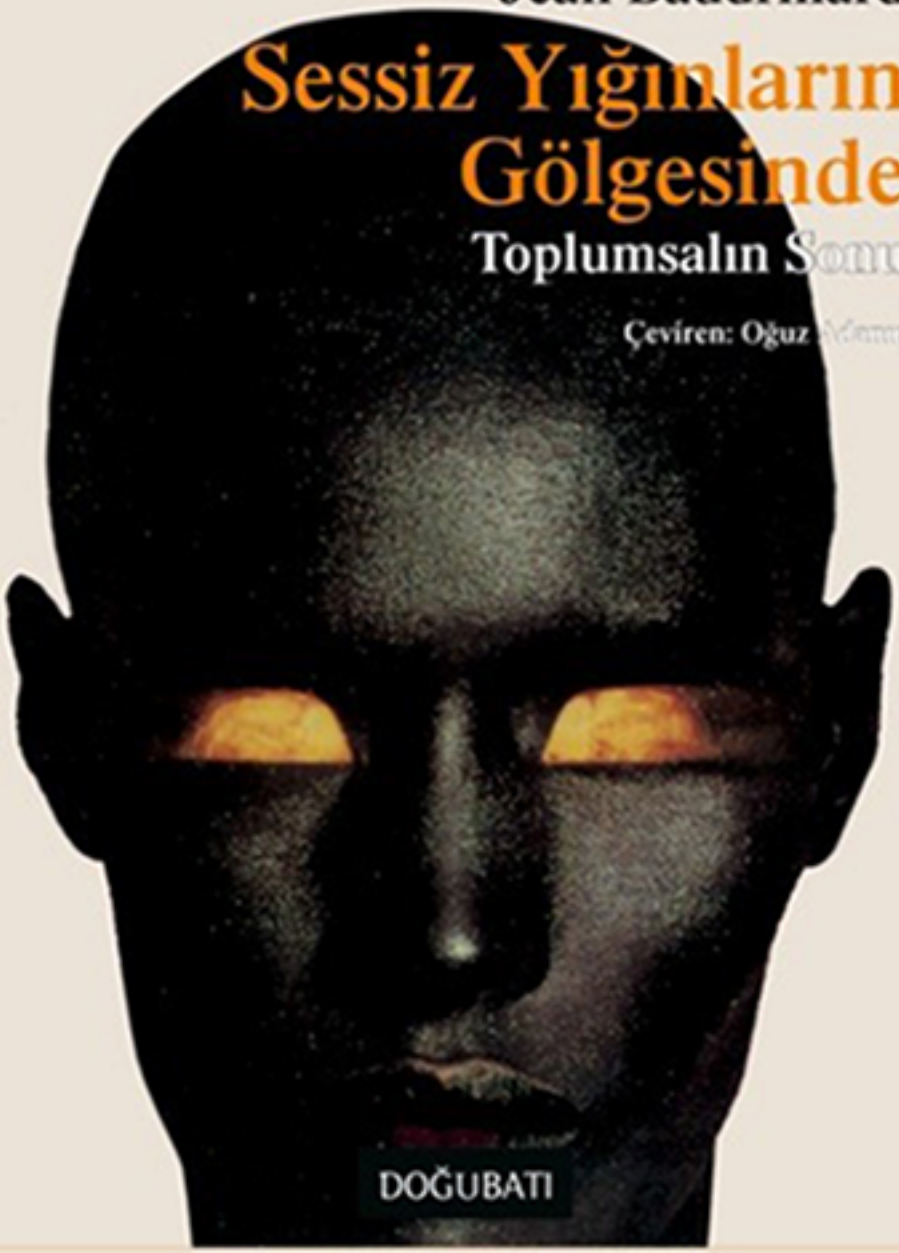
Jean Baudrillard

Sessiz Yığınların Gölgesinde

Toplumsalın Sonu

Çeviren: Oğuz Adanır

DOĞUBATI

Jean Baudrillard

SESSİZ YIĞINLARIN GÖLGESİNDE YA DA TOPLUMSALIN SONU

AYGINTI

AYRINTI:39
İnceleme dizisi:22

SESSİZ YIĞINLARIN GÖLGESİNDE
YA DA TOPLUMSALIN SONU
Jean Baudrillard

Fransızca'dan çeviren
Oğuz Adanır

Kitabın özgün adı
A L'OMBRE DES MAJORITÉS
SILENCIEUSES OU LA FIN DU SOCIAL

Cahiers d'Utopie, 1978
basımından çevrilmiştir.

Kapak İllüstrasyonu
George Y. Abe

Kapak Düzeni
Arslan Kahraman

Ofset Baskıya Hazırlık
Renk Yapımevi, Başmusahip Sok. 3/3
Cağaloğlu-İstanbul Tel: 526 91 69

ISBN 975 - 539 - 004 - 8

Baskı
Renk Basımevi

Birinci Basım
Haziran 1991

AYRINTI
Yayınevi
Başmusahip Sok. 3/4 Cağaloğlu-İstanbul Tel: 511 70 09 Fax: 522 83 97

İÇİNDEKİLER

SESSİZ YIĞINLARIN GÖLGESİNDE 7
- Anlamın Zedelenmesi 12
- Politikanın Önemi ve Çöküşü 16
- Sessiz Çoğunluk 18
- Ne Özne Ne Nesne 25
- Direnmeden Hiperuyumluluğa 31
- Kitle ve Terörizm 35
- Patlayan Sistemler, İçin İçin Kaynayan Sistemler 41

..... YA DA TOPLUMSALIN SONU 44

EK: TOPLUMSAL YA DA ARTIĞIN İŞLEVSEL DEĞERLENDİRİLMESİ 53

SONSÖZ/Oğuz Adanır 60
Jean Baudrillard'la Söyleşi/Oğuz Adanır 69

SESSİZ YIĞINLARIN GÖLGESİNDE..*

Toplumsal adlı kördüğüm, her şeyi sünger gibi emen bir gönderene dönüşerek, ne olduğu hem bilinen hem de bilinmeyen kitlelerin etrafında durmadan dönmektedir. İstatistiklerin kristal bir küre gibi kullandıkları kitleler, madde ve doğal elementler gibi akımlar ve akıntılar tarafından etkilenirler. Kitleler mıknatıslanabilirler. Çünkü toplumsal denen şey onları statik bir elektrik gücü gibi sarıp sarmalamaktadır. Oysa çoğu kez bu yığınlar yine de bir "kitle" olarak algılanırlar. Bir başka deyişle toplumsala ve politikaya ait olan bütün elektrik akımını emerek

* Bu bölüme ait: **"Anlamın Zedelenmesi"**, **"Politikanın Önemi ve Çöküşü"**, **"Sessiz Çoğunluk"** başlıklı alt bölümler daha önce (G.S.F. Ajans Türmer Yayınları, Ekim 1988, İzmir) **"Metinler ve Söyleşiler"**de yayımlanmıştır

nötralize ederler. Politikaya ve toplumsala ait iyi bir iletici olmadıkları gibi, daha genelde iyi bir anlam ileticisi de değildirler. Her şey onların üstünden kayar gider. Onları her şey mıknatıslayabilir. Oysa bütün bunlar kitlelerin üstünde hiçbir iz bırakmadan uçup gider. Sonuç olarak kitlelere yapılan çağrı her zaman yanıtsız kalmıştır denebilir. Kitleler kendilerine yapılan bu çağrıları birer ışık demetine dönüştürüp dalga dalga yaymaya kalkmazlar. Tam tersine Devlet, Tarih, Kültür ve Anlam'ın çevresinde oluşturulmuş ışık demetlerini emerek ortadan kaldırırlar. Onlar tepkisizliktir, tepkisizliğin, nötr olanın gücüdür.

İşte kitle bu anlamda, yani geleneksel hiçbir pratiğe ve teoriye, belki de genel olarak hiçbir pratiğe ve teoriye indirgenemeyen bir olgu olarak, bizim modernliğimizin belirgin bir özelliğidir.

Düşünce yoluyla gündeme getirildiklerinde kitleleri edilginlikle, vahşi doğallık arası bir yerde bulabilmek mümkündür. Oysa kitlelerde her zaman için gizli bir enerji vardır. İçlerine depolanmış bir parça toplumsallık, biraz toplumsal enerji vardır. Günümüzde sessiz bir gönderen, yarın bir tarih yapıcı ve sözü ele geçirdiklerinde de "sessiz bir çoğunluk" olmaktan kurtulacakları düşünülen kitleler! -Halbuki kitlelerin ne geçmişte ne de gelecekte yazabilecekleri bir tarihleri yoktur. Özgürleştirilebilecek gücül bir enerjileri ve yerine getirmek istedikleri bir arzuları yoktur. Onların gücü *güncel*dir. O güç şu anda, burada ve bütünlüğü içinde yanı başımızdadır. Bu güç ise onların sessizliklerinde yatmaktadır. Şimdiye kadar kendilerini etkileyebilmiş tüm güçlerden çok daha etkili bir emme ve nötralize etme gücüne sahiptirler. Yok etme konusu da dahil olmak üzere düşgücümüzün üstünde çalıştığı (ve etkinliği tüm diğer) üretim, yayma ve genişleme şemalarından değişik olan özgün bir tepkisizliğin gücü. Bu inanılmaz ve akılalmaz bir iç dalgalanma biçimidir, (onu hâlâ bir "süreç" olarak adlandırabilir miyiz?) sahip olduğumuz tüm anlam sistemlerinin gelip kendisine tosladıkları ve ona karşı bütün güçleriyle silahlandıkları, üstelik giderek

artan bir şekilde kendisini anlamla kaplayıp, donattıkları ve tüm gösterenlerin çökertildiği anlaşılmaz ve kabul edilmez bir güç. Toplumsal adlı boşluk loş bir beynin içinde durmadan dönen, çakışan, boşlukları dolduran nesneler ve kristal kümeler tarafından işlenip geçilmektedir. İsterseniz havası alınmış bireysel taneciklerin, toplumsal artıkların ve kitle iletişim araçlarına ait içtepilerin bir araya getirilmişine "kitle" diyebilirsiniz. Giderek artan yoğunluğuyla çevresindeki tüm enerji ve ışık demetini emen karabulut sonunda kendi ağırlığı altında ezilecektir. Kitle: Toplumsalın içinde kaybolduğu karanlık bir deliktir.

Öyleyse kitle "sosyolojik" bir tanımlamanın tam tersidir. Çünkü sosyoloji toplumsalın ve aşamalarının yaygınlaşmasını betimlemekten başka bir şey yapamaz. Çünkü yalnızca olumlu ve kesinleşmiş bir toplumsallık varsayımı aracılığıyla yaşayabilmektedir. Toplumsalın emilip dağılmasını ve içten dinamitlenmesini anlayamamaktadır. Çünkü toplumsalın ölümü gibi bir varsayım kendi ölümünün varsayımıdır.

Kitle terimi bir kavram olamaz. Olsa olsa hamurlaşmış, vıcık vıcık ve lümpen-analitik bir "kavram" olabilir. Politik demagojinin leitmotividir. İyi bir sosyoloji ise onu "daha bir incelik isteyen" mesleksel, sınıfsal, kültürel statü vb. kategoriler aracılığıyla aşıp geçmeye çalışacaktır. Oysa bu bir yanılgıdır. Çünkü akıllı ve eleştirel bir sosyoloji asıl bu hamur gibi ve eleştirel olmayan kavramların çevresinde dolanarak daha ileriye gidebilir. Zaten geriye dönüp baktığımızda gördüğümüz şey: "Sınıf", "toplumsal ilişki", "güç", "statü", "kurum" ve "toplumsal" gibi; yasal bilim dallarının yüzünü ağartan açık seçik kavramların tümü gerçekte her zaman için karmaşık kavramlar olmuşlardır. Ancak birtakım esrarengiz nedenlerle üzerlerinde uzlaşılarak çözümlenebilmeleri için her zaman belli bir koda sahip olmuşlardır.

Kitle terimini özgünleştirmeye kalkmak gerçekten de ters bir iştir - bu, anlamı olmayana bir anlam vermeye çalışmak gibi bir şeydir. Örneğin "emekçiler kitlesi" denilmektedir. Oysa kitle ne emekçilerin ne de bir başka toplumsal nesnenin kitlesidir. Geçmişteki "köylü kitleleri"de gerçek bir kitle değillerdi. Çünkü kitle

yalnızca onları kapsayamadığı için, sonuçta istatistik artıklar üreten ve simgesel zorunluklardan arınmış olanlar tarafından oluşturulabilir. Kitlenin bir ayrıcalığı, bir yüklemi, bir niteliği ve bir göndereni yoktur. Onun kesin bir şekilde tanımlanmasını ve tanımlanamamasını sağlayan şey de budur. Kitlenin sosyolojik bir "gerçekliği"de yoktur. Hiçbir *gerçek* nüfus kesimiyle ya da bir meslek kurumuyla bir ilişkisi olmadığı gibi toplumun bütünüyle de bir ilişkisi yoktur. Kitleyi nitelendirebilmek için yapılabilecek her türlü girişim, onu sosyolojiye devretme çabasından başka bir şey olamaz (sonsuz sayıda eşdeğerli birey: 1 + 1 + 1 + 1 + sosyolojik tanım işte budur). Oysa tanımı yapılan şey eşdeğerli olanın değil *nötr* ya da *ne biri, ne de* diğeri olanınkidir.

Kitlede her iki yöne doğru da bir kutuplaşma yoktur. Kitlenin (İki ya da daha karmaşık sistemlerde daha fazla sayıda) kutupların birbirlerinden ayrılması ve uzaklaşmaları sayesinde yaşayabilen bütün sistemleri etkileyip çökerten gücü ve bu boşluğu yaratan şey de budur. Anlam dolanımını olanaksız kılan da budur. Atomların boşlukta dağılmaları gibi onlar da anında kitlenin içinde dağılmaktadırlar. Aynı zamanda kitlenin *yabancılaşmasını* olanaksız kılan da budur. *Nötr*lük ve eşdeğerlik söz konusu değildir. Anlatacak şeyleri olmayan sözcülere karşın sesi çıkmayan (sözsüz) bir kitle vardır. Söyleyecek hiçbir şeyi olmayanlarla, konuşmayan kitleler arasındaki harika "birlik" işte budur. Bütün söylevlerin kökeninde yatan büyük boşluğun adı kitledir. Kitlede gizli bir faşizm ya da gizli bir histeri yoktur. Yalnızca bütün yitirilmiş gönderenlerin devrik *simülasyonları* vardır. Bütün gönderen sistemlerinin, bütün ayakta duramayan anlamların, olanaksız tarihin ve artık var olmayan temsil etme sistemlerinin kara kutusu kitle: Toplumsalla ilgili olan her şey unutulduğunda geriye kalan artıktır.

Anlamı dolandırma olanaksızlığına karşı verilebilecek en iyi yanıt Tanrı örneğidir. Kitleler her zaman için bir Tanrı düşüncesi yerine bir Tanrı imgesini yeğlemişlerdir. Çünkü Tanrı düşüncesi hiçbir zaman için resmi bir din kurumu olan Kilise'nin dışına

çıkamamıştır. Bunu ne günah, ne de bireysel kurtuluş umudu gerçekleştirebilmiştir. Tanrı'dan kitlelere şehit ve aziz masalları, kıyamet günü ve ölüm dansı hikâyesi, büyücülük, kiliselerdeki gösteri ve törenlerden başka bir şey kalmamıştır - Bütün bunlar Tanrı düşüncesinin aşkınlığına karşın var olmuşlardır -. Çünkü kitlelerde ritüelin içkinliği vardır. Kitleler putperest doğmuş ve putperest kalmışlardır. Kıyamet Günü onları hiç rahatsız etmediği gibi, boş inançlarını ve şeytanı günlük yaşantılarının içine sokmuşlardır. Tanrı'ya inanmanın ruhsal gücüne karşılık, aşağılık günlük uygulamalar? İlginçliğini yitirmiş günlük ayinler ve ruhani aldatmacalarla, her zaman kaçtıkları hoşgörüsüz ahlak ve inançla yüceltilmiş *anlamı* başarısızlığa uğratmışlardır. Bunun nedeni dinin yüce ışığına erişememiş olmaları değildir. Çünkü o ışığı her zaman için bilmezlikten gelmişlerdir. Bir inanç, bir dava ve sevilen bir lider adına ölmekten hiçbir zaman için kaçmamışlardır. Yadsıdıkları şey dinin vadesi dolmuş aşkınlık, dışlanmışlık, askıda bırakılmak, bekleyiş ve dünya işlerinden el etek çekmek gibi yönleridir.

Kitleler için Tanrı'nın krallığı her zaman için yeryüzünde, imgelerin çok tanrılı içkinliklerinde, Kilise'nin zenginliğinde ve yaşayış biçiminde var olmuştur. Bunun adı Din Yasası'na fantastik bir şekilde yön değiştirtmedir. Çünkü kitleler dini bir büyücü gibi gösterişli bir şekilde kullanarak emmişlerdir.

Akla ait tüm büyük şemaların benzer sonları olduğunu biliyoruz. Bu büyük şemalar yollarını: Tarihin ipini, anlamı (ve özellikle toplumsal anlamı) ellerinde tutan toplumsal sınıfın elinden çekip alarak çizmişlerdir. Bu şemaların kitlelerin arasına girişiyle dolaylı ve radikal bir biçim değişikliği görülmüştür. Tarihsel Akıl, Politik Akıl, Kültürel Akıl, Devrimci Akıl hep böyle yapmışlardır - aralarında en ilginç olan ve kitlelerin içinde yaşayarak gelişim süreçleri içinde onları üreten Toplumsal Akıl için de aynı şey söylenebilir.

Kitleler "toplumsalın aynısı mıdırlar?" Hayır, kitleler toplumsala ait olmadıkları gibi, toplumsalı yansıtabilmekten aciz-

dirler - kitlelerin üstüne çarparak kırılan şey ise toplumsal adlı aynadır.

Bu imgenin yeterince iyi betimlenmiş bir kitle imgesi olduğu söylenemez. Çünkü hâlâ tamamlanmış bir kavramla, ne olduğu belli olmayan bir karşı koyma düşüncesini birlikte çağrıştırmaktadır. Oysa kitleler üstlerine doğru gelen ışık enerjisi ve ışık dalgalarını yakalayarak eğen, büken ve yok eden muazzam bir deliğe benzemektedirler. Bunu üstündeki her boyutun kıvrım kıvrım kıvrılarak kendi üstüne sarılıp sıkıştığı ve bir nokta haline gelerek yok oluncaya dek döndüğü ve uzamları birbirine bağlayan çizgilerin giderek kamburlaştığı yavaş yavaş, için için çöktüğü bir çembere benzetebiliriz.

ANLAMIN ZEDELENMESİ

Bu konuyla ilgili olarak haber konusunda söylenen her şey yinelenebilir.

İster politik, ister eğitici, isterse kültürel içerikli olsun sonuçta niyet anlam ileterek kitleleri *anlamın egemenliği alanda* tutmaktır. Yani, kendini haberin sürekli olarak ahlaksallaştırılması zorunluluğu biçiminde dışavuran anlam üretimi zorunluluğu. Daha iyi haber verebilmek için, daha iyi toplumsallaştırmak için, kitlelerin kültürel düzeylerini yükseltmeye çalışmak için vb. vb. Hepsi palavra. Çünkü kitleler bu akılcı iletişim zorlamasına insanı aptallaştıracak bir biçimde karşı koymaktadırlar. Onlar anlam yerine gösteri istemektedirler. Hiçbir çaba onları içeriklerin ya da kodun ciddiyetine inandırmada yeterince kandırıcı olamamıştır. Gösterge isteyen insanlara mesaj verilmeye çalışılmaktadır. Oysa onlar içinde bir gösteri olması koşuluyla tüm içeriklere tapmaktadırlar. Yadsıdıkları şey anlamın "diyalektiğidir". Onların aldatılıp kandırıldığını ileri sürmek de boşuna uğraşmaktır. Bu iki yüzlü varsayım anlam üreticilerinin entelektüel bir rahatlığa kavuşmak için ileri sürdükleri bir varsayımdır. Kitleler sözüm ona aklın doğal ışıklarını ken-

diliklerinden yutacaklarmış! Oysa kitleler, tam tersine kendilerine verilen anlam ültimatomuna karşı gösteri istediklerini belirtirken tam anlamıyla özgürdürler. Çünkü anlamın bu saydamlığından ve bu *politik* iradeden, ölümden çekindikleri kadar çekinmektedirler. Anlamın gerisinde yatan ideal hegemonyanın işleri basitleştiren şiddetinin kokusunu almaktadırlar. Kendi anlayışları doğrultusunda, bütün söylemleri tek ve temelsiz irrasyonel bir boyuta, göstergelerin anlamını yitirdiği ve büyünün başladığı, bir noktaya, yani görülene indirgeyerek, ona karşı gelmektedirler.

Burada söz konusu edilen şeyin yutturmaca olmadığını bir kez daha belirtelim. Çünkü söz konusu olan şey, kitlelerin istekleridir. Anında ve olumlu bir şekilde oluşturdukları stratejidir - kültürün, bilginin, gücün, toplumsalın emilip yok edilmesi işi. Bu, günümüzde bütün boyutlarıyla ortaya çıkan çok eski bir çalışma biçimidir. Daha önceden bilinen bütün senaryoları altüst olmaya zorlayan derin bir karşıtlık. Anlam artık toplumlarımızı sürükleyip götüren ideal çizgi olmaktan çıkmıştır. Anlamdan kaçabilen artıklar da elbet bir gün özümseneceklerdir. Günümüzdeyse anlam tam tersine karmaşık ve herhangi bir uzantısı olmayan bir olaya dönüşmüştür. Belli bir zaman'diliminde (Tarih, iktidar, vs) üç boyutlu, ideal bir uzam oyunudur. Temelde bu olaylar bizim "toplumlarımızın" yalnızca uzamda kalan küçücük bir bölümünü ilgilendirmiştir. Bu olay bireyler için de geçerlidir. Bizler ikinci derecede anlam taşıyıcılarız. Temelde çoğu kez anlamın önünden ya da arkasından giderek, geçici bir paniğe kapılan derinlerdeki *kitle* biziz.

Bu ters varsayımsa her şeyi değiştirmektedir. Sessiz edilginlikler folkloruna ait olan anlamı aşağılayan binlerce örnek vardır.

Klaus Croissant adlı avukatın Fransa'dan sınırdışı edildiği gece; Fransa'nın Dünya Kupası'na katılmak için oynadığı eleme maçını naklen yayımlayan televizyon örneğini alabiliriz. "Santé" Hapishanesi'nin önünde gösteri yapan birkaç yüz kişi. Gece yarısı koşuşan bir avukat ve geceyi ekran başında geçiren yirmi milyon insan. Fransa kazandığında atılan sevinç çığlıkları. Aydın

beyinlerin bu aptallaştırıcı vurdumduymazlık karşısında duydukları utanç ve şaşkınlık. *Le Monde* gazetesi: "Saat 21.00. Alman avukat, Santé Hapishanesi'nden alındı. Birkaç dakika sonra Rocheteau ilk golü atacak." Bir utanç melodramı[1]. Ancak, bu vurdumduymazlığın nedenini kimse araştırmaz. Yalnızca her zamanki gibi tek bir neden gösterilir: Kitleler iktidar tarafından güdümlenmiş, futbolla uyutulmuştur. Zaten böyle bir vurdumduymazlığın olmaması *gerekir*, dolayısıyla bunun üzerinde düşünmeye değmez. Zaten *olmaması gereken* bu vurdumduymazlığın bize söyleyebileceği bir şey yoktur. Bir başka deyişle "sessiz yığın" kendiliğinden vurdumduymaz olamaz. Çünkü ona vurdumduymaz olma hakkı ve yetkisi verilmemiştir. Çünkü bu vurdumduymazlık kendisine ancak iktidar tarafından bahşedilebilir.

Bu yorumlamanın gerisindeyse ne müthiş bir aşağılama yatıyor! Aldatıldıklarına göre, kitlelerin, kendilerine özgü davranışları olamaz. Onlara zaman zaman içlerinden gelen devrimci bir "arzunun rasyonelliği" bahşedilebilir. Bütün bunlara evet de, Tanrı bizi yine onların sessizliklerinden ve tepkisizliklerinden korusun. Oysa asıl yapılması gereken, bu duyarsızlığı bir tür büyüye, insanları devrimci yeteneklerinden saptıran sihirli bir yabancılaşmaya bağlamak yerine onu tüm *olumlu* vahşiliği içinde çözümlemektir.

Zaten bu büyülü yabancılaşma, nasıl oluyor da kitleleri devrimci yoldan ayırabiliyor? Bir yığın devrimden, birkaç asırlık politik deneyimden, gazetelerin, sendikaların, partilerin, aydınların halkı harekete geçirmek ve eğitmek için harcadığı tüm çabalardan sonra (bundan on ya da yirmi yıl sonra da değişen bir şey olmayacaktır), nasıl olur da gösteri yapan birkaç yüz kişiye karşılık tam yirmi milyon insan "edilgin" kalır? Üstelik yalnızca

1. Aşırı solun sessiz yığın konusundaki hayal kırıklığı ve "akıllı" soğukkanlılığı da bu utançla aynı kategoriye girmektedir. Örneğin Charlie Hebdo: "Dünya, sessiz yığının umurunda bile değil. Yeter ki akşam tarlalarını giyip çenesini açabilsin. Hiç merak etmeyin sessiz yığın çenesini kapatmışsa, onun dediği olur. İyi yaşar, iyi yer ve yeterince çalışır. Şefinden istediği ise babalık ve yeterince korunmadır. Ancak babalık ve koruma alışılmış dozun miktarını aşmamalıdır.

edilgin kalmaz, bir futbol maçını bilerek, isteyerek politik ve insancıl bir drama yeğler? Yapılması gereken, bu soruyu sormaktır. Yapılan çözümlemelerin bu gözlem tarafından etkilenmemesi çok ilginç. Bütün çözümlemeler yalnızca iktidarın güdümlemeyi bütün gücüyle elinde tuttuğunu, öte yanda ise anlaşılmaz bir şekilde komaya girmiş bitkin bir kitle olduğunu öne sürüyor. Gerçekteyse bunların hiçbiri doğru değildir. Her iki bakış açısı da yanlıştır. Çünkü iktidar gerçekte kimseyi güdümleyememektedir. Kitlelerse ne yollarını şaşırmışlar ne de gülünç duruma düşmüşlerdir. İktidar, sorumluluğu futbol maçının üstüne bu kadar kolay bir şekilde yıkabildiği için mutludur. Kitleleri futbol maçıyla uyutma sorumluluğunu seve seve yüklenmektedir. Çünkü bu düşünce kendisini rahatlatmakta ve iktidar olduğuna inanmasını sağlamaktadır. Böylelikle kitlelerin duyarsızlığının, gerçekte onların tek, gerçek yaşam deneyimi olduğu gibi rahatsız edici bir düşünceyi, kitlelerin kendilerine sunulan parlak idealleri kolektif bir şekilde reddederek misilleme yaptığı vahşice karşı koyduğu saptamasını gözardı edebilmektedir.

Oysa kitleleri ilgilendiren en önemli sorun bu değildir. Unutulmaması gereken bir şey varsa o da bugüne kadar her türlü devrim umudunun, toplumsallaşma ve toplumsal değişim umudunun bu biçimleri bozma, bu fantastik yadsıma aracılığıyla var olduğudur. Bunu anlayabilmek için ise Freud'un yaptığı gibi ruhsal[2] adlı şu kalıntıyı, şu kör kabuğu, şu anlam artığını, şu çözümlenmemiş ve belki de çözümlenemeyecek olanı (politik evrenin şu Kopernik'e özgü bir şekilde bugüne kadar altüst edil-

---

2. Çözümleme açısından Freud'la benzerliğimiz ruhsal sözcüğünde sona ermektedir. Çünkü onun düşünce eylemi gizleme (refoulement) ve bilinçaltı (inconscient) varsayımıyla noktalanmaktadır. Bu sonuncular anlam üretimi ve anlamın bölümlenmesinde (partition) arzunun ve bilinçaltının yeniden toplumsallaştırılmalarını da kapsamları içine almaktadır. Özgürleşme yerine gizlemeye yol açan ve ilimli arzu senaryosunun içine giren ve anlamın kaçınılmaz bir şekilde yeniden yorumlandığı tek kişilik senfoni. Sonuçta arzunun özgürleştirilmesi kolaylıkla politik devrimin yerini aldığında anlam çatlağını genişletecektir. Oysa söz konusu olan şey libidinal ekonomi terimleriyle kitlelerin yeniden yorumlanması değildir. Birincil süreçteki (bilinçaltı) gizleme ya da ölüm itkisiyle beslenerek gizli bir iktidar ve

memiş olmasının bir nedeni olmalı - çünkü bu değişim bütün politik düzenin altüst olmasını öngörmektedir) yeni baştan ele alıp incelemek belki de en iyi çözüm yoludur.

POLİTİKANIN ÖNEMİ VE ÇÖKÜŞÜ

Politik olanla toplumsal olanı birbirinden ayırabilmek artık imkânsız bir şeydir. Çünkü Fransız Devrimi'nden bu yana ekonomik adlı (ister belirleyici olsun, isterse olmasın) göstergeyle birbirlerine göbekten bağlanmışlardır. Oysa bugün onların birlikte çöküşlerine tanık olmaktayız.

Politika, Rönesans döneminde din ve kilise çemberinden kurtularak Makyavel aracılığıyla ışıldamaya başladığında, önce hiçbir toplumsal ya da tarihsel "gerçeklikle" ilgisi olmayan saf bir strateji ve göstergeler oyunu olmuştur. Ancak daha sonra Cizvitlerin dünya işleri konusunda Tanrı'nın yokluğu stratejisini gütmeleri gibi, o da gerçekliğin yokluğu üstünde oynayabilmiştir. Politik alan, Rönesans devri tiyatrosu ya da üç boyutlu resimden daha değişik değildir. Biçimi ise bir temsil etme sisteminin biçimi değil, bir oyunun biçimidir. İdeolojinin değil gösterge sistemleri düzeni ve stratejinin biçimi-, kullanım biçimi gerçek bir kul-

---

baskı arzusuna göndermesidir (ve gizli bir bilinçaltı yapısına sahip oldukları sanılan kitlelerin tutuculuklan ve faşistliklerinden söz edilebilmektedir). Bugün çökmekte olan Marksist çözümlemenin karşısına çıkartılabilen tek seçenek psikanalizdir. Gerçekteyse bu seçenek bir kez daha yeniden allanıp pullanmış olan değişmez seçenektir. Bir zamanlar kitlelere cinsel esirliğin zorunlu kıldığı devrimci bir gelecek (Reich) satılmaktaydı. Bugün ise aynı kitlelere bir yabancılaşma ya da esirleşme arzusu ya da gücül özgürleşme arzusu kadar anlaşılmaz olan bir tür günlük mikrofaşizm satılmaktadır. Oysa ortada ne faşizm, ne iktidar, ne de bir devrim arzusu vardır. Bilinçaltı son umuttur. Çünkü kitlelerin bilinçaltı bir dayanak olarak gösterilerek, anlamın ortağı gibi yeniden işlenecektir. Her yerde arzuya yeni anlamlar yüklenmeye çalışılmaktadır. Arzu, politik umutsuzluğun son gönderenler sistemidir. Arzu stratejisi ise şirketlerin pazarlama politikalarında iyice işlendikten sonra bugün kitlelerin devrimci gelişmesine devredilmiştir.

lanım biçimi olmayıp (Balthazar Gracian'ın *Saraylı Adam*'ındaki kurnazlığa dayanan bir oyun ve onun sonucu gibi) ustalığa bağlı bir kullanım biçimidir. Makyavelci politikanın edepsizlik ve ahlaksızlığı hâlâ geçerlidir. Bu edepsizlik ve ahlaksızlık politikanın bir araç olarak kullanımında değil, amaçlarındaki patavatsızlığındadır. Nietzsche işte burada her şeyi bütün açıklığıyla görmüştür. Bu toplumsal, psikolojik ve tarihsel küçümsemede, bu simülasyon sınavlarında maksimum bir politik enerji vardır. O noktada politika henüz bir mantık kazanmamıştır, yalnızca bir oyundur.

XVIII. yüzyıldaki devrimden sonra, her nedense politikanın kesin bir tırmanış aşamasına geçtiği görülmektedir. Toplumsal, politik alanın içine girmeye başlamıştır. Politika aynı zamanda bir gösteriye dönüşmüştür. Çağımızdaysa gösteri mekânizmalarının egemenliği altına girmeye başlamıştır (tiyatronun kaderi politikanınkiyle bir paralellik göstermektedir. Çünkü politika bir gösteri alanına dönüşmüştür - üç boyutlu bir mekân olan sahne için de aynı şeyler söylenebilir. Başlangıçta yalnızca kurgulanmış bir oyunken daha sonra yavaş yavaş oynanan yer ve temsil etmenin gerçekliğinin ön plana çıktığı tarihsel bir alan görünümünü almıştır. Politika sahnesi: Halk, halk iradesi gibi temel bir gösterilenin canlandırıldığı göstergelerin yanı sıra anlam üstünde de çalışmaktadır. Elinden geldiğince iyi bir şekilde açıklamaya çalıştığı gerçeği anlatmakla görevlendirilmiştir. Saydamlaşması, ahlaklı olması ve iyi bir toplumsal temsil gücüne sahip olması istenmiştir. Oysa uzun bir süre politik çemberle onun üstünde yansıyan toplumsal, tarihsel ve ekonomik güçler arasında bir denge aranacaktır. Bu denge kuşkusuz burjuva temsil sistemlerinin (Meşrutiyet, Anayasa, XVIII. yüzyıl İngilteresi, ABD'si, burjuva devrimlerinin Fransası, 1848 yılının Avrupası) altın çağıyla yaşıttır.

Marksist düşüncenin yaptığı aşamalarla hem politika, hem de politikanın sahip olduğu enerji tükenmeye başlamıştır. İşte burada toplumsal ve ekonomik olanın egemenliği başlamaktadır. Bu noktada politika (yasama, yürütme, uygulama) toplumsal alanın aynası olma zorunluğuyla karşı karşıya kalmıştır. Po-

litikanın özerkliği toplumsalın hegemonyasıyla ters orantılıdır. Liberal düşünceyse her zaman ikisi arasındaki diyalektik bir özlemle yaşamıştır. Sosyalist düşünceyse devrimci düşüncedir ve açıkça, tarihsel açıdan politikanın, toplumsalın saydamlığı içinde yok olacağını söylemektedir.

Bu savaştan toplumsal galip çıkmıştır. Ancak bu genelleştirme, bu beyin yıkama ve toplumsalın politikanın sıfır derecesine indirgendiği bir düzeyde; salt bir gönderene dönüşerek, her yerde hazır ve nazır olan, fiziksel ve zihinsel uzamın tüm boşluklarını kapatan aynı toplumsalın hali ne olacaktır? Bütün bunlar toplumsalın sonunu işaretlemektedir. Toplumsalın enerjisi azalmakta, özgünlüğü elden gitmekte, tarihsel niteliği ve idealliği buharlaşıp uçmaktadır. Toplumsal, bir sistem uğruna adını yitirirken, politika da yok olmaktadır. Toplumsal artık anonimleşmiştir. O artık KİTLEDİR. KİTLELERDİR.

SESSİZ ÇOĞUNLUK

Politika stratejik bir alan düzenlemesi olmaktan çıkartılarak, önce bir temsil edilme sisteminin içine, daha sonra da güncel bir yeniden biçimlenme senaryosuna aktarılmıştır. Bir başka deyişle aynı sistemin içinde aynı göstergelerin çoğullaştırılmasıyla uzayıp giden ve artık hiçbir şeyi temsil etmeyen- belli bir "gerçeklik" ya da toplumsal gerçeklik içinde hiçbir "eşdeğerlisi"nin bulunmadığı bir şeye dönüşmüştür. Artık politik bir berat belgesi yoktur. Çünkü klasik anlamda etkin politik örgütleri güçlendirebilmek için bir toplumsal tanımı bile yoktur (bir halk, bir sınıf, bir işçi sınıfı, nesnel koşullar).

İş görebilen tek gönderen'in adı yine sessiz çoğunluktur. Bütün güncel sistemler bu model üstünde iş görmektedirler. Varlığı artık toplumsal değil, istatistiksel olan bu kaypak kavramın ortaya çıkabildiği tek yer sondajlardır. Toplumsal adlı gökyüzünün ufuğundaki hayal ya da toplumsalın zaten içinde bulunduğu bir ufkun simülasyonu.

Sessiz çoğunluğun ya da kitlelerin düşsel bir gönderen olması, onun var olmadığı anlamına gelmez. Bunun anlamı *sessiz çoğunluğun artık temsil edilemeyecek bir durumda bulunmasıdır.* Kitleler artık bir gönderen olmaktan çıkmışlardır. Çünkü artık temsil edilememektedirler. Ses vermeyen bu kitleler sondajlar aracılığıyla sık sık yoklanmaktadırlar. Düşünceleri yansıtılmamaktadır. Yalnızca ne düşündükleri konusunda testler yapılmaktadır. Referandum (kitle iletişim araçları da sonsuz bir soru/yanıt referandumudurlar) politik gönderenin yerini almıştır. Oysa sondajlar, testler, referandum ve kitle iletişim araçları temsil edici bir sistemin düzeni değil, simülatif bir sistemin düzenidirler. Artık amaçlanan şey bir gönderen değil, bir modeldir. Klasik toplumsallaşmaya ait olan (bugün hâlâ ondan arda kalmış seçimler, kurumlar, temsil etme düzeni ve hatta baskı) düzenler aracılığıyla bu bağlamda yapılan devrim bütünseldir. Diyalektik bir yapı içinde yerini politik bir oyun ve karşıtlıklara bırakmış olan toplumsal anlam hâlâ bir kutuptan diğerine geçebilmektedir.

Simülasyon düzenindeyse her şey değişebilir. Örneğin sondaj/sessiz çoğunluk ikilisi içinde artık ne kutup, ne de ayrımlayıcı terimler vardır. Öyleyse toplumsala ait bir elektrik enerjisi de yoktur. Çünkü bir çembere dönüşmüş bulunan kutuplar birbirine karıştığından kısa devre yapmıştır (aynen A.D.N.'nin içinde uyarıcı toz ve moleküllere komut vermeyle, genetik kod konusunda olduğu gibi). Bu ideal bir simülasyon biçimidir. Kutupların çökmesi ve modellerin yörüngeleşmiş dolanımı (bu aynı zamanda sesi kesilmiş her türlü sürecin ana kalıbıdır.)

Dış etkiler, mesajlar ve testlerin bombardımanına uğrayan kitleler artık kara bir maden kütlesi gibidirler. Bir yerde yalnızca tayflarının analizi aracılığıyla tanınabilen gaz kitleleri gibidirler -istatistikler ve sondajlarla eşdeğerli olan ışık demetleri tayfı-. Zaten başka bir şey beklemek de boşunadır. Artık ne dışavurum vardır ne de temsil edilme. Yalnızca ve yalnızca açıklanamaz ve açıklanamamış olan bir toplumsallaşmanın simülasyonu vardır. Onlardaki sessizliğin anlamı budur. Oysa bu sessizlik yanıltıcıdır, -çünkü bu konuşmayan bir sessizlik değildir. Yalnızca *kendi adına*

konuşulmasını yasaklayan bir sessizliktir. Bu anlamda bir yabancılaşma biçimi olmaktan çok etkili bir silahtır.

Artık hiç kimse sessiz çoğunluğu temsil ettiğini ileri süremez. Bu sessizlik bir anlamda kendini temsil edenlerden öç alma anlamına gelmektedir. Kitleler sınıf ya da halk gibi eskiden kendilerine başvurulan bütünlere benzemezler. İçine çekildikleri sessizlik aracılığıyla artık tarihin de ilgi alanı dışına çıkmışlardır. Öyleyse kitleler konusunda konuşulamaz. Onlar birbirilerine eklemlenemezler. Temsil edilemezler ya da politik "ayna evresi" (ünlü Lacan kuramı) ve düşsel özdeşleşme aşamalarından geçemezler. Sonunda nasıl bir güç olabildikleri ortaya çıkmaktadır. Tarihin ilgi alanına giremediklerine göre -ne kendi dillerinde (çünkü kendi dilleri yoktur) ne de oların adına konuştuğunu ileri sürenlerde- *yabancılaşma hastalığına yakalanamazlar*. Artık devrimci umutlar suya düşmüştür. Suya düşen umutlarsa işçi sınıfı konusunda yapıldığı gibi kitlelerin kendi kendilerini yadsıma palavrası üstüne kurulmuştur. Oysa kitle ne bir olumsuzlama ne de bir patlama alanıdır. O bir emme ve merkezden dış çeperlere doğru dalga dalga yayılım alanıdır.

Özgürlük, devrim ve tarihsellik şemalarının erişemedikleri kitle, bu durumu kendine göre bir savunma ve misilleme yöntemi haline getirmiştir. Kendi üstünde ne türden bir "iktidarın" etkin olduğunu bilmeyen kitle, hayali bir politik sınıfın elinde düşsel bir gönderen ve simülasyon modeline dönüşmüştür. Kitle aynı zamanda ölümün ta kendisidir. Kendisini yönetmekle yükümlü olan bir politik sürecin sonudur. Politika onun içinde bir irade ve temsil etme gücü şeklinde eriyip gitmektedir.

Uzun bir süre iktidar stratejisi kitlelerin uyuşukluğu üstüne kurulmuş gibi görünmüştür. Kitleler edilginleştikçe de iktidar kendinden eminleşmiştir. Oysa bu mantık iktidarın yalnızca bürokratik ve merkeziyetçi olduğu dönem için geçerlidir. Bugün iktidara karşı kendi mantığı kullanılmaktadır. İktidarın tepkisizleştirdiği şey (kitle) kendi ölümünün göstergesine dönüşmektedir. İşte bu yüzden sistem kendi stratejisinde değişiklik yaparak, kitlenin edilgin bir konumdan yönetime katıldığı bir konuma geçmesi ve sessizliğine bir son vererek konuşmasını is-

temektedir. Oysa iş işten geçmiştir. "Tehlikeli kitle" ve toplumsalın tepkisizlik adı altındaki gerilemesi artık bir engel olmaktan çıkmıştır[3].

Sistem, kitleleri ne şekilde olursa olsun konuşturabilmek için elinden geleni ardına koymamaktadır. Onlara toplumsal, sendikal bir varlık olduklarını; eğlencelere ve özgür konuşmalara katılmaları gerektiğini anlatabilmek için her yolu denemektedir. Adını söylemesi için bu hayalete küfür etmek gerekmektedir. Günümüzde artık gerçek sorunun kitlelerin ya da sessiz çoğunluğun sessizliği olduğunu bütün açıklığıyla gösteren başka bir olay yoktur.

Tüm çabaların amacı kitlenin yeniden sessizliğe dönmesini, tepkisizleşmesini engelleyebilmek ve yönlendirilebilen bir emülsiyon olarak kalmasını sağlayabilmektir. Artık kutsal şef ve kilise döneminde yaşamadığımız için kitlenin ne olduğu teşhisi konmaya çalışılırken saçma sapan bir şekilde konuşulmaktadır - buradan da enformasyon ve istatistiğin evrensel egemenlik dönemine geçmekteyiz. Böylelikle kitleyi yoklayarak neler yapabileceğini hissetmeye çalışan ve onu baştan çıkartıp kendi saflarına bir türlü katamayanların öfkesini anlayabilmek kolaylaşmaktadır. Çünkü böylelikle birtakım varsayımlara ve yığın hareketlerini öngören yanılsamalara varılmaktadır. "Fransız halkı böyle düşünüyor... Alman halkının büyük çoğunluğunun kınadığı... Prensin doğumu bütün İngiltere'yi yerinden oynattı, vs" - önünü görmekten aciz ve kendisine uzatılan ayna üstüne görüntülerini düşüremeyen tüm düşünceler.

Üstelik gösterge bombardımanına tutulan kitleden bunlara bir yanıt vermesi de istenmektedir. Bir "cyclotron"[4] içindeki çekirdeklerin tanecikler tarafından bombardıman edilmeleri gibi, kitle de benzer bir şekilde imge, ses ve ışık dalgaları tarafından bombardıman edilmektedir. Haber denilen şey de budur. Haber ne bir iletişim ne de bir anlam biçimidir. Laboratuvarlarda ya-

---

3. Burada için için patlayan bir anlamda ele alınan "tehlikeli kitle" kavramı, genelinde dışa saçılan bir patlama süreci gibi algılanmaktadır.
4. Ağır tanecikleri yörünge şeklinde hızlandırıcı.

pılan atom bombardımanı deneyleri gibi hiç durmadan input-output'larla dolup, boşalan ve zincirleme bir tepkilenmeye uğrayan sürekli bir emülsiyon biçimidir. "Toplumsal"ın oluşturulabilmesi için kitlenin "enerjisi" emilerek alınmalıdır.

Oysa bu tersine işleyen bir süreçtir. Çünkü ister haber, isterse güvenlik olsun bütün bunlar "toplumsal ilişki"yi yoğunlaştırarak yaratacaklarına, "entropik" süreçler olarak toplumsalın sonunu belirleyen yöntemlere dönüşmektedirler. Kendilerine haber ileterek kitlelerin biçimlendirilebileceği sanılmaktadır. Yine haber ve mesajlarla toplumsal enerjinin yok edilebileceği sanılmaktadır. Artık toplumsallaşmayı belirleyen şey kuramsal sınırlar değil, haber miktarıyla iletişim araçlarının karşısında geçirilen saatlerdir. Ancak bu yanlış bir düşüncedir. Çünkü haber kitlenin enerjisini yok etmek yerine, her zaman için giderek büyüyen bir kitle yaratmaktadır. Haber, yaptığını iddia ettiği gibi bilgilendirme ya da biçimlendirme ve yapılandırma yerine, "toplumsal olanı" giderek daha bir nötralize edip, klasik toplumsal kurumlarla, haberin içeriğine karşı duyarsız ve tepki göstermeyen bir kitle yaratmaktadır. Simgesel yapıların toplumsal ve ona ait irrasyonel bir şiddet tarafından parçalanmasından sonra sıra toplumsalın kitle iletişim araçları ve haberin "irrasyonel" şiddetiyle parçalanmasına gelmiştir - beklenen sonuç doğal olarak kitlenin atomlaştırılması, nükleer bir hale sokulması ve molekülleştirilmesidir. Sonuç iki yüzyıllık hızlı bir toplumsallaşmanın kesin bir hezimete uğratılmasıdır.

Kitle, sahip olduğu toplumsal enerjiyi tüketebildiği ölçüde bir kitle olarak algılanabilmektedir. Kitle bütün sıcak enerjileri emerek nötralize edebilen soğuk bir depodur. Ayakta kalabilmeleri için kendilerine, ürettiklerinden daha çok enerji harcanan maden ocaklarına benzemektedirler. Toplumsal gerçeklik ilkesine özgü bu salt zayıflık ve yine sözde ayakta tutulan toplumsalın bir iç patlama tehlikesiyle karşı karşıya gelmesini engelleyebilmek için kademeli politik yatırım oranlarına müthiş bir enerji harcanmaktadır. Sistem bu enerjinin içine saplanıp kalmıştır.

Gerçekte ne kadar mal varsa o kadar da anlam vardır. Ser-

mayenin mal ürettiği dönemlerde tüketim kendiliğinden gerçekleşmekteydi. Oysa bugün hem tüketiciyi hem de talebi üretmek gerekmektedir. Bunu yapabilmek ise malı üretmekten çok daha pahalıya mal olmaktadır (toplumsallık büyük ölçüde şu 1929 talep kriziyle birlikte doğmuştur. Talep üretimi büyük ölçüde toplumsalın[5] üretimini de kapsamaktadır.) Bu yüzden iktidar uzun bir süre politik, ideolojik, kültürel ve seksüel anlam üretmiştir. Onu talep izlemiş ve sonunda arzı emerek aşıp geçmiştir. Böylelikle anlam giderek azalmış ve bütün devrimciler giderek daha çok anlam üretmeyi amaç edinmişlerdir.

Bugün artık her şey değişmiştir. Bundan böyle anlam bunalımı yoktur. Çünkü her yerde giderek daha çok anlam üretilmektedir - yetersiz kalan artık taleptir. Sistemin asıl sorunu da *bu anlam talebi üretimidir*. Talep, anlam arzusu ve anlama minimal düzeyde katılma olmazsa iktidar boş bir hayal ya da anlamsız bir perspektif olmaktan öteye gidemeyecektir. İşte burada da talep üretimi anlam üretiminden çok daha pahalıya mal olmaktadır. Sonuna kadar gidildiğindeyse bunun olanaksız bir şey olduğu görülecektir. Çünkü sistem bütün enerjilerini bir araya getirebilse bile bu işi başaramayacaktır. Çünkü mal ve hizmet talebi her zaman için yapay bir şekilde üretilebilir. Biraz pahalı olmakla birlikte herkesin satın alabileceği bir fiyata satılması da mümkündür. Bunun örneklerini gördük. Oysa anlam ve gerçekliğin yokluğu doldurulamaz. Anlam yokluğuysa kesin bir yıpranmışlıktan başka bir şekilde yorumlanamaz.

Kitle bütün toplumsal enerjiyi yuttuğu gibi, onu yeniden yansıtmamaktadır. Bütün göstergeleri ve bütün anlamı yutup

---

5. Söz konusu olan şey artık toplumsalın üretimi değildir. Çünkü bu durumda sosyalizmin hatta kapitalizmin bu iş için yeterli olması gerekirdi. Gerçekte her şey talep üretiminin mal üretimine egemen olmasıyla değişmiştir. Çünkü üretimle tüketim arasındaki ilişki kopmuştur. Artık yepyeni bir dönem başlamıştır. Bundan böyle ne üretim ne de tüketim vardır. Bu sürecin tersine döndürülmesiyle birlikte (simülasyon ya da ona dönüştürme) "simülasyon" düzeni kurulmuştur. Artık burada Attali'nin düşündüğü gibi biraz daha sosyal ve sosyalizmle desteklenmiş gerçek bir kapitalist "kriz" söz konusu değildir. Bu düzen kapitalizm ya da sosyalizmle ilişkisi olmayan "hipergerçek" bir düzendir.

geriye iade etmemektedir. Kendisine sorulan tüm sorulara aynı yuvarlak yanıtları vermektedir. Hiçbir şeye katılmamaktadır. Akımlar ve testler aracılığıyla yoklandığında bir *kitleye benzemeke* ve her türlü akımla, haberin üstünden geçmesini sağlamakta, (hangi türden olursa olsun) iyi bir norm ileticisi işlevi görmekte ve böylelikle toplumsal, salt bir saydamlaşmaya uğrayarak yerini iktidar ve toplumsal oyunlara bırakmaktadır. Bütün bunlar kitle adlı ele avuca sığmayan çekirdeğin çevresinde dönüp duran yıldız kümecikleridir.

Kitle bir hayvan sürüsü kadar suskundur. Kitleyi sürekli olarak sondajlarla tartmak boşuna uğraşmaktır (öte yandan sürekli olarak katılması istenen haber olgusu aracılığıyla kendisine laboratuvar deneylerinde hayvanlara yapılan işkenceye benzeyen bir tür işkence yapılmaktadır.) Çünkü doğrunun solda mı, yoksa sağda mı olduğunu söylemediği gibi devrimle, baskı arasında hangisini yeğlediğini de söylememektedir. Onun için doğru ve akıl yoktur. Kendisine yapılan yakıştırmalar umurunda bile değildir. Kitlede bilinç ve bilinçaltı yoktur.

Kitle insanı bezdiren bir suskunluktur. Politik denklemlerdeki bilinmeyendir. Bu bilinmeyen, bütün politik denklemleri yok edebilmektedir. Oysa herkes bu sessizliği konuşturmaya çalışmaktadır. Ancak kitlelerdeki yanıtsızlık gücü ölçülemez. Hiçbir sondaj onu ortaya çıkartamaz. Çünkü kitleler onu anında yok ederler. Sözünü ettiğimiz hipergerçeklik içinde toplumsal ve politik alanın altını üstüne getirirler. Politika kitleleri yanıtlar alabileceği bir toplumsal simülasyon ve yankılanma odasına sokmaya çalışırken (kitle iletişim araçları, haber) kitleler tam tersine toplumsalın içinde simüle edildiği ve yankılandığı muazzam bir mekâna dönüşmektedirler. Güdümlenme diye bir şey hiçbir zaman için var olmamıştır. Her iki taraf da aynı silahlarla çarpışmıştır. Bugün savaşı kimin kazandığını söyleyebilmek imkânsızdır. İktidarın kitleler üstündeki simülasyon gücü mü? Yoksa kitlelerin iktidarı çökerttikleri ters simülasyon mu?

"Hipersimülasyon" aracılığıyla bütün modelleri yansıtan kitle (mizahın içkin bir biçimi olan "hiperuyumluluk" aracılığıyla), onları yok edebilecek bir güce sahip "simülasyon"un hem öznesi, hem de nesnesi olmak gibi ters bir işi başarmıştır. Kitleyi, kitle iletişim araçlarının dışında bir yerde aramak boşunadır.

Kitle: Bir özne, bir özneler grubu ve bir nesne olmama tersliğini başarmıştır. Onu gerçek ya da mitik bir özneye dönüştürmek için girişilen tüm çabalar boşunadır. Onu bir nesneye dönüştürerek işlenmiş bir malzeme gibi inceleme ve çözümleme amacını güden tüm çabalar, nesnel yasalar uyarınca tam tersine, kitlelerin güdümlenemezliği gerçeğine ya da kendilerinden korkulan unsurlar, ilişkiler, yapılar ve bütünler gerçeğine çarpmaktadır. Denenen tüm güdümleme girişimleri sonunda kitlenin içinde boğulmakta, emilmekte, yolundan çevrilmekte ve başka bir şeye dönüştürülmektedir. Onun neyi, nereye doğru sürüklediğini söyleyebilmek imkânsızdır. En akla yakın çözüm, tüm güdümleme girişimlerini atlatarak sonsuza açılan bir dönem içinde tükenmeye başladığıdır. Hiçbir çözümleme bu darmadağınık, merkez dışı, moleküler gerçekliği açıklayamaz. Çünkü son aşamadaki "öz" çözümlemesinde nesne kavramı buharlaşıp yok olmaktadır. Böylelikle ortada açıklaması yapılacak bir nesne olmadığı gibi, bu açıklamayı yapabilecek bir özne de yoktur.

Kitle kavramı bu durumu "toplumsal kavramı" için de geçerli kılmaya çalışmaktadır. Toplumsal da artık nesnel bir şekilde açıklanamaz (ya da politik terimlerle söylemek gerekirse artık temsil edilemez). Çünkü kendisini açıklamaya çalışan herkesi ortadan kaldırmaktadır. (Ya da yine politik terimlerle söylemek gerekirse kendisini temsil edebileceğini sananları yok etmektedir). Bütün bunları ancak sondajlar ve istatistikler aracılığıyla saptayabiliriz. Oysa bu sondaj ve istatistik büyüleriyle,

meteorik olarak adlandırılan alışkanlıkların gerçek nesneleri yoktur. Özellikle de açıklamaya çalıştıkları kitleler onların çalışma alanı içinde değildir. Yaptıkları tek şey eksikliği kolay kolay bağışlanamayacak olan bir kitle hayali yaratmaktır. Bu hayali ise önceden bilinen yanıtlar, sözüm ona kitleyi ve arzularını belirleyen bir kapalı devre gösterge sistemi aracılığıyla "üretmektedir". Devingen, güdümlenebilmeleri için anında üretilen, sonuçlarına yer değiştirtilebilen göstergeler - işte bunlar sondaj'dır.- İstatistiklerin üzerinde kol gezen derin belirsizlik herkes tarafından bilinen bir olgudur (olasılık hesaplarıyla, büyük sayılarda da bir belirsizlik olduğu ve madde kavramındaki "devingenliğin" herhangi bir "nesnel yasa" kavramına uymasında güçlükler çıktığı herkes tarafından bilinmektedir.)

Pozitif olduğu söylenen bilimlerde uygulanan deneylerin bile, sondaj ve istatistiklerde kullanılan yöntemlerden daha inandırıcı olduğunu söyleyebilmek oldukça güçtür. Kodlanmış ve yönlendirilmiş bir "nesnel" sorgulama biçimi hangi alanda olursa olsun bu kısır döngüden kurtulamayan bir doğruya saplandığı gibi amaçladığı konuyu da ortadan kaldırabilmektedir. Dünyanın nesnel belirsizliği konusundaki bu kararsızlık her tarafa yayılabilir. Doğa bilimlerindeki maddeyle, cansız arasındaki ayrım istatistik ve sondajlardaki kitleyle canlı "toplumsal" arasındaki ayrımın aynısıdır. Bilimlere gelince onlar da aynı işaret ve aynı umut kırıcı yanıtları göndererek son aşamada kitleler gibi her türlü tanımlamadan kaçmak istemektedirler.

"Madde"de ve bilimin ele aldığı tüm konularda müthiş bir ironi vardır. Aynen susan kitlelerde olduğu gibi. Kitlelerin istatistiklerdeki yanıtları, sorulan sorulara o kadar uygun düşmektedir ki, Hegel'in sözünü ettiği kadınlık ironisini anımsatmaktadır. Yalancı bir sadakat, aşırı bir bağlılık; sonuçta, ölümsüz Aslan Asker Schweik örneğinde olduğu gibi kendisini yöneten yasalara sıfırı tükettiren bir edilgenlik ve boyun eğme simülasyonu.

Sözcüğün yazılı anlamında düşsel bir çözümler biliminin *pa-*

tafiziği[6] bir simülasyon bilimine ve oradan da nesnel, evrensel yasaları ve onları kendilerine göre yorumlayan çılgınlarla birlikte yaşanan dünyanın "hipersimüle" bir açıklamasına gönderecektir. Kitlelerdeki bu bilinçsiz mizah gücü bizi toplumsal adlı metafizik beladan kurtararak bir patafiziğin içine sokacaktır.

Oysa bu düşünce şimdiye kadar açıklanmış tüm gerçeklik süreçlerinin tersini söylemektedir. Bu belki de bir anlam yanılsamasıdır. Bilim adamını, maddenin ya da canlının "nesnel bir şekilde" yanıt vermediğine inandırmak güçtür. Ya da sorduğu sorulara aldığı *aşırı* nesnel yanıtlar karşısında kuşkuya düşmesi beklenemez. Çünkü böyle bir varsayımın saçma ve üstünde durulmaya değmez bir şey olduğunu düşünecektir. Zaten o bilim adamının başka türlü düşünemeyeceği ve bunu hiçbir zaman yapmayacağı kesindir. O sorularından ve yanıtlarından memnundur.

Aynı varsayım her yerde geçerlidir, bu herkesin bildiği *inandırıcılık aksiyomu* dur. Reklamcı, insanların yaptığı reklamlara inanmadığına inanmak istemez - en alt düzeydeki minimum bir olasılık bile olsa mesajın amacına ulaştığını ve anlamının çözüldüğünü düşünmek ister. Bu alanda hiçbir kuşkuya yer yoktur. Mesajın alıcı üstündeki yansımasının sıfır olduğu gerçeği ortaya çıktığı anda reklam kurumu o anda yok olacaktır. Çünkü yaşamı kendi kendine tanıdığı yaşama hakkıyla belirlenmiştir (bilimin nesnel dünyaya yaklaşımı da benzer bir yaklaşımdır). Reklamcı ters varsayımının geçerli olabileceği o korkutucu düşünce yüzünden reklam mesajlarının hiçbir zaman için alıcıya bütünüyle varamadıklarını, izleyicinin bu boşluğa yansıyan içerikler arasında bir ayrım yapamadığını ve iletişim aracının yalnızca bir zaman geçirme, eğlendirme ve büyüleme rolü oynadığını bir türlü kabul edemez. Mac Luhan'ın peygamberce lafı: MEDIUM IS MESSAGE, içinde yaşanan her türlü kitle iletişim araçsal "cool" dönemi kapsayan tipik bir for-

6. Patafizik. Düşsel çözümler bilimi.

müldür. Bu dönem sözde bir "ether"in bütün mesajları soğutarak nötralize ettiği ve anlamı bir buz kalıbına dönüştürdüğü dönemdir. Eleştirel düşünce ise değerlendirmekte, seçmekte, ayrımlar üretmekte ve anlam konusunda bir seçim yapmaktadır. Kitleler ise hiçbir seçim yapmayıp, hiçbir ayrım üretmedikleri gibi tam tersine aldırmazlık üretmektedirler - aracın büyüleyiciliğini mesajın eleştirel yanına tercih etmektedirler. Çünkü büyülenmenin anlamla bir ilişkisi yoktur. Büyülenme anlamın kullanılmamasıyla doğru orantılı bir durumdur. Araç yararına mesajın ve simülasyon yararına doğrunun nötralize edilmesiyle elde edilir. Kitle iletişim araçlarının iş gördüğü düzey işte bu düzeydir. Onların ilkesi büyülemedir. Anlama karşı giriştikleri şiddetli saldırı; iletişimin, başka bir iletişim biçimi yararına anlama karşı giriştiği olumsuzlayıcı bir saldırı. Hangisi?

Anlamın kullandığı aracın dışında kalan ve iletişimdeki yoğunluğun anlam tarafından yutularak çökmesiyle sonuçlanabilecek bir iletişim biçimi bizce olanaksız bir varsayımdır. Çünkü hoşa giden şey ne anlam ne de aşırı anlamlılıktır. İnsanı büyüleyen şey anlamın nötralize edilmesidir (Witz, nüktenin işlemi, in *L'Echange Symbolique et la Mort*). Bu nötralize etme işiyse bir ölüm güdüsü tarafından gerçekleştirilmemektedir. Çünkü bu durumda yaşamın bir anlamı olacaktır. Oysa tam tersine bütün bunlar gönderene, mesaja ve her türlü dilbilimsel kategori girişimlerine karşı bir alerji, bir meydan okuma ve sonunda göstergenin büyülenme içinde kaybolması yararına inkar edilmesiyle sonuçlanmaktadır (artık ne gösteren vardır ne de gösterilen: Anlam kutupları emilmiştir.) Hiçbir anlam bekçisi bunların farkında değildir: Anlam ahlâkı büyülenmenin karşısındadır.

Politika çemberi de bir inanılabilirlik varsayımı üstüne kurulmuştur. Bu varsayıma göre kitlelerin eylem ve söylevlere karşı geçirgen oldukları, bir görüşe sahip oldukları ve sondajlarla, istatistiklerin somut verileri oldukları söylenmektedir. Çünkü politikacılar ancak bu verilerin varlığına inandıklarında po-

litikanın da varlığına inanabilmektedirler. Oysa politika uzun zamandır yarı sportif, yarı eğlendirici bir özel eğlence programına dönüşmüştür. (Amerika'da seçimler sırasında çekilen piyangolar ya da seçim akşamları radyo ve TV programları). Bütün bunlar eski, komik ve büyüleyici töre güldürüleri biçiminde yapılmaktadır. Halkın gözünde seçimler çoktandır bir televizyon oyununa dönüşmüştür. Politikaya yataklık eden televizyon oyunları sonunda politika sahnesini ve oyunlarını *tiyatrolaştırarak* intikam almaktadır. Halk *seyircidir*. Maç, film ya da çizgi roman, politika için birer örnek algılama modeline dönüşmüşlerdir. Eve getirilmiş sinemada insanlar kendi kişisel görüşlerindeki değişiklikleri günlük sondajlarla eğlenerek izlemektedirler. Çünkü burada da sorumluluk isteyen bir şey yoktur. Gerek politik, gerekse tarihsel açıdan kitlelerin hiçbir zaman için bilinçli bir yönteme başvurmadıkları görülmektedir. Her zaman sorumsuz olmuşlar ve her zaman aptalcasına ölmüşlerdir. Bunun anlamı politikadan kaçmak değil toplumsallaşmanın, politikanın, kültürün başını çeken kastla, biçimsiz, kalıntısal, anlamsız yığın arasındaki onarılmaz karşıtlıktır. Bir taraf sürekli olarak anlamın egemenliğini kusursuzlaştırmaya, bu alanda yatırım yaparak toplumsalı anlamlı kılmaya çalışırken, diğeri bütün bu anlam oyunlarına yön değiştirmekte ve onları nötralize edip alaşağı etmektedir. Bu kavganın galibini söyleyebilmek o kadar kolay değildir.

Çünkü bu kavganın bir benzerini tarihsel olanla, günlük olan, kamusal olanla kişisel dünya arasında da saptamak mümkündür. 1960'lı yıllara kadar tarih sesini yükselterek, kendini zorla kabul ettirmiştir; kişiye özel ve günlük olansa politikanın karanlık yüzünü oluşturmaktadır. İkisi arasında olsa olsa diyalektik bir ilişki bulunduğu ve bireysel gibi günlük olanın da tarihin ötesine geçip, evrensele ulaşarak bir çiçek gibi açabileceği düşünülebilir. O günlerin gelmesini beklerken kitlelerin kendi evlerine kapanması insanı üzebilir. Tarihi, politikayı ve evrenseli yadsımaları ve aptalcasına bir tüketimin günlük sorunları arasında, yitip gitmeleri (iyi ki çalışıyorlar, iyi ki bu çalışma onların bilinçlenmelerini beklerken, kendilerine "nesnel" bir tarihi konum

sağlıyor) ancak üzücü olabilir. Oysa bugün tarihin sesi kesilmiş, soluğu çıkmaz olmuştur. Çünkü artık günlük olaylar seslerini çıkartmaya başlamıştır. Günlük yaşamdaki can sıkıntısının, tarihin anlamsız yönünü oluşturmadığı düşünülmeye başlanmıştır - daha iyisi, özel yaşamın kendi üstüne kapanması *politikaya bir meydan okuma* anlamına da gelebilir ve politik güdümlemeye karşı etkin bir direniş biçimi olarak gösterilebilir. Roller değişmeye başlamıştır. Yaşamın can sıkıcılığı, günlük yaşam, eskiden küçük burjuva olarak kınanan, iğrenç ve (cinsellik de dahil olmak üzere) apolitik olan her şeyin ön plana çıkması, tarih ve politikayı soyut bir olaylar bütünü olmaya doğru itmektedir.

İnsanın gözünü korkutan korkunç bir varsayımdır bu. Çünkü buna göre depolitize edilmiş kitleler politikanın gerisinde değil, ilerisindedirler. Özel yaşam, ismi konulamayan şeyler, günlük olaylar, anlamsızlıklar, küçük ayak oyunları ve küçük edepsizlikler vs., temsil edilmenin önünden gitmektedirler, yoksa arkasından değil. Kitleler o "safça" olarak adlandırılan günlük yaşantıları içinde ("politikanın sonu" ile ilgili çözümlemelere aldırmadan) politikanın sonu konusunda çoktan bir karar vermişlerdir. Kullandıkları dilin dilbilimi aşması gibi bu kararla politikayı aşmışlardır.

Dikkat! Bir temsil etme diyalektiğiyle *her türlü devrime karşı gelip*, evrensele doğru gidişin içine girmeyen bu özel ve asosyal evreni, oyunu oynamayı yadsıyan bu kendi üstüne kapanışı, kimileri, tüm sıradanlığına karşın (özellikle cinsellik ve arzu adı altında), yeni bir devrimci enerji kaynağı olarak görüp, kendisine anlam vererek, tarihsel bir olumsuzluk gibi göstermeye çalışmaktadırlar. Küçük ayrımlar, körü körüne uygulamalar, anonim marjinallikler ve mikro arzuların coşkusu. Anlamsızlığı canlandırarak anlam düzeyine yüceltebilmek ve politikanın hesabına geçirmek için girişilen entelektüel sıçramalar. Sıradanlık, tepkisizlik ve apolitik olmak bir zamanlar faşist kökenliydiler -bir anlam değişikliğine uğramadan ya da anlamlarını yitirmeden- şimdi de devrimci olmaya çalışıyorlar. Arzu politikasının ötesinde kalan sıradanlığın mikro devrimi- yine bir "özgürlükçü" numarasıdır. Çünkü anlamın yadsınmasının bir anlamı olamaz.

Sessiz yığınların ortaya çıkış olayı, tarihselin, toplumsala karşı direniş devresinin içine oturtulabilir. Çalışmaya direnme, tıbbi bakıma karşı direnme, okula direnme, sosyal sigortalara, habere karşı direnme gibi. Resmi tarih toplumsaldaki gelişmenin sürekliliğini kaydeder. Göz kamaştırıcı ve övgüye değer olan gelişmenin dışında kalan her şeyi barbarlık kalıntısı gibi karanlığa doğru iter. Oysa söylenenin tam tersine toplumsal kesin bir zafer kazanmıştır. Artık bu hareket değiştirilemez (toplumsallık konusunda herkes aynı düşüncede gibi), toplumsala karşı direniş bütün *alanlarda toplumsaldan çok daha hızlı bir şekilde* gelişmiştir. Değişiklik, ilkellik ve şiddet, düzenin aşılıp, geçilmesiyle başlamıştır (ki bunlar daha sonra toplumsal tarafından özümsenmiştir. Hiç korkmayın toplumsalın sağlığı oldukça yerindedir, teşekkür ederiz. Çünkü aşılanma ve güvenceden yalnızca deliler kaçar). Bu cephesel karşı koymalar toplumsallaşmanın cepheden ve şiddetle saldırdığı bir döneme rastlarken, direnişin kökeninde yine kendi kültürlerini ve orijinal yapılarını korumaya çalışan geleneksel gruplar vardı. Direnişin kökeninde kitle diye bir şey yoktu, tam tersine soyut ve türdeş bir toplumsal modele karşı gelen farklı yapılar vardı.

Amerikan sosyolojisinin çözümlediği "two steps flow of communication" (iletişimin iki basamaklı akışı)da aynı türden bir direnmeyle karşılaşmaktadır. İster politik, ister kültürel, isterse reklama özgü olsun kitle, iletişim araçlarının mesajlarını karşılarken edilgin bir yapıya sahip değildir. Tek anlamlı, tek tip ve zorunlu bir çözme işlemine başvurmadığı gibi mesajları da kendi bildiği gibi çözmektedir. (Başka mesajlar aracılığıyla) bu mesajları durdurmakta, yerlerini değiştirmekte (bu ikinci bir düzeydir), egemen olan koda karşı özel alt-kodlar üretmekte ve aynen ilkel toplulukların yaşamına sokulan Batı parasının (Yeni Gineli Siyanlar) ya da Korsikalıların düşman kabile stratejisinden yola çıkarak gözden geçirdikleri seçim stratejileri gibi, yeni simgesel anlamlara sahip olmaları sonucu, yeniden yorumlandıklarında ilk anlamlarından apayrı ve değişik anlamlara

sahip olabilmektedirler. Egemen kültürün dağıttığı bu malzemenin alt-gruplar tarafından ayartılması, emilmesi ve eritilmesi adlı *kurnazlık* gerçekte evrensel bir kurnazlıktır. "Az gelişmiş" kitlelerde tıbbın sihirli bir biçimde kullanılmasını sağlayan da aynı olgudur. Bütün bunlar bir araya getirilip arkaik ve irrasyonel bir zihniyete bağlandıklarında rasyonel tıbbın açtığı yaralara (bilinçaltından) "bilmeden" ancak (görünür olana karşı) bilinçli bir şekilde karşı koyan, üstelik işi çığrından çıkartarak olaya yön değiştirten saldırgan bir uygulama biçimi görmek mümkündür.

Oysa bu bile oturmuş bir yapıya ve geleneksel anlamlara sahip bir grubun işidir. *Kitle*den kaynaklanan toplumsallaşmayı başarısızlığa uğratan güç onun yapısızlığı ve tepkisizliğidir demek başka bir şey söylemektir. Keza kitle iletişim araçları konusundaki geleneksel direniş mesajların gruba özgü kod ve kendi amaçları doğrultusunda yeniden yorumlanmasından ibarettir. Kitleler kendilerine gönderilen her şeye, blok halinde ve bir gösteriye dönüştürerek yön değiştirtmektedirler. Bunun için bir başka koda gerek yoktur. Anlam gibi bir sorunları da yoktur. Direnmezler de. Her şeyi anlamsızlık adlı biçimsiz bir topağın içine sokmak yerine bütün yönlere doğru yayılan bir büyülenme/güdümleme çemberinin içine kaydırmayı yeğlerler.

Kitle iletişim araçlarının her zaman kitleleri sarıp sarmaladıkları söylenmiştir -bu zaten kitle ileşitim araçlarının ideolojisidir-. Güdümlemenin sırları gece gündüz aralıksız sürdürülen bir kitle iletişim araçları semiyolojisinde aranmıştır. Ancak iletişimin bu saftoron mantığı içinde *kitlelerin bütün kitle iletişim araçlarından çok daha güçlü bir iletişim aracı oldukları* unutulmuştur - ya da en azından hiçbirinin bir önceliğe sahip olmadığı unutulmuştur. Gerek kitle gerekse kitle iletişim araçları aynı sürecin içindedirler. Mass(age) is message.

Aynı şey sinema için de geçerlidir. Çünkü bu aracı yaratanlar da başlangıçta rasyonel, belgesel, haber yönü güçlü, *toplumsal* bir iletişim aracı olabileceğini düşünürken, sinema kısa bir süre sonra düşselin alanı içine girmiştir.

Teknik, bilim ve bilgi için de benzer şeyler söylenebilir. On-

ların kaderidir bu. Sihirli bir uygulama ve tüketilen bir (eğlence) gösteri olmak. "Gereksinim kuramı" konusundaki ciddiyetlerine ve yararlılık söylevi konusunda ortak bir görüşe sahip olmalarına karşın, ekonomistler, tüketimi hiçbir zaman için rasyonelleştirememiş ve apışıp kalmışlardır. Oysa çok kısa bir süre içinde kitlelerin gereksinimlerle hiçbir ilişkileri (belki de hiç olmamıştır) kalmamıştır. Bu süre içinde tüketimi bir konum ve prestij aracına dönüştürüp, yararsız yarışmalar ve yarışır gibi yapmalar ya da zaten kullanım değerini aşan ölümüne bir gösteriş değeri gibi bir boyut içine oturtmuşlardır. Kitleye karşı bütün cephelerden saldırılmakta (resmi propaganda, çevreciler ve sosyologlar), sağlıklı ve hesaplı tüketim duyguları işlenmeye çalışılmakta, ancak hiçbir yanıt alınamamaktadır. Sistem açısından durum umutsuzdur. Çünkü bir gösterge/değere atfedilen aşırı değer ve gösterge değer aracılığıyla (ekonomistler bile onu bir değişken olarak ele aldıklarında ekonomik aklın ipin ucunu kaçırdığını görmektedirler) *kitleler ekonomiyi başarısızlığa uğrattıkları gibi*, gereksinimlerin amacına ve davranışlarla, amaçlar aarasındaki dengeye karşı da direnmektedirler. Kullanım değerine karşı gösterge/değer . Ekonomi politiği atlatmak için bu kadarı bile yeterlidir. Sonuçta bütün bunların değişim değerine, yani sistemin işine yaradığı gibi laflar edilmeye de kalkılmasın. Çünkü sistemin bu işten çıkar sağlaması ve onu desteklemesi ("yabancılaşmış kitleler") önemli değildir. Çünkü uzun vadede -daha şimdiden- kitlelerin oynadıkları oyun sonucu ekonomi, aşırı derecede kullanılarak, türlü rasyonel kullanım tanımlamasıyla ilişkisini kesmiş, bir gösteriye hatta bir komediye dönüşmüştür. Bütün eğitim sistemleriyle, sosyalist eğitim biçimlerine karşı direnen toplumdışı bir kullanım - kitlelerin (siz, biz, herkes) artık ekonomi politiğin öte yakasına geçmelerini sağlayan bir kullanım. Üstelik kitleler bunu yapabilmek için "diyalektik" ve "özgürlük" kuramlarını ve geleceğin devrimlerini beklememişlerdir. Kendilerini hiçbir şeyin kurtaramayacağını ve bir sistemin ancak bir hipermantığa sahip olabileceği bir düzeye getirildiğinde rahatsızlığının son hadde ulaşarak bir gün aniden sona erebileceğini bilmektedirler. "Tüketmemizi isteyen siz değil

misiniz? - Alın size, her şeyi yararsız ve saçma sapan bir şekilde ve giderek daha çok tüketeceğiz".

Tıp konusunda da benzer şeyler söylenebilir. Cepheden gelen direniş (zaten bütünüyle yok olmuş değildir) daha kurnaz bir yıkım biçimine dönüşmüştür. Çünkü artık denetlenemeyen bir ilaç tüketimi aynı düşünceyi sağlık olayına da şırıngalamıştır. Sonuç büyük bir paniktir. Tıbbın toplumsal amaç ve ereklerinin ayağını kaydıran korkunç bir bakım ve ilaç tüketimi tırmanışı başlamıştır. İçinde bulunduğu durumda tıbbı yok edebilecek daha iyi bir yol biliyor musunuz? Bundan böyle hekimler ne yaptıklarının ve ne olduklarının farkında olmadıkları gibi, güdümlediklerini sandıkları bir sırada güdümlendiklerinin farkında bile değildirler. "Bakılmak istiyoruz, ilaç istiyoruz, sağlık güvencesi istiyoruz, sağlıklı olmak istiyoruz, daha çoğunu istiyoruz, her geçen gün de daha çoğunu isteyeceğiz, hem de sonsuza dek!" Yoksa kitlelerde tıbba karşı bir yabancılaşmadan mı söz etmek gerekir? Hayır, kesinlikle hayır. Tam tersine kendilerine ait olan sosyal sigortalar adlı kurumu alaşağı etmek üzereler. Bir mala benzetilen toplumsallıktan her geçen gün biraz daha çok isteyerek (Sisteme : "Şu toplumsaldan biraz daha versene, biraz daha, biraz daha" dercesine ona onu yok edinceye kadar) onun varlığını tehlikeye sokmaktadırlar.

Arz-talep konusunda olduğu gibi gibi şu *toplumsal*dan isteme olayının *bireysel* bir tüketim maddesine indirgenmesi kadar büyük bir delilik olabilir mi? Bunun adı komedi ve saçmalaştırmadır. Çünkü bu tepkisiz kitleler kendileri için çizilmiş toplumsal adlı yolda yürüyerek onun mantığını ve sınırlarını aşmakta ve toplumsal adlı bütün binayı çökertmektedirler. Yıkıcı bir hipersimülasyon (başka bir yerde çözümlemiş olduğumuz Beaubourg[7] örneği gibi), yıkıcı bir hiperuyumluluk, galip bir meydan okuyuşun bütün görünüşlerine sahiptir - bu meydan okuyuşun ne boyutlarını ne de sistem üstündeki hakkını geri alışını hiç kimse ölçemeyecektir. Olayın can damarı işte bu kaçınılmaz olan kör dövüşünde yatmaktadır. Sessiz çoğunluklar kendilerine

—

7. **L'Effet Beaubourg**, Paris 1977, Edit. Galilee.

zorla onattırılmak istenen toplumsallaşmayı ya da kendilerini edilgin bir hayalete dönüştürmek isteyenleri hayalete dönüştürerek kendi mantıkları doğrultusunda ortadan kaldırmaktadırlar- yoksa bu işi ne bir sınıf kavgası ne de kendileriyle ilişkisini yana yakıla kesmek isteyen aydın sınıfı aracılığıyla değil.

KİTLE VE TERÖRİZM

Günümüzde artık kitlelerin anlam ve özgürlüğe de sahip bir toplumsallaşma adı altında vaftiz edilmeyi yadsıdıkları ilginç bir noktada bulunuyoruz. Onları yeniden ele geçirip, kullanma düşüncesinden artık vazgeçmeliyiz. Çünkü kitle diye bir şey yoktur. Bütün iktidarların gelip içinde yok oldukları bu sessiz yığın bir sosyolojik bütünlük ya da gerçeklik değildir. O, iktidarın sırtında taşıdığı bir gölge, içine düştüğü dipsiz bir çukur ve bir emme biçimidir. Bunu anlamak yeterlidir. Akışkan, devingen, uyumlu hatta bütün isteklere aşırı derecede uyan ve katılmanın en aşırı ucu olan bir hipergerçek uyumluluk yumağı. İşte iktidarın içinde bulunduğu güncel felaket. İşte devrimin içine düştüğü iflas çukuru. Çünkü için için kaynayan bu kitle hiçbir zaman için patlamayacaktır. Üstelik her türlü devrimci söylev onun içinde yok olacaktır. Öyleyse bu kitlelerle herkesin başı derttedir. Onlar bu söylevlerdeki leitmotivdir. Bütün toplumsal projelerdeki sabit fikirdir. Oysa bütün bunları başarısızlığa uğratmaktadırlar. Çünkü hâlâ toplum ve onun oluşmasının kaynağında bulunduğuna inanılan eskatolojik bir umut ve klasik bir kitle tanımıyla sınırlamışlardır. Oysa kitleler *toplumsala ait değildirler*. Onlar her türlü toplumsallaşma ve sosyalizmin mal sahibidirler. Oysa şimdiye kadar pek çok kuramcı, özgürlük tuzağı olan politikayla alay etme ve temsil etme biçimlerinden dem vurarak anlam üstüne konuşmuşlardır. Ancak kitleler: Anlam, politika, temsil edilme, tarih ve ideolojinin içinden uyurgezer bir halde ve hepsini yadsıyarak, üstelik bütün radikal eleştirilerin yapmak istediklerini yaparak geçtiklerinde bu sonuncular ne söy-

leyeceklerini şaşırmakta ve gelecekteki bir devrimi -eleştirici devrim, pretij devrimi, toplumsalın ve arzunun devrimi- düşlemeye başlamaktadırlar. Oysa şu salyangoz gibi kendi içine doğru kıvrılan devrim onların devrimi değildir. Çünkü eleştirici ve dışa doğru patlayan bir devrim değildir. İçten, kendi kendine güdümlenen kör bir devrimdir. Öyle canlı kanlı ve neşeli bir devrim değil, tepkisiz (hareketsiz) bir devrimdir bu. Sessiz ve kendi üstüne kapanan bir devrim - bütün sözü ele geçirme ve bilinçlenme biçimlerine ters düşen bir devrim. Onun bir anlamı ve bize söyleyebilecek hiçbir şeyi yoktur.

Toplumsalın ölümünün son perdesinin oynandığı bir bağlamda kitleyle ilişki kurabilen tek olay terörizmdir. Oysa kitlelerden terörizm kadar *kopuk* bir şey yoktur. İktidarın onları karşı karşıya getirmek istemesi de boşunadır. Oysa toplumsalın ve anlamın yadsınmasında birbirlerine bu kadar benzeyen başka iki şey yoktur. Çünkü terörizm, kapitalizmi (dünyadaki emperyalizmi, vs) hedef aldığını söylemektedir. Ancak yanlış yere, kapitalin gerçek düşmanı olan toplumsala saldırmaktadır. Güncel terörizm ise toplumsalın-terörizmini hedef almaktadır. Toplumsalın şu anda üretildiği biçimini -ya da bizi bir sessiz yığın olarak üreten, her yanımızdan sarmış olan bir denetleme ve koruma, dokulaşmış, nükleer ve bir yörüngeye oturtulmuş bir ağ gibi ören toplumsalı hedef olarak seçmiştir-. Yasa ve baskı yerine model enjekte eden, şiddet yerine ikna/caydırma yöntemiyle işgören hipergerçek, algılanamayan bir toplumsallık - Terörizm ise bütün bunları kendisi de *hipergerçek* olan bir başka eylemle yanıtlamaktadır. Daha başlangıcında bu eylem aynı merkezden yönetilen kitle iletişim araçlarına ve büyülenmeye mahkûm edilmiştir. Öte yandan bir temsil etme ve bilinçli olma yerine, bitiştirme yöntemini yeğleyerek zihinsel çoğaltma, büyüleme ve paniğe mahkûm edilmiştir - kendisiyle dövüştüğü sistem kadar anlamsız ve belirsiz olan ya da onun içinde patlayan küçücük bir noktaya benzeyen terörizm -. Terörizm ne bir patlama olabilir, ne bir tarihselliğe sahip olabilir ne de politik bir eylem olabilir. Buna karşın için için kaynamakta, saydamlaşmakta ve şaşırtmaktadır - bu yüzden de kitlelerdeki tepkisizlik ve sessizliğin

derinliklerdeki bir benzeridir.

Terörizmin herhangi bir şeyi konuşturmak, diriltmek ya da harekete geçirmek gibi bir amacı yoktur. Onun devrimci uzantıları yoktur (bu açıdan bakıldığında söylenenlerin tam tersini başardığı ve en çok eleştirilen yanı bu olmakla birlikte sorununun bu olmadığı görülmektedir. Onun amacı sessiz yığınlara saldırmaktır. Oysa bu sessizlik haber tarafından mıknatıslanmış durumdadır. Şu bizi sarıp, sarmalayan toplumsal, haber, simülasyon, caydırma, anonim ve geçici denetleme gibi sihirleri güdümleyerek onların ölümünü amaçlamaktadır. Toplumsal soyutlama adlı büyü, kendisinden daha büyük, daha anonim, daha nedensiz ve daha geçici olan terörist eylem adlı büyü tarafından yok edilmeye çalışılmaktadır.

Temsil edici olmayan tek eylem biçimi terörizmdir. İşte bu yüzden temsil edilemeyen tek gerçek olan kitlelerle uyum içindedir. Bunun anlamı: Terörizm kitlelerin sessizliği ve suskunluğunu ya da onların edilgin direnişini şiddete dayanarak *temsil edecek* demek değildir. Bunun anlamı şudur: Terörizmin körü körüne giriştiği saçma ve temsili imkânsız eylemle eşdeğerli olabilen tek olgu kitlelerin körü körüne, saçma ve temsili imkânsız karakteridir. Her ikisi de her türlü temsil sisteminin yadsınmasında en üst noktaya ulaşmış bulunan güncel biçimlerdir. İşte bu kadar. Hiç kimse bu temsil edilemeyen iki eleman arasında ne gibi bir ilişkinin oluşabileceğini söyleyemez. Bu sorunu bizim bilgi felsefemiz bile çözemez. Çünkü her zaman için bir dile, konuyu iletecek olan bir araca ya da bir yeniden canlandırma aracına ilke olarak sahip olmak zorundadır. Oysa biz yalnızca yeniden canlandırıcı zincirlemeleri biliyoruz. Analojik, benzer, anındalaştırılmış, gönderensiz zincirlemelerle diğer sistemleri tanıdığımız ileri sürülemez. Hiç kuşkusuz kitlelerle terörizm arasında çok güçlü bir ilişki vardır. Bu ilişkinin tarihsel kökenini daha önce var olan (temsil edilme, halk/meclis, işçi sınıfı/parti, marjinaller/grupçuklar..) sistemlerde aramak boşunadır. Toplumsal enerjinin herhangi bir temsil sisteminin iki kutbu arasından pozitif bir enerji gibi geçmesine benzeyen bir enerji türü kitleler ve terörizm gibi temsil edici bir niteliğe sahip

olmayan kutupların arasından *ters bir enerji* gibi geçmektedir. Bu ters enerji ise toplumsal bir yığılma ve dönüşümle değil tam tersine toplumsal dağılma ve *toplumsalın* dağıtılması ve politik olanın emilmesi ve yok edilmesiyle oluşmaktadır.

Bunun adınaysa terörizm "*üreten sessiz yığınlar çağı*" denemez. Şaşırtıcı olan ve bir olaya dönüşen şey bu ikisi arasındaki aynı andalıktır. Politikayla, toplumsalın sonunu belirleyen (bunun vahşice olan yanını ister onaylayalım, ister onaylamayalım) tek şey budur. Bizdeki bütün temsil etme sistemlerinin içten bir şiddetli patlamayla karşı karşıya gelişlerini gösteren tek şey ise bu aynı andalıktır.

Terörizmin amacı Devlet'in baskıcı yanını ortaya çıkartmak değildir (işin bu yanı daha çok kitlelerin gözünde son bir temsil edilme şansını bulan kışkırtıcı küçük grupların olumsuzluklarında yatmaktadır). Temsil edilebilme (canavarlaşma ya da bilinçlenme anlamında değil) olanağından yoksun olan terörizm yarattığı zincirleme tepkilerle iktidarların da temsil edici olamayacaklarını göstermektedir. İşte onun yıkıcılığı da buradadır. Temsil edilmeme olayını çok küçük dozlarda ancak çok somut bir şekilde iktidarlara enjekte ederek onların sonunu çabuklaştırmaktadır.

Şiddetin kökenindeki gerçekte, bütün temsil edici kurumların (sendikalar, örgütlenmiş hareketler, bilinçli "politik" mücadele, vs) yadsınması yatmaktadır. Kendisiyle bir dayanışma içinde olanları bile yadsımaktadır, çünkü dayanışma onun şiddetini bir modele, ambleme öyleyse bir temsil edilmeye dönüştürebilmektedir. ("Onlar bizim için öldüler ve giriştikleri eylemler bizim işimize yaradı..."). Anlamı yerinden oynatabilen, terörizmin toplumsal yasallığını hiçe sayan, onun hiçbir politik uzantısıyla hiçbir tarihsel sürekliliği olmadığını söyleyen her şey mübahtır. Terörizmin aynadaki "görüntüsü" onun tarihi bir uzantısı değildir. Aynadaki bu görüntü ya da kitle iletişim araçları tarafından öyküleştirilmesi insana bir saniye içinde şok geçirtebilen ses dalgalarına dönüşmektedir. Terörizmin politik bir

olay olmaması gibi bu öykü de (radyo, televizyon ve basındakiler) bir haber niteliğine sahip, nesnel bir olay değildir. Terörizm ve haber ayrı şeylerdir, ne anlam ne de temsil edilme düzenine aittirler - belki bir ölçüde mitlere benzedikleri söylenebilir ancak hiç kuşkusuz bir simülasyon düzenine aittirler.

Şiddete dayalı terörizmin bir başka yönü de her türlü belirleme ve niteliği yadsımasıdır. Bu anlamda terörizmi "eşkıyalık" ve komando eylemlerinden ayırmak gerekir. Komando eylemi belli bir düşmanı amaçlayan (bir treni havaya uçurmak, karşı görüşlü partinin binasına bombalı saldırı, vs) bir savaş eylemidir. Diğeriyse cinayete dayalı geleneksel şiddettir (bir bankayı soymak ya da fidye istemek gibi). Bütün bu eylemlerin ekonomi ya da savaşa dayalı bir "amaçları" vardır. Rehin alma ve geciktirmeli ölüm oyunuyla işe başlayan güncel terörizmin ise ne bir amacı ne de belli bir düşmanı vardır (amacı olduğunu söylüyorsa da bu yasadan nedenlere dayanmaktadır ya da gerçekleştirilmesi olanaksız şeylerdir). Zaten onları gerçekleştirmeye yarayabilecek en son çözüm yolu da terörizmdir. Filistinliler, İsrail'i aldıkları rehineler aracılığıyla mı tehdit etmektedirler? Hayır, asıl amaçladıkları şey İsrail aracılığıyla efsanevi bir düşmandır. Hayır o düşman efsanevi bile değildir. Bu düşman anonim, birbirine benzeyen ve her yerde, her zaman var olan bir tür evrensel düzen ve en "suçsuz" insana kadar herkestir. İşte bu terörizmdir. Herkesi, her yerde, her zaman vurabileceği için çözülemeyen, orijinal bir yanı vardır. Bu bakımdan askeri bir komando eylemi ya da bir fidye isteme olayından farklıdır. *Körü körüne giriştiği bu dövüş sistemin salt vurdumduymazlığına kesin bir yanıttır.* Çünkü sistem de uzun zamandan beri amaçlarla, araçlar ve cellatlarla kurbanlar arasında bir ayrım yapmamaktadır. Rehin alma gibi ölümü yaşatan bir terörist eylemin hedefi bütün sistemin en özgün ürünü, bütünüyle anonim ve birbirinden ayıredilemeyen bireydir. Her insan bir diğerinin yerine geçebilir. Ters bir mantıktan yola çıkıldığında suçsuzlar hiçbir şey olmadıkları ve kader çizgileri bulunmadığı için, kendileri gibi anonim bir sistemin en

canlı örneği olmanın bedelini ölümle ödemektedirler. Bundan böyle onlar evrenselleşmiş, soyut bir toplumsallaşmayla, toplumsalın en son ürünü olarak düşünülebilirler. Bu insanlar işte *hiçbir şey olmadıkları* için terörizmin kurbanı olmaktan kaçamayacaklardır.

Anlama bu şekilde meydan okuyan terörist eylem doğal felaketle aynı anlama gelebilmektedir. Guatemala'daki bir zelzeleyle, Lufthansa Hava Yolları'nın bir Boeing uçağını üç yüz yolcusuyla birlikte kaçırmak arasında hiçbir fark kalmamıştır. Doğa teröristtir. Bütün teknolojik sistemlerdeki esneklik eksikliğinin yol açtığı çatlaklar gibi New York'taki elektrik kesintileri (1965 ve 1977) gerçekten daha gerçek ve düşlenenden daha düşsel terörist hareketlere neden olmuşlardır. Daha iyisi, bu büyük teknolojik aksaklıklar, büyük doğal felaketler gibi öznesiz bir radikal yıkım olasılığının mümkün olduğunu göstermektedirler. 1977 yılında New York'taki elektrik arızası çok iyi örgütlenmiş bir grup terörist tarafından gerçekleştirilmiş olsaydı sonuçta değişen bir şey olmayacaktı. Aynı şiddet olayları ve aynı yağmalamaların, aynı şekilde bitmesi ve aynı toplumsal düzene dönüş yine aynı şekilde olacaktı. Buradan yola çıkıldığında terörizm bir şiddete başvurma kararı değil, her yerdeki toplumsalın normalliği içinde tersine dönen, saçma ve denetlenemez bir dönüşüm anlamına gelmektedir. Doğal felaketler de aynı yönde gitmektedirler. Çünkü ancak o zaman toplumsal felaketin *midleşen dışavurumuna* dönüşebilmektedirler. Ya da doğal felaket anlamsızı ya da hiçbir şeyi temsil etmeyen (ya da Tanrı'yı temsil eden, çünkü Continental Edison şirketinin bir yetkilisi, New York'taki son elektrik arızası sırasında Tanrı'nın işe karıştığından söz etmiştir) bir serüvendir. Böylelikle toplumsalın içinde bulunduğu durum felaketin ya da kendisini destekleyen tüm temsil edilme biçimleriyle birlikte bir tür çöküşün simgesine dönüşmektedir.

PATLAYAN SİSTEMLER, İÇİN İÇİN KAYNAYAN SİSTEMLER

Kitleler, kitle iletişim araçları ve terörizm arasındaki üçlü ilişki bugün için için kaynayan egemen bir süreci betimlemektedir. Bütün bu süreç henüz yeni başlayan bir şiddet tarafından etkilenmiştir. Bu şiddet yörüngesel ve nükleer bir şiddettir. Esinlenme ve büyülenmeye dayanmaktadır. Bir boşluktan kaynaklanan bu şiddet bütün bir süreci belirlemektedir (çünkü büyülenme *nötrleşmenin* en yoğun şeklidir). İçin için kaynama ise bizim için ancak şiddete dayanan bir felaket şeklinde olabilir. Çünkü kökeninde birkaç yüzyıldan bu yana bize ait olan Batı tipinde patlama eğilimli ve yönlendirilmiş bir yayılma sistemi vardır.

Oysa için için kaynama zorunlu olarak bir felaket süreci anlamına gelmez. Hatta egemen olunmuş ve yönlendirilmiş biçimiyle ilkel ve geleneksel toplumların gizli belirleyicisi olmuştur. Bu toplumlar genleşmeyen ve merkezkaç olmayan biçimlere sahiptir - hiçbir zaman evrenseli amaçlamamış, kendi üstüne kapanma eğiliminde olan, hiçbir üst aşama evresine sahip olamayacak, ayırıcı kutuplardan yoksun ve bütün bunlara karşın çökmeyen (bizim için açıklanması çok güç olan, için için kaynamalarla sönüp gitmiş ve bu çökme konusunda hiçbir şey bilmediğimiz, görünür bir felakete uğramamış, sanki bir anda hiçbir neden olmadan, hiçbir olay ve saldırıya uğramadan dağılan) tuhaf grupçuklardır. İlkel toplumlar *yönlendirilmiş için için kaynayan* bir süreç yaşamışlardır. Bu süreci denetleyemedikleri gün yok olup gitmişler ve patlayan bir sisteme dönüşmüşlerdir (nüfus ya da indirgenmesi olanaksız bir tüketim fazlası, kendisine hâkim olunamayan bir yayılma süreci ya da sömürgeleştirme sonucu Batılı sistemlerin şiddet kullanarak merkezkaç ve genleşen bir norma alıştırdığı yeni süreç).

"Modern" uygarlıklar ise her düzeyde, pazarın evrenselleşmesi görünümü altında bir yayılma ve patlama, hukukun ve zaferlerin evrenselleşmesi adı altında ekonomik ve felsefi değerler üstüne kurulmuşlardır. Hiç kuşkusuz en azından belli bir süre bir *patlama*

ya da denetlenebilen ve aşama yanlısı bir enerjinin özgürleştirilmesini yaşamışlardır. Bu dönemi onların kültürlerinin altın çağı olarak adlandırabiliriz. Ancak belli bir hızlandırma ve zorlama sürecine göre bu patlama süreci denetlenemeyecek bir hale gelmiş ve ölümcül bir hız ve genleşme düzeyine erişmiştir. Daha doğrusu evrenselin sınırlarına ulaşmış ve yayılabileceği alanları tüketerek aynen ilkel toplumların için için kaynayan süreci denetleyememeleri sonucu, patlayan süreç tarafından yıkılmaları gibi bizim kültürlerimiz de bu patlayan süreci dengeleyememe ve ona egemen olamama sonucu yavaş yavaş yok olmaya başlamışlardır.

İçin için kaynama kaçınılmazdır ve gerçeklik, birikim, evrensellik ilkeleriyle yayılan sistemlerden kaynaklanan gelişme ilkelerini kurtarma çabaları arkaik, gerici ve nostaljik çabalardır. Cinsel ve çoğul enerjileri, bölük pörçük yoğunlaşmaları, vs'yi özgürleştirmek isteyenleri de buna katabiliriz. "Moleküler devrim" bizim kültürümüzün yayılma alanının en küçük noktalarını (ya da parçaların yaygınlaşması, vs) oluşturan "enerjileri özgürleştirmenin" yalnızca son dönemini kapsamaktadır. Sonsuz kapitalin yerini alan sonsuz arzunun ölçülemeyecek küçüklükteki girişimi. Çeşitli uzamlar ve toplumsalın öğütücü girişiminden sonra moleküler çözüm. Yayılma ve özgürleştirme ilkesini kurtarabilmek için patlayan sistemden gelen son ışık hüzmeleri artık kullanılamayacak bir durumda olan enerjiyi denetlemek ya da enerjinin sınırlarını genişletmek, işte bizim temel leitmotiv'imiz budur.)

Ancak için için kaynama sürecini hiçbir şey ortadan kaldıramayacaktır. Geriye kalan tek seçenek şiddetli ve felaket türünden bir için için kaynama ya da yumuşak ve içe dönük bir patlama ya da yavaş çekim türünden bir patlamadır. Bu sonuncuyla ilgili birtakım izler bulmak mümkündür. Evrenselciliğin ve temsil ediciliğin karşıtı olan, ilkel kabilelere benzeyen, merkeziyet yanlısı, vb yeni itkiler vardır: Topluluk haline gelmeler, çevre sağlığı, sıfır gelişme hızı, uyuşturucular - bunların hepsini kuşkusuz aynı torbaya koyabiliriz - gibi yeni denetleme girişimleri söz konusudur.

Oysa için için kaynama konusunda fazla düşlemeye değmez. Çünkü o geçici ve başarısız olmaya mahkûm edilmiştir. İçin için kaynayan sistemlerden, patlayan sistemlere geçilirken geçiş dengeli bir şekilde olmamıştır. Her zaman şiddete başvurulmuştur. Bizim de için için kaynayan evreye geçişimiz şiddete dayalı ve felaket nevinden bir şey olabilir.

... YA DA TOPLUMSALIN SONU

Toplumsal açık seçik ve tek anlamlı bir süreç değildir. Modern toplumlar gelişme yanlısı bir toplumsallaşma ya da toplumsallıktan kurtulma sürecini başarabilecek midirler? Her şey bu düşüncenin tersine verilen anlama bağlıdır. Oysa hiçbir terimin garanti verme olanağı bulunmadığı gibi, hepsi bir başkasına dönüşebilmektedir. "Toplumsal gelişme"nin kilometre taşları içinde aynı şeyler söylenebilir (kentleşme, sanayi yoğunlaşması, üretim, iş, tıp, okuma-yazma, sosyal sigortalar, toplumsal güvenceler, vb) en etkin toplumsallaştırma aracı Kapital de dahil olmak üzere bütün bunların toplumsalı aynı devinim içinde ürettikleri ve yok ettikleri söylenebilir.

Soyut yinelemelerin oluşturduğu toplumsalın daha önceki

toplumların simgesel ve ritüel yapı kalıntıları üstüne kurulduğu düşünülecek olursa, güncel kurumların giderek daha soyut yinelemeler ürettikleri söylenebilir. Oysa bu tüketici ve yok edici soyutlamayı toplumsaldaki en zengin töz için harcayabilirler. Bu bakış açısından toplumsalın sahip olduğu kurumların gelişimiyle orantılı bir şekilde gerilediği söylenebilir.

Kitle ileşitim araçları ve haberle hızlanan süreç en üst yaygınlaşma düzeyine ulaşmaktadır. Kitle iletişim araçları, *bütün* kitle iletişim araçları, haber, *bütün* haberler iki yönde gidip gelmektedirler. Görünüşte daha çok toplumsal üretirken, toplumsal ilişkilerle toplumsalın kendisini derinlemesine nötralize etmektedirler.

Oysa toplumsalı üretenler (kitle iletişim araçları, haber) aynı zamanda onu yıkmakta ve ürettiği kitleler tarafından emilmekteyse sonuçta toplumsal anlamsız bir tanıma dönüşmektedir. Bu terim bütün söylevlerde evrensel bir kandırmaca işlevine sahiptir ve hiçbir şeyi çözümlemediği gibi, hiçbir şeyi de belirlememektedir. Yüzeysel ve yararsız olduğu gibi - çünkü her göründüğü yerde bir başka şeyi gizlemektedir: Meydan okuma, ölüm, ayartma, ritüel, yineleme gibi - bir soyutlamayla, bir kalıntı ya da toplumsalın bir *sonucu* hatta bir simülasyon ve bir göz yanılsaması olduğunu bile gizlemektedir.

"Toplumsal ilişki" terimi karmaşık bir terimdir. "Toplumsal bir ilişki" ne demektir, "toplumsal ilişkilerin üretimi" ne demektir? Burada her şey bir simülasyona dönüşmüştür. Toplumsal anında tanımlaşmış bir "ilişki midir""? Böyleyse toplumsal ciddi bir soyutlama ve rasyonel bir cebir işlemine tabi tutulmuş demektir - ya da "ilişki" terimini zorla rasyonalize ettiğinden başka bir şeye mi dönüşmüştür? Belki de orada "toplumsal ilişkinin" başka işleri vardır. Örneğin yok ediciliği yüzünden orada olabilir. Belki de toplumsal denen şeyin altına bir çizgi çekmekte ya da onun sonunu haber vermektedir.

"Sosyal bilimlerse" hem bu toplumsal ilişkiyi hem de bu toplumsalın sonsuzluğunu açıklamaya çalışmışlardır. Oysa oynadıkları oyunu bozmak gerekmektedir. Çünkü *toplumsalın yaşamadığı toplumlar* da vardır. Tarihsiz toplumlar da. Bu

toplumlarda simgesel zorunluluk ağları ne "toplumsal"a, ne de "ilişki"ye dayanmaktadır. Oysa diğer uçta bulunan bizim "toplumumuz" belki de toplumsalı yok etmekte ve toplumsalı toplumsalın gölgesi adı altında gömmektedir. Toplumsal çeşitli şekillerde yok edilebilir - ne kadar yok etme şekli varsa, o kadar da tanım vardır. Toplumsalın çok kısa bir süreyle bizim toplumumuz içindeki simgesel biçimlenmeler arasında yaşamayı başardığı söylenebilir. Oysa daha önce böyle bir şey olmamıştır. Daha sonra da olmayacaktır. "Sosyoloji"den başka onun sonsuzluğuna tanıklık edebilecek bir şey yoktur. Ve "sosyal bilimlerdeki" laf kalabalığı ise o kaybolduktan sonra daha uzun bir süre devam edecektir.

İki yüz yıldır bitip tükenmek bilmeyen bir enerjiye sahip olan toplumsal, bu enerjiyi giderek yeri değiştirilmiş ve yoğunlaştırılmış yinelemelerden elde etmektedir. Sonsuza uzanan bir perspektif üstünde çalışan toplumsal (uzam ve zaman gibi toplumsal da, sonsuza uzanan bir perspektifleşmeye neden olmuştur) her şeye bir anlam vererek uyumlu kılan, merkezileştirilmiş bir perspektiftir. Toplumsalın tanımıysa ancak bu panoptik[1] perspektif doğrultusunda yapılabilir.

İster politika ya da ekonomi, isterse resim ya da mimarlık olsun perspektifin bir simülasyon modeli olduğunu unutmamak gerekir. Özelliği ise diğer modellerde duyulmamış, görülmemiş nesnellik ve gerçeklik yanılsamalarına yer vermesidir. Toplumsal belki çok büyük bir *yanılgıdır*. Çünkü toplumsal adlı bu "ortaoyunu", belki de hiçbir zaman için derinlemesine bir öneme sahip olmamıştır. Yine derinlemesine bakıldığında şeyler hiçbir zaman için toplumsal bir şekilde değil, simgesel, sihirli ve irrasyonel bir şekilde yaşamıştır. Bunun altında Kapital'in topluma *meydan okuma* formülü yatmaktadır. Bir başka deyişle bu perspektifte panoptik, gerçeklik, rasyonellik ve üreticilik makinesi

1. Gardiyanların hükümlüler tarafından görülmediği ancak her gardiyanın hükümlüleri görebildiği bir cezaevi.

olan Kapital'in nesnel bir amacı ve aklı yoktur. O her şeyden önce bir şiddettir ve bu şiddeti toplumsal aracılığıyla toplumsala uygulamaktadır.Karşıt ve dayanışma içindeki tanımlarından yola çıkıldığında ne toplumsal toplumsalın umurundadır ne de sermaye sermayenin (Kapital). Oysa toplumsal bir makine değildir. Sonuçta hiçbir zaman için toplumsal bir anlaşma yapılmamıştır. Yasalara göre geçmişte de hiçbir anlaşma yapılmamıştır - bütün bunlar hava cıvadır-. Uğruna savaşılacak şeylerle, meydan okumalardan başka bir şey yoktur. Bir başka deyişle içinde "toplumsal ilişkinin" bulunmadığı başka şeyler vardır [meydan okuma, oluşmuş bir yapıdaki iki kutup, iki terim arasındaki karşılıklı diyalektik ilişki değildir. O, her *terimin* yapısal konusunu, her kişiyle onun karşısına geçen herkesi ve özellikle de meydan okuyanı *yok eden* bir süreçtir. Böylelikle içinde yaşadığı zamana ters düştüğünden bir "ilişkiye" neden olması düşünülemez. Mantık artık değişim değerinin geçerli olduğu bir mantık değildir. Değer konumlarıyla, anlam konumlarının terk edildiği bir mantıktır. Meydan okuyan kişi ise her zaman için intihar eden, ancak zafer kazandıran bir intihar biçimini seçmiş olan kişidir. Değer anlamın yok edilmesini (kendi anlamının demek istiyoruz) amaçladığından karşısındakini her zaman için aynı değerde olamayacak, abartılmış bir yanıt vermeye zorlamaktadır. Meydan okumanın hiçbir zaman için bir anlam, bir isim, bir kimlikle eşdeğerli olabilecek bir anlamı, bir ismi, bir kimliği olmamıştır - meydan okuma, anlama, iktidara, gerçekliğe, içinde yaşanılan var oluş biçimine ve bu şekilde yaşamaya karşı bir meydan okumadır. Onun bu ilk sahibine dönmesi bile iktidara, anlama ve değere bir son verebilir. Ne kadar uygun olursa olsun hiçbir güç *ilişkisi* ona bir son veremez. Çünkü güç ilişkisi kutuplaşmış, ikili ve yapısal bir ilişki içine girdiğinden yeni bir anlam ve iktidar[2] uzamı yaratmaktadır.]

2. Aynı şey ayartma (baştan çıkarma) için de geçerlidir. Eğer cinsellik, içinde bulunduğu durumda cinsel bir devrim tarafından değiştirilmişse, bu onun bir cinsel ilişkiler üretim ve değiştokuş yöntemi oluşundandır. Ayartmaysa değiştokuşun tersine meydan okumaya daha yakındır.

Burada ileri sürülebilecek pek çok varsayım vardır:

1 - *Toplumsal diye bir şey hiçbir zaman varolmamıştır. Toplumsal bir "ilişki" hiçbir zaman söz konusu olmamıştır.* Hiçbir şey toplumsal denebilecek bir şekilde iş görmemiştir. İşte bu meydan okuma, ayartma ve ölüm tablosu içinde yalnızca ve yalnızca simüle edilmiş toplumsal ve toplumsal ilişki vardır. Böyle bir durumdaysa "gerçek", gizli ya da ideal bir toplumsallığı düşlemek hiçbir işe yaramamaktadır. Böyle bir şey yapmak simülasyona yer değiştirtmek anlamına gelebilir. Toplumsal denen şey simüle edilmişse başına gelebilecek en kötü şey ani bir şekilde bu simülasyondan kurtarılma olacaktır. - Böylelikle bir gönderen (reference) alanı olmaktan çıkan ve oyun oynamaya boşveren toplumsal bir anda iktidarı, iktidarın oyununu ve onu yaşatan toplumsalın aynasını da yıkmaktadır. Simülasyondan kurtarma böylelikle bir meydan okumaya (kapitalin toplumsala ve topluma meydan okuma biçiminin tersi) dönüşmektedir. Kendi özgün mantıklarına göre kapitale ve iktidara bir meydan okuma - *oysa onların bir mantığı yoktur.* Toplumsal uzamın simülasyonu bozulur bozulmaz[3] buharlaşıp yok olmaktadırlar.

Bugün bu olaya tanık olmaktayız. Toplumsal düşüncenin parçalanması, toplumsalın içine kapanması ve onun gölgesinin yok oluşuna tanık olmaktayız. Toplumsalı oluşturan ve üreten düşünceye karşı gerçek bir meydan okumadır bu. Üstelik bütün bunlar bir anda olup bitmektedir. Sanki daha önce toplumsal diye bir şey yokmuş gibi. Bu bir gelişme ya da devrime benzemekten çok bir felakete benzeyen bir çöküştür. Bir toplumsal krizinden çok, ürettiği düzenin bir emilişidir. Çökmekte olan toplumsal için taze kan yerine geçen (deliler, kadınlar, uyuş-

---

Cinselliğin "cinsel ilişkiye" dönüşebilmesi ancak her türlü ayartma biçimi unutularak rasyonelleştirilmiş değer ve değişim terimlerinden sonra olmuştur. Toplumsal da ancak her türlü simgesel boyutu yitirdiğinde "toplumsal ilişkiye" dönüşebilmektedir.

3. Toplumsala meydan okuma ancak toplumsalın simülasyonunun azması, toplumsal gereksinim ve toplumsalı istemenin ters bir biçimi olabilir. Şiddetlendirme, zorunlu kılma, hiperuyumluluk gibi. Toplumsalın bir norm ve söylev olarak daha bir biçimselleşmesini sağlayan bir zorunluk.

turucu madde bağımlıları, suçlular, vb) marjinal kalıntılarla hiçbir ilişkisi yoktur. Bu süreç artık yeniden-toplumsallaştırılamaz. Toplumsal gerçeklik ve rasyonellik ilkesi güneşin doğuşuyla yok olan hortlak gibi buharlaşıp uçmaktadır.

2- *Toplumsal diye bir şey her zaman var oluşmuştur. Üstelik her geçen gün daha bir gelişmektedir.* Her şeyin içine girmekte ve ortalıkta toplumsaldan başka bir şey görünmemektedir. Yok olacağına bir zafer kazanmıştır. Çünkü toplumsalın gerçekliği kendini her yerde kabul ettirmiştir. İnsanın nesnel gelişimi denen önyargıyı bir olguya dönüştüren toplumsala karşı, kendisinden geriye kalan her şeyin bir artık, belki de *toplumsalın bizzat kendisinin bir artık olduğu* söylenebilir. Çünkü toplumsal, gerçekliği, ancak bu şekilde yenebilmiştir. Giderek büyüyen ve neredeyse evrensel bir boyuta sahip olan simgesel bir düzenin yaygınlaşması. Bir kalıntı olarak gerçeğin[4] yerini alan şey toplumsalın ta kendisidir. Bu çok kurnazca bir ölüm biçimidir.

Bu durumdaysa toplumsalın içine giderek daha bir battığımızı söyleyebiliriz. Bir başka deyişle hep birlikte toplumsalın dışına püskürtülmekteyiz ya da ölmüş bir çalışma biçimi, ölü ilişkiler ve yinelenmeleri, ölü bir dil ve dizimler ("ilişki" teriminin kendisi zaten ölmüştür ya da ölmek üzeredir) üstüne kurulu terörist bürokrasilerdeki gibi korkunç bir karmaşıklık içinde yaşıyoruz.

Bu durumda toplumsal ölmüştür diyemeyiz, *çünkü toplumsal bundan böyle zaten bir ölüm depolayıcı* anlamına gelmektedir. Öte yandan biz zaten süpersosyal bir uygarlık ya da aşındırılamayan, yıkılamayan toplumsalın yaygınlaşmasıyla birlikte genişleyen bir kalıntı uygarlığı içinde yaşamaktayız.

Artık ve yeniden işleme: "Toplumsal", amacını çoktan yitirmiş olan bir üretim evresinden çıkarak yumaklaşmış ve (tarihsel) yazımı bütünüyle durdurulmuş, kendi ekseni etrafında dönerek betimlediği her "devrimle" birlikte büyüyen bir top-

4. Bakınız, **L'Echange Symbolique et la Mort** daki üçlü kalıntı: Değerin ekonomik düzen içinde, anlamın dilbilimsel düzen içinde, fantazmın ruhsal düzen içinde bir kalıntıya dönüşmesi. Öyleyse buna toplumsalın toplumsal düzen içindeki kalıntılaşmasını da ekleyebiliriz.

lumsaldır. Böylelikle toplumsalın tarih boyunca kalıntıların "rasyonel" bir yönlendirilişi olarak nasıl büyüdüğü ve yakın bir gelecekte bu kalıntılar tarafından rasyonel bir şekilde nasıl *üretildiği* görülecektir.

1544 yılı, Paris'te ilk düşkünler evinin açıldığı tarihtir. Serseriler, deliler, hastalar, toplumun dışladığı ve bir kalıntıya dönüşmüş olan herkes, o sırada henüz yeni doğmuş bulunan toplumsal tarafından bakıma alınmışlardır. Bu bakım 19. yüzyılda Sosyal Yardım, 20. yüzyılda da Sosyal Sigorta'ya dönüşecektir. Toplumsalın gelişmesiyle birlikte doğru orantılı olarak neredeyse toplumsalın bütünü de kalıntılaşmış ve kendisine bir halka daha katılarak boyutları genişletilmiştir. Artıklar tüm bir toplumu kapsadığındaysa kusursuz[5] bir toplumsallaşmayla karşı karşıya kalınmaktadır. Herkes bunun hem dışında hem de içindedir. Herkes hem tümüyle dışlanmış hem de toplumsallaştırılmıştır.

Simgesel bütünleşme, işlevsel bütünleşmenin yerine geçmiştir. İşlevsel kurumlar, simgesel bütünleştirmeden kurtulan kalıntılarıyla ilgilenmektedirler - bir ismi bile olmayan toplumsal bir davanın bir anda ortaya çıktığı görülmektedir. Toplumsal ilişkiler bu bütünleştirmeden kurtarmayla doğru orantılı olarak yeşermeye, yayılmaya ve zenginleşmeye başlamıştır. Sosyal bilimlerse bu bütünü taçlandırmış ve süslemiştir. Bu terk edilmişlik duygusunun bir sonucu olduğu bilinen "toplumsal" adlı dava konusunda: "Toplumun zavallı üyelerine karşı olan sorumluluğu" gibi bir deyimin tadına doyum olmamaktadır.

Le Monde gazetesindeki "Toplum" başlığı altında her nedense göçmen işçiler, suçlular, kadınlar, vs'nin bulunması, bir başka deyişle: Hiçbir zaman için toplumsallaştırılamayacakların bulunması ve toplumsal bir "durum"un patolojik bir duruma dönüşmesine neden olmaları oldukça ilginçtir. Yutulması gereken

5. Guayaki ya da Tupi-Guaranilere bakınız. Ortaya bir artık çıktığında kabile şefleri onu Atlantik'e eskatolojik hareketlerle sürükleyerek grubu bu "toplumsal" kalıntılardan korumaktadırlar. Yalnızca politik iktidar değil (P. Clastres) aynı zamanda toplumsal da bir toplum dışına atılmış/toplum dışına atıcı bir yinelemedir.

boşluklar ve toplumsalın yaygınlaşmasıyla birlikte yalıtılan parçalar vardır. Toplumsalın ufuk çizgisi üstünde bulunan bu *kalıntılar* böylelikle onun hukuki alanı içine girmekte ve genişletilmiş bir toplumsallık kavramı içindeki yerlerini almaktadırlar. Toplumsal adlı makine de işte bu *artığı* işleyerek yaygınlaşma alanını genişletmektedir. Her şey toplumsallaştığında ne olacaktır? Makine duracak, dinamik sistem tersine çalışacak ve *toplumsal sistemin kendisi bir artığa dönüşecektir.* Toplumsal kendi yolunda ilerlerken bütün artıkları yok ettiğinden sonuçta kendisi de bir artığa dönüşecektir. Kalıntı durumundaki kategorileri "Toplum" başlığı altında topladığında toplumsal *bizzat kendisini bir artık olarak göstermektedir.*

Böyle bir durumda özgün bir yapı gibi görünmek yerine, artık ve artıkların yönetimi gibi görünecek olan toplumsalın, toplumsal sözleşme (Rousseau) ve toplumsal ilişkiyle ilgili rasyonelliğine ne olacaktır? Bir artığa dönüştüğü andan itibaren toplumsal, bir davanın ya da pozitif tarihin içinde yer alamaz. O artık bir ölüm yönetimi ve yığılım yeridir. Hiçbir anlama sahip değildir. Çünkü bundan böyle başka işlerle ilgilenecektir ve yine umutsuz bir şekilde başka şeylerle ilgilenmeye çalışacaktır. O artık dışkılaşmıştır. Hiçbir ideal perspektife sahip değildir. Çünkü geride kalan aşılmış bir hiçliktir. Ölümden geriye kalan ve kendisiyle uzlaşılamayandır. Bunun üstüneyse bir ölüm politikasından başka bir şey oturtulamaz. Zorunlu bir içine kapanma ve zorunlu bir dışlamadır. Toplumsal, üretici akıl göstergesi adı altında artık bir içe kapanma mekânına dönüşmüştür. Belki de günümüzde "toplumsal" bir mekân bile değildir.

İşte bu kalıntıların yönetiliş perspektifi doğrultusunda toplumsalın da ne olduğu söylenebilir. Bir hak, bir gereksinim, bir hizmet, yalnızca ve yalnızca bir kullanım değeri. Dahası politik ve karmaşık bir yapı. İnsanı misafir edip, kucaklayan bir yapı. Kullanım değeri olarak, toplumsalın ekonomik değerinin sonuna kadar gidildiğinde toplumsalın bir kuş yuvası olarak ekolojist bir değere sahip olduğu gö-

rülmektedir. Bireyin çevreyle olan ilişkilerinde "toplumsal" bir denge biçimi ya da écosysteme[6] olarak insan neslinin homeostase[7] ve süper biyolojisidir. -Bir yapı olarak toplumsal: Bir töz ya da besleyici bir tözdeki sıcak ve proteinli bir anonimliktir. Yaşama güçlükleriyle dolu her alanı bir ana gibi koruyan ya da her türlü sigortayı yapan şirketler gibi yaşamın her tarafta nitelikli olmasını sağlamaya çalışarak yitik bir yaşamın eşdeğerlisi olmaktadır - temizleyici, sigortalayıcı, edilginleştirici ve müdahaleci toplumsallığın gerilemiş biçimi -. Bu biçim ise toplumsal enerjinin en adi biçimidir. Davranışların ve çevrenin yararlılığı üstüne kurulmuştur. Bizim için toplumsal böyle bir biçime sahiptir (- bu entropik bir biçimdir -) ya da bir ölüş biçimidir.

6. Ecosysteme: Canlı çevreyle, hayvansal ve bitkisel organizmalardan oluşan ekolojik temel birlik.
7. Homeostase: Çeşitli yapılardaki canlı organizmalar arasındaki denge.

EK: TOPLUMSAL YA DA ARTIĞIN İŞLEVSEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Başka bir yeniden dağıtım biçimi bulunmadığı sürece, toplumsalın görevi, düzeni çöktürerek dayanılmaz bir ütopik durum yaratacak olan zenginliğin fazlasını silip temizlemektir.

Eskiden dini bir niteliğe sahip olan "artık" bırakmayan, zenginliğin ilk sahibine dönüşü gibi bir düşünce bizim toplumlarımız için düşünülmesi güç bir şeydir. Çünkü - bu anlamda her zaman bir fazlalık, bir artık üretebildikleri için - demografik, ekonomik ya da dilsel bir "toplum"a dönüşebilmektedirler - bu artık yok edilmelidir (hiçbir zaman için hayırlı bir işte kullanılmamalıdır, çünkü bu çok tehlikeli bir şeydir). Yalnızca ortadan kaldırılması yeterlidir.

Bu anlamda toplumsal: Artık üretmek ve onu yok etmektir.

Bütün zenginlikler hayırlı işler için ayrılabilseydi insanlar

böyle bir gerçeğin karşısında aptala dönerlerdi. Bütün zenginliklere sahip olabilseler yararlı ve yararsız olanın bir anlamı kalmayacaktı. *"Toplumsalın" görevi artığın yararsız bir şekilde tüketilmesini sağlayarak bireylerin kendi yaşamlarını yararlı bir şekilde yönetmelerini sağlamaya çalışmaktır.*

Kullanım ve kullanım değeri temel bir ahlak oluşturucusudurlar. Var olma biçimleriyse: Açlık ve hesaplama simülasyonu üstüne kurulmuştur. Sahip olduğumuz zenginlikler yeniden dağıtılabilseydi kullanım değeri kendiliğinden *ortadan kalkardı* (ölüm için de aynı şey söylenebilir, eğer ölümün yeniden dağıtımı ya da başlangıçtan bugüne yeniden düzenlenmesi mümkün olsaydı bir kullanım değeri olarak yaşamı kendiliğinden ortadan kaldırırdı). Böylelikle bir anda kullanım değerinin vahşi ve mutsuz bir ahlaki sözleşme olduğu ve her şeyde işlevsel bir hesaplamayı zorunlu kıldığı ortaya çıkardı. Oysa bizi ölüm yönetmektedir. Egemenliği altında bulunduğumuz kullanım değeri fantazmı tarafından zehirlenmiş olan bizler, zenginliklerin ve ölümün yeni baştan dağıtılması *felaketine* tanıklık etmeye dayanamayız. Oysa her şeye yeniden başlama zorunluğu yoktur. Geriye bir şeylerin kalması gerekmektedir. Toplumsal da zaten bu geriye kalanla ilgilenmektedir.

Bugüne kadar araba, ev ve diğer "mallar" bireylerin fiziki ve zihni isteklerini az çok yanıtlayabilmişlerdir. Ya bütün zenginlikler yeniden paylaşılmaya kalkışılsaydı o zaman ne olurdu? Hep birlikte yok olurlardı denebilir- ılımlı bir ekonominin ölçülü gidişi çarpılacak, yapılmış olan hesaplarla amaçlar anlamlarını yitireceklerdi. Değerler sistemindeki ani bir denge bozukluğu bir ülkede (dövizlerin aniden artması o ülke parasının yıkılmasını sağlayan en hızlı ve radikal çözümdür). Sonuç olarak ya hepsi bir yığılma toplumunda olduğu gibi kullanım değerinin patolojik bir dağılımına geri gönderilecek (3,4,n araba sahibi olmak gibi) ve bu kullanım değeri de hipergerçekçi bir işlevsellik içinde yok olacaktır.

Her artık eşdeğerlik sistemini yok edebilir. Eğer ölçüsüz bir şekilde yeniden dağıtılırsa aynı zamanda bizim zihinsel eş-

değerlikler[1] sistemimizi de umutsuzluğa sevk edecektir. Öyleyse kurumlaşmış toplumsalın zenginliklerin kaynağı olması ve yayılmasında ana kalıp olmasıyla, onların denetlenmiş çalınmasında bir aracı olarak öngörülmesinde bir tür bilgelik vardır.

Her şeyi yeni baştan düzenlemekten aciz, bir kullanım değerine indirgenmiş bir toplumda toplumsalın kurumlaşması ve "nesnel" bir şekilde çarçur edilmesinin altında bir tür zekâ ve bilgelik yatmaktadır. Bunun adı: Prestij olayları, Concorde uçağı, aya gitme, uydular hatta aptalca vaatler nedeniyle kamu harcamaları ve Sosyal Sigortalardır. Aptallığı ve kullanım değerinin sınırlarını da içeren bir zekâ. Gerçek saflar, her türlü sosyalistlerle hümanistlerdir. Çünkü onlar bütün zenginliklerin yeniden dağıtılmasını ve yararsız bir şekilde harcanmamasını istemektedirler. Kullanım değerini savunan sosyalizm, toplumsal karşısında hepten çarşafa dolanmaktadır. Çünkü toplumsalın, insanların ve şeylerin optimal kolektif bir yöneticisi olabileceğini sanmaktadır.

Oysa toplumsal hiçbir zaman böyle bir şey olmamıştır. Bütün sosyalistçe umutlara karşın o mantıksız, denetlenemeyen korkunç bir patlamaya benzemiş ve optimal bir yönetimi hiç gözünün yaşına bakmadan yıkıp harcamıştır. Zaten böyle olabildiği için işlevseldir. Böylelikle (idealistlerin böğürmelerine aldırış

---

1. Bu eşdeğerlikler sistemi zorunlu olarak kapitalist ekonomi politiğe bağlı değildir. Bir iş ve ücret, hak etme ve zevk alma arasındaki denge, her türlü burjuva ahlakının ötesinde bir kendini ölçme ve bir direniş biçimi olabilir. Eşdeğerlisi olmayan bir şeyin elimize geçmesi onarılmaz bir iyilik olabilir. Toprak ya da çalışma gibi insana özgü bir eşdeğerlik tarafından satın alınamadığı ya da yeri doldurulamadığı takdirde insanı saran ve ölümcül bir etkisi olan şu tanrılara özgü savurganlık ve lütufkârlık Holderlin'i çıldırtmıştır. Burada burjuva ahlakıyla hiçbir ilişkisi olmayan bir türlü başka bir yasa vardır. Örnek olarak zenginlik ve mutluluğa en yakın insanlardaki ölümcül cansıkıntısını verebiliriz - ya da büyük bir mağazaya girmiş olan müşterilere her istediklerini bedava alabileceklerini söylediğinizde ne olacağını söyleyelim: Panik. Devletin, kendilerine sahip olduklan bağları sökmeleri için bu bağlardan kazanacakları paranın çok üstünde bir para vermesi karşısında bağcılar bir bozguna uğramış gibi olmuşlardır.

etmeden) rolünü çok da iyi oynamaktadır: Bilinçli olarak çarçur etmeye yön vermekte, kullanım değerini kendine rağmen ayakta tutmakta ve gerçeklik ilkesini kurtarmaktadır. Toplumsal iyiyle, kötünün ve her türlü ahlaki düzenin ayrımlanmasındaki şu zorunlu ender bulunurluğu imal etmektedir - Marshall Sahlins'in betimlediği "ilk bolluk toplumlarında" bilinmeyen ender bulunurluk. Sosyalizm genelleşmiş zenginlikten yararlanmayla bu ender bulunurluğu yok etmeye çalışırken aynı zamanda doruk noktasına ulaştırmaya çalıştığı toplumsalı da yok ettiğini görememektedir.

Bu bakış açısından toplumsalın ölümü sorunu, iyice yalınlaşmaktadır. Toplumsal da dahil her şey kullanım değerine dönüştüğünde, içinde yaşanılan dünya, Marx'ın düşlediğinin tam tersine, hiç tepki göstermeyen bir dünya olmaktadır. Çünkü Marx, güzele doğru giden bir toplumsalın içinde emilmiş olan bir ekonomik yapıyı düşlüyordu. Oysa başımıza gelen şey, toplumsalın bir ekonomi politik içinde (sıradanlaştırılarak) emilmesidir. Bunun adına da ancak işletme denebilir.

Toplumu kurtaran *şey sahip olduğu zenginlikleri kötü bir şekilde kullanmasıdır*. Mandeville'in, *"Arıların Masalı"*ndan bu yana değişen bir şey yoktur . Sosyalizmin de buna karşı yapabileceği bir şey yoktur. Bütün ekonomi politik bu tersliği, bu toplumsal işleyişin uğursuz karmaşıklığını çözme amacıyla icat edilmiştir. Ancak her zaman için ikinci dereceden bir işleve sahip olduğundan başarısızlığa uğramıştır. Ya da politikanın, toplumsalın içinde eriyip, yok oluşunu gördükten sonra başarıya ulaşmak üzeredir. Yaşadığımız dönem toplumsalın ekonomik tarafından emildiği bir dönem midir? - Daha da politikleşmiş, "Ubris"siz[2] ve hâlâ kapitalist dönemi belirleyecek olan ölçüsüzlük ve aşırılığın bulunduğu ekonomik düzen.

3- *Toplumsal diye bir şey vardır ancak şu anda artık öyle bir şey kalmamıştır*. Çünkü o uyumlu bir uzam ve gerçeklik ilkesi olarak

2. "Ubris"= Özellikle gurur konusunda her türlü ölçüsüzlüğü belirleyen Yunan kökenli bir ad (isim).

var olmuştur. Toplumsal ilişki, toplumsal ilişkilerin üretimi, dinamik soyutlama olarak toplumsal, tarihsel zıtlıklar ve karşıtlıklar uzamı olarak toplumsal bir yapı, kazanılması gereken bir savaş, bir strateji, bir ideal olarak hep var olmuştur.

- Bütün bunların bir anlamı olmuş ve bir şeyler söylemek istemişlerdir. Toplumsal her zaman ne ilk varsayımdaki gibi bir aldatmaca ne de ikinci varsayımdaki gibi bir kalıntı olmamıştır. Oysa iktidar ve kapital olarak anlam kazanmaya başlaması aynı zamanda üretime ait, ideal bir uyumluluğa sahip sınırlı ve rasyonel bir dağılım alanına girmesiyle mümkün olmuştur.

-Kısaca bu iş ikinci dereceden bir simülasyonun dar alanı içinde olup bitmiştir. Bugün üçüncü dereceden bir simülasyon tarafından emilerek öldürülmektedir.

Artık toplumsala ait perspektif bir uzam yoktur. (Toplumsal) Sözleşmenin rasyonel toplumsallığıyla, diyalektik toplumsallık (Devlet ve sivil toplum, kamu ve özel kesim, toplumsal ve bireysel) yerlerini, iletmenin, kendilerini elektrikleyen binlerce taktik kombinezon ve sürekli dolanımın mıknatıslaştığı (geçici bir yerçekimi bölgesinde tutulan milyonlarca molekül ve parçacık tarafından transistorize edilmiş) bir şebeke ve devrenin toplumsallığına bırakmaktadır. Bunun adına hâlâ *socius* denebilir mi? Los Angeles'ta toplumsallık denen şeyin anlamı nedir? Ya daha ileride, gelecek kuşaklar için toplumsallık denen şey hangi anlama gelecektir (çünkü Los Angeles bugün hâlâ TV, sinema, telefon ve otomobil çağını yaşamaktadır).

İçinde yaşayan bireylerin birer terminale dönüştükleri, artık ne denetlenebilen ne de ortak bir şekilde kullanılabilen yanyana konmuş bir iletişim uzamından ibaret paramparça bir toplumsallık. Oysa toplumsal ancak perspektifin bulunduğu bir uzam içinde var olabilir. Aynı zamanda bir caydırma uzamı olan simülasyon uzamı içinde de ölür.

Simülasyon uzamı gerçekle modelin birbirlerine karıştıkları bir uzamdır. Gerçekle rasyonel arasında artık ne eleştirel ne de spekülatif bir uzaklık vardır. Modellerin gerçek içinde yansıtılması diye bir şey de yoktur (Bu olayı Borges'in bir yapıtındaki bir haritanın gerçek alanın yerini almasına benzetebiliriz).

Ancak burada dönüşüm aynı alan içinde, şu anda burada, gerçekten de modele inilerek yapılmaktadır. Bunun adı korkunç bir kısa devredir. Çünkü gerçek, hipergerçekleştirilmiştir. Ne gerçekleştirme ne de idealleştirme yalnızca ve yalnızca hipergerçekleştirme vardır. Hipergerçek ise gerçeğin şiddet yoluyla değil modelin gücü düzeyine yükseltilmesiyle yıkılmasıdır. Öngörme, caydırma, önleyici dönüşüm, vs şeklinde düşünülen model gerçeğin yutulduğu bir çember gibi iş görmektedir.

Bunu, gerçeğin gerçekten daha gerçekmiş gibi göründüğü ve yakalanması ya da algılanması çok güç, çok gizli ve çok kurnazca çekilmiş çizgiler aracılığıyla görmek mümkündür. Bütün iletişim ve enformasyon araçlarının görevi (konuşmalar, canlı yayınlar, sinema, dürüst-televizyonculuk, vs) bu gerçeği ya da bu haddinden fazla gerçek olanı üretmektir. Oysa haddinden fazla müstehcen ve porno denebilecek bir gerçek söz konusudur. Aynen pornografik filmlerde yapılan zoom'lara benzeyen, hiçbir zaman için bu şekilde var olmamış olan ve aslında ancak *belli bir uzaklıktan* bakıldığında bir anlam kazanan gerçeğe bizler haddinden fazla yaklaştırılmaktayız. Her türlü gerçek olasılığını kusursuz bir duplikasyonla caydırma, makroskopik bir aşırı sadakat, hızlandırılmış bir yeniden yönlendirme, doyurma, gerçekle ve gerçeğin canlandırılması arasındaki uçurumun kapanması sonucunda, gerçeğin enerjisinin içinden geçtiği ayrık kutupların içten patlamasıyla caydıran bu hipergerçeklik, hem sistem hem de gönderen olarak ortadan kaldırıp model düzeyine yükselttiği gerçeği yok etmektedir.

Bu hipergerçeklik toplumsalı da aynı şekilde yok etmiştir. İkinci dereceden bir simülasyon olmayı başaran toplumsal, üçüncü dereceden bir simülasyona dönüşememektedir. Çünkü kendi müstehcenliği içinde umutsuzca ve çoğul bir biçimde kendi kazdığı çukura düşmüştür. Hipergerçekleştirilmiş toplumsalın göstergeleriyle her yerde karşılaşmak mümkündür. Bunlar toplumsalın zamanından önce oluşmuş ve kopya edilmiş göstergeleridir. Toplumsal ilişkinin saydamlığı her yerde görülmekte, anlatılmakta ve tüketilmektedir. Toplumsalın tarihi hiçbir zaman için bir devrime götürmemiştir. Olsa olsa top-

lumsalın ve devrimin göstergeleri tarafından hızlandırılmış olabilir. Toplumsal bizi hiçbir zaman için sosyalizme götürecek zamana sahip olamamıştır. Çünkü kendisine hipersosyal ve hipergerçeklik tarafından kısa devre yaptırtılmıştır (Bunun adı belki de sosyalizmdir?). Böylelikle proletaryaya "kendi kendini yadsıyacak" zaman bile bırakmamıştır. Sınıf kavramı gülünç, genişletilmiş "çalışanlar kitlesi" gibi bir benzetme ya da proletaryanın geçmişe yönelik bir simülasyonu içinde zamanından çok önce ortadan kaldırılmıştır. Böylelikle ekonomi politik, diyalektik olarak aşılıp geçilişini, bütün gereksinimlerin halledilmesi ve şeylerin optimal örgütlenmesini sağlamadan, üstelik bütün bunların bir temeli olup olmadığını görmeden önce, ekonominin hipergerçekliği (üretimin aşırı bir şekilde artması, talep üretiminin mallar üstündeki devinimi ve bitmeyen bir kriz senaryosuyla) tarafından yutulmuştur.

Bundan böyle hiçbir şey kendi yok oluşuna tanık olamayacaktır. Çünkü hiçbir şey bu simülasyonun deviniminden kaçamamaktadır. Bu arada toplumsal sırrını[3] bile açıklayamadan öteki dünyaya göçmüş olacaktır.

Oysa toplumsal ve sosyalist düşüncenin inanılmaz saflığı karşısında bizi duygulandıracak pek çok anımız var. Sosyalizm evrenselleşmek ve bu arada o evrenselliğin içine çok karmaşık ve çelişkili bir "gerçeklik" ideali sokmak istemiştir. Kalıntısal ya da düşsel, daha da kötüsü bundan böyle simüle edilmiş ve yok edilmiş bir "toplumsal"ın anısıyla yaşayacağız.

SONSÖZ / Oğuz Adanır

"Nihilist olmak, radikal bir alay ve şiddet yoluyla egemen sistemleri tahammül sınırlarına kadar zorlayıp, bu meydan okumaya kendi ölümleri aracılığıyla yanıt vermelerini ihtar etmekse, o zaman ben kuramsal düzeyde bir terörist ve nihilistim. Aynen başkalarının silaha sarılarak terörist ve nihilist olmaları gibi. Gerçeğin kendisi değil, kuramsal şiddet başvurabileceğimiz tek kaynaktır. Oysa bu bir ütopyadır.... Sistemin kendisi de bir anlamda nihilist'tir. Çünkü kendisini yadsıyanlar da dahil olmak üzere her şeyi ilgisizlik, kayıtsızlık kazanına boşaltmaktadır."

J. BAUDRILLARD, "Simulacres et Simulation" s. 235-236, Edit. Galilee, Paris 1981.

Baudrillard bize içinde yaşadığımızı ve algıladığımızı sandığımız dünyanın bir simülasyon dünyası olduğunu söylemektedir. Çünkü toplumsal denen şey buharlaşmış ve yerini kitleler almıştır. Bu toplumsalın simülasyonudur. Karşılıklılık ilkesine dayalı iletişim ortadan kalkmış ve yerini bir iletişim simülasyonuna bırakmıştır. Politik arena ortadan kalkmış yasak ve şiddet buharlaşarak yerini terörizme bırakmıştır. En azından Batılı toplumlar için durum budur. Batı artık politika-ötesi bir dönemin içine girmiştir. Bu Kapitalizm'in Baroklaştığı aşamadır. Kendi üstüne kıvrılıp ortadan yok olması gereken aşamadır. Ancak şu anda bile ortadan kalkmış olsa görüntüsü uzun bir süre ortadan kalkmayacaktır. İkili karşıtlıktan biri olan Kapitalizm buharlaştıysa onun alternatifi olan bugünkü Sosyalizm'in de bu-

harlaşması kaçınılmazdır. Dolayısıyla gelecek bir sentez çağı olmak durumundadır.

"Sessiz Yığınların Gölgesinde Ya Da Toplumsalın Sonu" başlıklı bu yapıt temelde: Kitle, haber ve terörizm üstünde yoğunlaşmaktadır. Çünkü yazara göre bu üç terim arasında vazgeçilmez ilişkiler vardır.

"...Terör'ün ahlakı yoktur çünkü bizim alışık olduğumuz yasak ve şiddet oyununa bir son vermiştir. Şantajın bir ahlakı yoktur çünkü değiştokuş olayına bir son vermiştir. Rehine'nin ahlakı yoktur. Çünkü temsil ettiği hiçbir şey yoktur (bu aynı zamanda ahlaksızlığın tanımıdır) ...Rehine imgesi olmayan salt bir nesnedir. O ölmeden ortadan kalkmış biridir..."

"Terörizmin bu teşhirci yanı, bu ahlaksızlığı... onun medyalarla olan yakınlığını açıklamaktadır - medyalar haberin ahlaksızlık aşamasıdır. Medyalar olmasaydı terörizm olmazdı denilmektedir."

"Terörizm kendi başına politik bir eylem niteliğine sahip olamaz. Terörizm medyaların rehinesidir aynen medyalarınonun rehinesi olması gibi. Bu zincirleme şantajın sonu yoktur - herkes herkesin rehinesidir, bu durum bizim "toplumsal" dediğimiz ilişkinin sonudur. Zaten bütün bunların ardında yatan ve tüm bu zincirleme şantajın kaynağında olan bir terim vardır: Kitleler. Onlar olmadan ne medya ne de terörizm olabilir."

"Kitleler rehin alma olayının tam bir prototipidir... Kitlelerin kişiliği yoktur, ancak dikkat! Nesne olarak kesinlikle değiştokuş edilemezler. Onları rehin alabilirsiniz ancak ne yapacağınızı bilemezsiniz. Onlardan nasıl kurtulacağınızı bilemezsiniz. İşte rehinenin unutulmaz rövanşı budur, kitlelerin unutulmaz rövanşı budur. Güdümlemenin çaresizliği budur çünkü hiçbir zaman bir stratejiye dönüşemeyecektir"[1]

Baudrillard'ın düşüncelerini "Körfez'de Savaş!" (War in the Gulf) ya da Körfez Terörizmi'ne uygulamaya çalışalım. Saddam'ın Kuveyt'i işgali hiç kuşkusuz terörist bir eylemdir ve bir

1. J. BAUDRİLLARD, "Les Strategies Fatales", s.58-62, Editions Grasset, Paris 1983

ahlakı yoktur. Kuveyt'i işgal ederek Ortadoğu ve dünyaya şantaj yapmaya kalkmıştır. Bu komando harekâtı bir ordu çapındadır. Bu rehin alma Kuveyt'ten çok petrolün rehin alınması anlamına gelmektedir. Bu Batı'dan fidye istemektir. Borçlara karşılık Kuveyt petrolü yoksa Kuveytlilerin kendileri değil. Zaten onlar da büyük çoğunlukla ülkeyi terk etmişlerdir.

Saddam, Irak'ın borçları karşılığında Batı tarafından bir anlamda rehin alınmak istenmiştir. Ancak onun tepkisi "rehin alınma, rehin al" şeklinde olmuştur. Saddam yalnızca Kuveyt'i değil, Irak'taki kitleleri de rehin almıştır. Bunun kökeninde az önce söylendiği gibi Batı'nın yaptığı şantaj vardır. Böylece ortaya zincirleme denebilecek tepkiler çıkmıştır. Batı'nın şantajı Saddam'ı terörist bir eyleme itmiş ve aynı Batı, Saddam'a aynı silahla: Terör'le yanıt vermiştir. Dolayısıyla Saddam'ın terör ve şantajından yine Batı sorumludur.

Bu durumda herkes herkesi rehin almış gibidir. Petrol (daha doğrusu onu üreten ülkeler) dünyayı rehin almıştır. Saddam ise petrolü rehin aldığında bu aynı zamanda dünyayı da rehin aldığı anlamına gelmektedir. Irak'taki yabancılar bu durumun sembolik düzeyde temsil edilmesini sağlamışlardır. Buna karşılık dünya petrol karşılığında Saddam'ı ABD'ye rehin vermeyi kabul etmiştir. Saddam'ın rehinesi olmaktan bir ölçüde kurtulmuş olan Iraklı kitleler şimdilik Saddam'a ve demokrasiye karşılık ekonomik açıdan Batı'nın rehinesi olmayı kabul etmiş gibidirler.

Gerçekte bu savaştan kazançlı çıkanlar belki de yalnızca kitlelerdir. Örneğin Iraklı kitleler Saddam'ın savaşa girmesine izin vererek ondan kurtulmak istemişlerdir. Dolayısıyla ilk raund Saddam'ın değil onların olmuştur. ABD ise (iktidar düzeyinde) kazandığını sandığı bir komando eyleminin rehinesi olmak üzeredir. Kuveyt ve Irak'ı işgal edip petrolü ele geçirmiş gibidir ancak onu uzun bir süre yeniden üretmeyi başarıp başaramayacağı belli değildir. Savaş tazminatı alabilmek için güçlerinin önemli bir kısmını Kuveyt ve Irak'ta rehin olarak bırakmak zorundadır. Bu arada onları beslemek ve bakmakla yükümlü olacaktır. Öte yandan bu süre içinde ne türden terörist eylemlerle karşı karşıya kalabileceği henüz belli değildir. Aynı

süre içinde komando harekatında yitirdiği askerin on katı, yüz katı daha çok asker yitirebilir. Bu ise iktidar açısından bir kazanç değil ancak bir kayıp olabilir. Irak, A.B.D için ancak bu aşamadan sonra bir tür Viet-nâm olabilir. Bu olduğu takdirdeyse ABD bu savaşı baştan yitirmiş demektir. Saddam ise hiçbir zaman kazanmamıştır. Öyleyse kazananlar kimlerdir?

Kazananlar belki de Kuveyt, Irak, Suudi Arabistan ve Ortadoğu'daki kitleler olacaktır. Demokrasi olacaktır. Uzak bir olasılık gibi görünmesine karşılık sonuçta kazananlar kitleler olacaktır? ABD ise belki de bir daha böyle bir komando eylemine kalkışmayacaktır? Körfez'de Savaş bir simülasyondu! Sonucu da ancak bir simülasyon olabilir! Gerçek olan Irak'taki kitlelerdir. Ayrıca Kuveyt'e ve Irak'a karşı düzenlenen eylemler politik eylemler değildir. Çünkü Baudrillard'a inanmak gerekirse:

"...Terörizm ve rehin alma ezilen, umutsuz insanlar tarafından gerçekleştirilseydi politik bir eyleme dönüşebilirdi."[2] Oysa Kuveyt'i Irak halkı değil, Saddam'ın paralı askerleri işgal etmiştir. Bu yüzden ABD, Saddam'a ahlaktan söz etmiştir. Sonuçta aynı ahlaksızlığa kendisi de başvurmuştur.

Yazarımız: "Nasıl terörizme ait bir alan varsa bir de rehine ticareti vardır. Her rehin alma olayı bir başka terörist olayın yanıtıdır. Dünya boyutlarında terörizm'in politika-ötesi (transpolitique) (oysa politika sahnesi insanda bir zincirleme tepkiler izlenimi uyandırmamaktadır) eylemlerin zincirleme bir şekilde olduğu izlenimi vardır..." demektedir.[3]

Gelişmiş ülkelerin şantajı Saddam'ı teröre itmiştir. Bu arada Irak'ta yaşayan pek çok Batılıyı rehin alarak pazarlık malzemesine dönüştürmüştür. Kitleler tarafından yeterince açık seçik bir şekilde bilinmeyen borç şantajı hariç diğer tüm eylemler sanki kendiliğinden zincirleme bir şekilde olmuştur. Baudrillard: "Bizler hepimiz rehineyiz, hepimiz teröristiz. Bu bağıntı bundan böyle efendi-köle, egemen-bağımlı, sömüren-sömürülen bağıntılarının yerini almıştır. Köle ve proleter takım yıldızları artık

2. A.g.y.s.58
3. A.g.y.s 55

sönmüştür. Bundan böyle rehine ve terörist takım yıldızlarından söz edebiliriz. Yabancılaşma takım yıldızı sönmüştür, artık terör takım yıldızı parlamaktadır. Bu öncekinden beter bir durumdur. En azından bizi liberal nostaljilerden kurtarmıştır. Başlayan politika-ötesi bir dönemdir...yalnızca 'politika' alanında değil yaşamın tüm alanlarında şantaj takım yıldızının içine girmiş durumdayız demektedir."[4]

Irak'ta artık kim terörist, kim rehinedir sorusunun yanıtını kim verebilecektir. Irak halkı rehine olmaktan bıkarak terörist olmayı yeğlemiş gibidir. Saddam artık kimin rehinesidir? Kimi rehine alacaktır? ABD ordusu yukarıda söylenmiş olduğu gibi terörist midir, yoksa rehine midir? Bundan böyle kim kime şantaj yapacaktır? Nasıl yapacaktır? Bush'un bundan böyle tehdit edip, şantaj yapabileceği bir Saddam yoktur. Bush artık aynadaki yansıması tarafından tehdit edilmektedir. Çünkü kitleler Saddam ve Bush'u kendi yalnızlıklarına itmişlerdir. Kendilerine karşı ilgisiz ve kayıtsız olanlara karşı aynı şekilde yanıt vermektedirler: Saddam'a ve Bush'a karşı ilgisizlikle.

Peki bütün bu olan bitenlerin kökeninde olan medyaların konumu ne olmuştur? "Onlar haberin ahlaksızlık aşamasıdır." Yalnızca bu kadar mı? Hayır onlar yalnızca terörist eylemleri aktarmazlar, bunun yanı sıra anlam üretmek zorundadırlar. Medyalar kitlelerin terörist eylemlere karşı ilgisizliğinin temel unsurudur. Çünkü kitlelerin aradığı şey gösteridir. Evet yalnızca gösteri. Bir komando eylemi gösterisi. "Körfez'de Savaş" kimsenin iştahını kesememiştir. Tam tersine dükkânlar yağmalanırcasına boşaltılmıştır. Bu diziyi izlerken kimse içkisinden ve yemeğinden vazgeçmemiştir. Kitleler bu gösteriyi, Bush ve Saddam'a hazırlatmışlardır. Sonuç olarak olayın bir gösteriden başka bir şey olmadığı tüm dünyaya gösterilmiştir.

Çünkü kitleler medyalardan gösteri istemişlerdir yoksa anlam üretmelerini değil. Her zaman yaptıkları gibi! Bu açıdan ba-

4. A.g.y.s. 56-57

kıldığında da kitleler yine amaçlarına ulaşmışlardır. İlginç görüntüler ortadan kalktığı anda haber programları izlenmez olmuştur.

"İçinde yaşadığımız dünyada haber oranı arttığı ölçüde anlam oranı da azalmaktadır. Bu durumda üç varsayımdan söz edilebilir:

-Ya haber anlam üretmekte (negantropik unsur) fakat bütün alanlardaki ani anlam yitimi açığını kapatamamaktadır ki, medyalar aracılığıyla istediğiniz kadar biçim ve içeriği insanlara yeniden enjekte etmeye çalışabilirsiniz ancak anlam boğulması ve yitiminin yeniden enjeksiyondan daha hızlı bir şekilde gerçekleşmesini engelleyemezsiniz. Bu durumda güçsüz medyaların eksiklerini kapatabilmek için temel bir üretime gereksinim duyulması normaldir. Bunun adıysa özgür konuşma ideolojisini, sayısız miktardaki bireysel program hücresi şeklinde ortaya çıkan çoğaltılmış medyalar, hatta anti-medyalar (korsan radyolar, vs) ideolojisidir.

-Ya haberin anlamla hiçbir ilişkisi yoktur. O zaman da onu başka bir şekilde adlandırmak gerekecektir. Örneğin bir başka düzeyde iş gören işlemsel bir model. Bu durumda anlam ve anlam ticaretinin dışında kalan bir şeydir ki bu Shannon'un varsayımıdır: Yalnızca araçsal bir niteliğe sahip haber olgusu hiçbir anlam amacı içermeyen teknik bir araçtır; öyleyse bir yargılama tarafından da içerilmeyen bir olgudur. Genetik kod türünden bir şey. Neye benziyorsa odur. Böyle çalışmaktadır o kadar. Anlam ise başka bir şeydir. Örneğin, Monod'un Raslantı ve Zorunluk'unda olduğu gibi anlam arkadan gelen bir şeye benzemektedir. Bu durumda haber enflasyonuyla anlam azalması (deflasyonu) arasında anlamlı hiçbir ilişki olamaz.

Ya da tam tersine haber doğrudan anlamı hem yok eden, hem de nötralize eden bir olgu olduğu ölçüde ikisi arasında kesin ve zorunlu ilişki vardır. Anlam yitmesi medyalar, mass-medyalar ve haberin (düzene karşı) yıkıcı, ikna edici eylemine doğrudan bağlıdır."[5]

5. J. BAUDRİLLARD, "Simulacres et Simulation" Edit. Galilee, s.121-122, Paris 1981

Birinci varsayımdan yola çıkarak tüm dünya televizyonlarının geceli, gündüzlü çabaları dünya izleyicisini bu komando eylemi konusunda ikna etmede yetersiz kalmıştır. Çünkü yalnızca bu olay üstünde yoğunlaşmaları onları diğer konu ve alanları göz ardı etmek zorunda bırakmıştır.

İkinci durumda kitleler çıkarlarına denk düşen bilgileri alıp gerisine boş vermişlerdir. Örneğin hisse senetlerinin, petrolün, altının, gayri menkulün fiyatları gibi. Dolayısıyla "Körfez'de Savaş" aşırı haberle, anlam ya da anlamsızlık arasındaki ilişkileri çok iyi bir şekilde ortaya koyan bir olaydır. Bu sözde "savaş" sırasında yüzlerce uzman ve gazeteci günler ve saatler boyunca televizyon ve radyo kanallarında bir şey söylememe koşuluyla konuşturulmuşlardır. Çünkü bütün bu söylenenlerde anlam yararına olan bir şey yoktur. Tüm o "sözde bilgiler" haberin kapsamına girmektedir yoksa anlamın değil.

Üçüncü durumda haber anlamı hem yok edip hem de nötralize ediyorsa ortada kitlelere iletilmiş bir bilgiden söz edebilmek oldukça güç olacaktır. Doğal olarak gerçek bilgi ya da anlam söz konusu olsaydı o zaman, belki de "Körfez'de Savaş" diye bir şey olmazdı. Sonuç olarak haberin anlam yüklü olmaması sistemin bir anlamda namluyu kendine çevirmesi gibi bir şeydir. Kitleler uzun zamandır sistemin kendilerine gerçek bilgileri aktarmadığının bilincindedir. Dolayısıyla gerçeklerin = anlamın açıklanmadığı bir olayda gösterinin tanığı olmak istemeleri çok doğaldır. Sistem kendi kendini kandırmaktadır yoksa kitleleri değil.

"Körfez'de Savaşın" politik açıdan anlatabildiği bir şeyler var mıdır? Politika-ötesi (transpolitique) bir dünyada iktidarların varlıklarını kanıtlayabilmelerini sağlayan tek şey terörizm'dir.

"Can güvenliği sorunu toplumlarımızın baş belası olmuştur. Zaten uzun bir süredir özgürlük sorununun yerini almış bulunuyor. Bu durum ne felsefi ne de ahlaki bir değişimin sonucudur. Bu durum sistemlerin nesnel konumlarındaki gelişmenin bir sonucudur;

- Sistemin rahat, dışarılara taşan, yayılmacı olduğu bir konum özgürlüğü üretmiştir;

- Sistemin (daha yoğun) farklı olduğu bir konum 'can güvenliğini' (otoregülasyon, denetim, feed-back, vs) üretmiştir;
- Sistemin daha ileri bir konumu ya da çoğalma ve doyuma ulaşma konumuysa panik ve terör üretmekle meşguldur."

"Bu açıklamanın metafizik bir düşünceyle hiçbir ilişkisi yoktur çünkü bunlar sistemin nesnel konumlarıdır. Araç trafiğine uygulayın ve görün... Özgürlük, can güvenliği, terör: Bu üç aşamayı bütün alanlarda gerçekleştirmiş bulunuyoruz."

"Özgürlük, hak ve verimlilik sistemimiz açısından, kabul edilmesi mümkün olmayan kaza sonucu ölümler skandalına bir son verip bu yanlışı düzeltmek için ortaya büyük terör sistemleri ya da (sistemli ve örgütlü) kaza ölümlerine karşı bir sigorta sistemi çıkartılmış bulunuyor."

"İçinde bulunduğumuz korkunç ve mantıklı durum işte budur. Terörizm ise umutsuzca bir mücadeleyle sistemli ölüm yerine silah zoruyla rehine almayı geçirmeye çalışmaktadır. Onun yıkmaya çalıştığı mantık işte budur."[6]

Buradaki terör terimini yalnızca silaha dayalı bir kavram olarak algılamak yanlış bir tutumdur. Baudrillard'ın da altını çizdiği gibi trafik, günümüzde terörist bir yapıya sahiptir. Sigorta şirketleri evini, arabanı, işyerini, organlarını, yaptığın yolculukları sigortalamazsan mahvolursun demektedirler. Sistem çalış, hastalanma, dinlenme, onu yap, bunu yap, sağlığına dikkat et diyerek bir terör havası estirmektedir. Sonuç olarak "Körfez'de Savaş" politikanın var olduğu bir ortamda bu boyutlara ulaşamazdı. ABD ve tüm Batılı ülkeleri artık kimse takmamaktadır. Onların ürettiği politika kavramı ölmüştür. Günümüzde sözlerini kabul ettirebilmek için başvurabilecekleri tek güç terör ve şiddettir. Onlar da zaten böyle yapmaktadırlar. Dolayısıyla bu sistemlerin gerçek yüzleri ancak bu gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ne kadar uygar ve insancıl oldukları ya da bu kavramlara ne kadar değer verdikleri ancak bu gibi durumlarda ortaya çıkmaktadır. Terörizm hiç değilse bu işe yaramıştır. Sistemlerin gerçek yüzlerini sergilemelerini sağlamıştır.

6. "Les Strategies Fatales", s. 53-54

Sonuç olarak Baudrillard HER ŞEYE evet HER ŞEYE yeniden başlamak gerektiğini söylemektedir. Doğal olarak geçmişten gerekli dersleri alarak. Kendisi bu kitap aracılığıyla bize bu derslerin en zevkli ve neşeli olanlarından birini vermektedir. Ondaki ironi ve umutsuzluk her zaman için yeni bir umut arayışının sonucudur. Bize durmadan yeni, yepyeni sorular sormamız gerektiğini anlatmaya çalışmaktadır.

Oğuz ADANIR
İzmir, mart 1991

JEAN BAUDRILLARD'LA SÖYLEŞİ / Oğuz Adanır *

I

O. Adanır : *Yöntem olarak sosyo-semiyotiği kullandığınızı ileri sürebilir miyiz ?*

J. Baudrillard : Bir yöntem kullandığımı söyleyemem. Benim sosyoloji ile ilgilenmem biraz rastlantısal bir şekilde oldu ("özellikle de Henri Lefebvre aracılığıyla"). O zamanlar ("1968 öncesi demek istiyorum") ben daha çok Barthes ile ilgileniyordum. Ancak onun ilgilendiğim yanı semiyolog yanı değil mitolog yanıdır. Bir şey söylemek gerekirse genel antropolojiyle ve psikanalizle sosyolojiden daha çok ilgilendiğimi söyleyebilirim. Benim sosyolojik bir yöntemim yok, bu da herhalde yaptığım işlerde ortaya çıkıyor... Semiyotiğe gelince onunla uzun bir süre ilgilendim. Hiçbir zaman semiyotikçi olmadığımı ileri süremem. Az

* Bu söyleşiler daha önce "Metinler ve Söyleşiler"de (G.S.F. Ajans Türer Yayınları, Ekim 1988, İzmir)de yayımlanmıştır.

önce sözünü ettiğim bütün dallarla enlemesine düşüp kalktığımı söyleyebilirim. Onların özgün çalışma yöntemleriyle ilgilenmekten çok, bu bilim dallarını birbirlerine çarparak, onlara kısa devre yaptırarak ortaya nelerin çıkacağını görmek istedim. Bu dallar konusunda yalnızca sorular sormak, şeylerin çözülmesi için yeni oyun kurallarının özellikle semiyotiğe getireceği yararları görmek istedim. Psikanaliz için de aynı şeyler söylenebilir. Ancak ben sonuçta yöntembilim yerine sorunsal demeyi yeğlerim.. Dürüst olmak gerekirse bir çalışma yöntemine sahip değilim. Yaptığım şey varsayımları, gidebilecekleri en uç noktaya kadar götürmektir. Eğer buna bir yöntem denebilirse? Belki de en uç noktaya kadar kuramsal radikalleştirme denebilir? Ben buna kuramsal bir şiddet diyorum. Tek yöntem bu.. ama buna bir yöntem denemez.

O.A. : *Sizce yöntemsizlik de bir yöntem değil midir ?*

J.B. : Evet, oyunun kuralıdır diyebiliriz.. Oyun böyle oynanıyor, ben de bu şekilde kazanacağıma inandığımdan böyle oynuyorum. O zaman da benim için gerekli olan şey bir oyun kuralıdır yoksa bir hesaplama yöntemi değil.

O.A. : *Bütün göreceliğine karşın yapıtlarınızda sürekli olarak semiyoloji ile karşılaşıyoruz.*

J.B. : Evet, semiyolojinin çalışmalarımda oldukça önemli bir yere sahip olduğunu ve beni uzun bir süre güdümlediğini söyleyebilirim. Ancak bütün varlığına karşın yaklaşımın temelini oluşturan şey o değildir. Onun da fenomenoloji gibi bir olasılıktan ileri gidemeyeceği söylenebilir. Hatta ona bir tür antifenomenoloji diyebiliriz. Özellikle başlangıçta *Communications* dergisi, Barthes ve diğerleriyle ilgilenirken oldukça etkilendim. Gerçekten çok çekiciydi. Daha sonraları akademikleşmeye başlayınca o ilk çekiciliğini yitirdi. Semiyoloji olayının içine gerçekten girebilmek için bugün artık bir dilbilimci olmak gerekiyor. Çünkü ortaya o kadar çok ve yeni dilbilimsel perspektifler çıkmaya başladı ki. Onların açısından olaylara baktığınızda günümüzde pek çok semiyologun gerilerde kaldığını görüyorsunuz. Ben bu farklılığı değerlendirebilecek bilgilere sahip değilim. Ancak semiyolog dostlarım ve nelerin olup bittiğini bilenler yapılan şeyleri parasemiyotik çalışmalar olarak görüyorlar ve onlara biraz eğlenerek bakıyorlar. Kimin yönteminin en iyi yöntem olduğunu söylemeye

gelince, dilbilimin hâlâ çok sağlam ve açık bir araştırma alanı olduğunu söyleyebiliriz. Çok şey olup bitiyor. Semiyotikte de biraz bunu görüyoruz, ancak semiyolojiye gelince onu mahkûm etmek istemiyorum. Ben de oradan geçtim ve hoşuma gitti. Hatta bir iki deneme bile yaptım. Ancak semiyolojik bir ahlak ve ağırbaşlılığın içine girerek kapanmadım. İşime yaramadığı gün onu da bırakabilirim. Umurum da bile olmaz. Oysa insanların bağışlamadıkları şeylerden biri de bu. Bir bakıyorlar onlarla aynı çalışma alanı içindesiniz, bir bakıyorlar başka yerlerdesiniz. O zaman da sorunlar çıkıyor.

O.A. : *Güncel anlamlarında: Neo-Kapitalizm'i Marksizm'i, Psikanaliz'i ve Yazınkuramı'nı aynı sepete koyuyorsunuz ve hiçbirine diğerinden daha çok acımıyorsunuz. Öyleyse sizce eleştirilecek iki sistem ve bunu yapmanın bir tek yolu mu var ?*

J.B. : Hangi sistemler?

O.A. : *Neo-Kapitalizm'le Psikanaliz ve Marksizm'le Yazınkuramı?*

J.B. : Bir şeyler söyleyebilmek oldukça güç. Yaşamımın bir döneminde ben de Marksizm olayının içinden geçtim. Hem de çok ciddi bir şekilde. Belki de ideolojik bir anlamda değil ancak gerek okuma gerekse varsayım açısından oldukça önemliydi (Kapital'in okunması). Bu olayın içinden çıkışımının olumsuz bir yönde olduğu söylenemez. Yaptığım eleştirilerde onu politik ve ideolojik sonuçlarına bakarak suçlamadım. Marx'ın varsayımları bana doğru olanlar gibi göründü. Bugün hâlâ şeylerin onun söylediği gibi olup bitmesi gerektiği düşüncesini yadsımıyorum. Bunun yanı sıra başka şeyler de oldu doğal olarak. Ancak onun düşüncelerini yadsımak ve sonuçlarına bakarak bağlamak yerine olasılaştırmak (potentialiser) gerekiyor. Hatta bu düşünceleri içinde bulundukları durumdan kurtararak radikalize etmek gerektiği düşüncesindeyim. Çünkü ancak bu şekilde hem Marksist hem de Kapitalist sorunsal aşılabilir gibi görünüyor. Ancak onları da çöpe atmamak gerekir. Çünkü bu ikisini de aşan bir şeyler oldu ve her ikisi de onun yanında marjinal kaldılar. Beni ilgilendiren şey de zaten bu yeni değişiklik oldu. Onu nasıl adlandırabiliriz bilemiyorum... modern mi, post modern mi, simülasyon mu nasıl adlandırılacağı da hiç önemli değil benim için. Ancak iki sisteme gelince sistem olmak istedikleri ölçüde onların eleştirisi de olasıdır.

O.A. : *Sonuç olarak dogmalaşmalara karşısınız?*

J.B. : Bütünüyle.. Daha çok şu (binaire) ikili karşıtlıklara karşıyım, Marksizm-Kapitalizm gibi. Artık şeylerin bu boyut içinde okunabileceklerini sanmıyorum. İster olumlama isterse olumsuzlama içinde olsunlar fark etmez. Artık gerçek mantığın diyalektik mantık değil "olasılaştırma mantığı" (logique de potentialisation) olduğuna inanıyorum. Şeyler artık yenileşmekte, etki alanlarının sınırına kadar gitmektedirler. Kapitalizmin şu anda hangi noktada olduğunu söyleyebilmek güçtür. Çünkü yenileneli (kendi kendini aşma biçiminde bir yenilenme) epey oluyor. Artık Marksist tanımlamayla bile kapital eski kapital değildir. Marksizm için de aynı şey söylenebilir. Bana kalırsa olayların gelişmesinde bir tür abartma oldu ve bu yüzden de diyalektik ya da yöntemsel, karşıtsal ikili terimlerle çözümlemeler bana yetersiz gibi geliyor ve zaten başaşağı gidenler de bunlar oldu. Marksist düşünce de kapitalist düşünce de aynı şekilde çalışıyor. Bir tür anlam üreten kavramların kullanım değeri ve ayrımlayıcı karşıtlıklar, her şeye karşın yine de oldukça başarılı sayılırlar (gerçekte hiç de başarılı değiller ya!). Çünkü insanların kafasında oldukça iyi iş görüyorlar. Bütün bunlar bir ölçüde çöktüler ve bu yüzden de insan bir yerde kurama oranla çok daha kötü ve usa aykırı etkilemeler olup olmadığı sorusunu soruyor kendi kendine. Benim için örneğin, akla ilk gelen soru Tüketim oldu. Bu yüzden de ekonomik ve Marksist bir çözümlemeye girişince işin içinde başka şeylerin de bulunabileceğini gördüm. Çok büyük bir şey sayılmaz ancak yine de bir şeyler vardı. Doğal olarak Tüketim terimini kırıp parçalama ve içinde neler olup bittiğini görme koşuluyla. Bu anlamda ele alındığında bir semiyolog olmadığımı söyleyebilirim. Beni ilgilendiren şey anlam üretiminden, göstergelerden iyi yararlanmadan, onların gerçekten nasıl işlediklerini anlamadan çok göstergelerin kötü etkileri, onların sapkın sonuçları olmuştur. Ve bu anlamda kendimi bir semiyolog olarak görmüyorum. Çünkü semiyologlar genelde iyi bir gösterge antropoloğudurlar. Dediğim gibi beni ilgilendiren şey göstergelerdeki coşkunluk ve taşkınlıktı.

O.A. : *(Toplumsal) "Okuma Kodlarının" değiştirilmesine büyük önem veriyor ve "Yeni okuma kodları getirmek gerekir" diyerek New York'taki Porto Rico'luların ve Zencilerin hareketlerini örnek olarak*

veriyorsunuz. Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

J.B. : O sıralarda (1976) kod'dan bu şekilde söz ettiğim bir gerçek. Ancak bugün aynı şeyleri söyleyebilir miyim bilmiyorum. Üstelik bu konu semiyologların alanı içinde bulunuyor. O zamanlar Umberto Eco (Açık Yapıt'ta yaptığı şeyler, vs vardı). Eğer var olan koda egemen değilsek yenisini bulmak gerektiğine inanıyordum. Eğer kod terimini bırakmak gerekiyorsa belki de çok eskidiği içindir.. belki de yeni oyun kuralları bulmak gerekiyor... Kod sözcüğü aynı zamanda semiyolojik okuma ve çözmeye doğrudan bağlıdır. Hangi kod olursa olsun aynı düşünce geçerlidir. Çünkü kodlaştırmayla sınırlandırmalar, belirlemeler olduğunu sanıyorum. Ancak bir yerde sistemleştirmeler zorunlu, yoksa o zaman da kod diye bir şey olmaz sanıyorum. Bir kez daha yineleyeyim, beni şu anda ilgilendiren şey kodların neden çoğullaştırılmayacağı sonısu ki, bu da 1970'li yılların ideolojik konumundan kaynaklanmaktadır: Düşüncelerin çoğullaştırılması, şeylerin merkezlerinin kaydırılması, vs. Bütün bunlar iyi, güzel ancak ben bu çoğullaştırmanın şeylerin merkezini parçalayıp dağıtabileceğinden pek o kadar emin değilim. Çünkü o zaman alt-kodlar, alt-kültürlerden başka bir şey yoktur. Beni ilgilendiren şey.. ancak.. bu... belki de bir ütopya, her türlü simgesel düzene boyun eğmeyen her şeydir. Benim simgesel olarak nitelendirdiğim şey biraz da budur. Her türlü koda boyun eğmeyen şeydir bu. Ancak simgesellik üstüne o kadar çok şey söylendi ki, artık o günkü simgesellik bugün aynı anlamı taşımıyor. Çünkü önce dilbilimsel ve daha sonra Lacan'cı bir terim oldu. Benim için ise ayrımlayıcı karşıtlıkları yıkan bir terimdi. Öyle ise amaç şeylerin her türlü kodlanmış okunuşunu bozmak ve böylelikle simgesel düzenin kendisinde ani (brutal) bir zayıflık olup olmadığını görebilmeye çalışmaktı. Yine aynı doğrultuda devrimci eylemlere baktığımızda (her türlü devrimci eylemin) baştaki iktidara karşı tarihsel olumsuzluk anlamında bir karşı koyma değil simgesel bir düzeni bozan bir eylem olup olmadığını sormak, bir tür gösterenlerin egemenliğini yıkmaktı. Şimdi bir kodu, bir diğerine karşı kullanmanın pek bir yerlere götürebileceğine inanmıyorum. Bütün bunlara evet, ancak önemli olan bu değildir. Çünkü olaylar gerçekte acaba kodlara boyun eğiyorlar mı? Acaba arada başka bir şeyler yok mu?

Beni ilgilendiren şey az önce söylediğim gibi her türlü simgesel düzene boynu eğmeme olayıdır diyebilirim. Örneğin "Seduction" adlı yapıtımda bundan söz ediyorum. Çünkü "baştan çıkarma" her türlü simgeselliğe ya da onun oluşmasına karşı geliyor.

O.A. : *(Özellikle "soyut sanat" konusunda) Sanat'ın öldüğünü söylüyorsunuz. Açıklamanızı biraz genişletebilir misiniz?*

J.B. : Orada (1976) Sanatın Ölümü sorununu pek çok şeyin ölmüş olduğu anlamda ele alıyorum. Bu özgün yanılsama alanı öyle sanıyorum ki artık eskisi gibi büyük harflerle yazılma yasallığını (yitirme anlamında) yitirdi (pek çok şeyi yitirdi doğal olarak) ve bir tür aynen diğer simülasyon uğraşlarından birine dönüştü. Bu anlamda da moda'dan, iletişim araçlarından ve her türlü anlam üretim biçiminden ayırmanın güç olduğu bir üretim biçimine dönüştü. Öte yandan anlam üretimi ve üretim biçiminin işleyiş yöntemleri konusunda soru sormaya başladığı anda itibaren sanat da benzer bir tuzağın içine ve yaralar alabilecek bir duruma düştü. O andan itibaren artık kendisine sanat denemeyeceği de ortaya çıktı. Bunu söyleyen ilk ve tek kişi de ben değilim.

M.A. : *Sanatın gücünü (autorite) yitirdiğini söylediniz, acaba sanatın gerçekten bir gücü var mıydı?*

J.B.: Söylemek istediğim güç, iktidar anlamında bir güç değil, bir tür bir "aura"dır. Onun bir yasallığı vardır, çünkü gerçek belli bir şekilde var olduğu ölçüde, sanat, imgeleri egemenliği altında tutuyor.. Ancak "Gerçek" gerçekliğini yitirdiği varsayımından yola çıkarak onun yeniden canlandırılabilirliği sorunsalıyla karşılaşmaktayız. Ve bu andan itibaren sanatın (Cézanne'dan bu yana, XIX. yüzyıldan sonra) kendi yok oluşunu ve kendi yok oluşu üstünde oynadığını söyleyebiliriz. Sanat artık klasik geleneksel sanat için söylendiği gibi, yeniden canlandırma aracılığıyla estetik bir zevk alma değildir. Bir tür yok oluşun büyüsü gibi bir şey bu. Ancak onun kendi kendini yadsıdığını Hegel çok daha önce söylemişti. Bunu Baudelaire de söyledi.

O.A. : *Sanat bence her zaman için kendi varlığına karşı geldi. Sanatın yok oluşundan söz etmek gerekirse onun (Duchamp) kentleşmeyle birlikte yok olmaya başladığını söyleyebiliriz. Böyle bir sanat için ant sanat denebilir mi acaba?*

J.B. : Öyleyse böyle bir sanat estetik bir özelliğe bile sahip de-

ğildir.

M.A. : *Evet, doğal olarak.*

J.B. : Ben dıştan bir güdümlemeye inanıp inanmama konusunda şüpheciyim (Pop Art, Hiypergerçekçilik, vs) ve sorun artık estetik bir bakış açısı değildir, güzel çirkin, vb.. Yeniden canlandırılmanın öldürülmesini (Ölümünü) yadsıyıcı bir değerlendirme anlamında ele almamak gerekir. O, kendi ölümünü oynuyor. Kendi ölümü üstünde spekülasyon yapıyor.

O.A. : *Bütün bir toplum gibi.*

J.B. : Evet, arada büyük bir fark yok.

O.A. : *Yapıtlarınızın hemen tümünde sürekli olarak şu gösteren / gösterilen arasındaki ayrıcı çizgiyi ortadan kaldırmaya çalıştığınız ileri sürülebilir. Onları "kalıntı" bırakmamak için kaynaştırmaya çalıştığınız söylenebilir mi?*

J.B. : Evet, gösteren / gösterilen ikilisiyle biraz uğraştım. Hatta bir tablo bile yaptım. Diğerleri arasında bu ayrımı da ortadan kaldırmaya çalıştım. Örneğin yazınkuramının çözümünde ilginç bir şeydi.. Çünkü bu engel bir psikolojik düzende olduğu gibi göstergenin bilinç altına itilmiş yanıydı. Evet, bir yerde kalıntıların bulunmadığı, bırakılmadığı bir noktaya varmak istedim.

O.A. : *Sizce Burada bu (çizgiler) engeller koyma saplantısı nereden kaynaklanıyor?*

J.B. : Herhalde dünyanın düzeninden kaynaklanıyor. İyi, kötü nereden geliyor? Tarihsel açıdan gösteren / gösterilen ikilisinin varlığı XVII. yüzyıldan sonra söz konusu olmaya başladı. Ancak dilbilimciler bunun her zaman böyle olduğunu söyleyeceklerdir. Oysa bu doğru değildir. Çünkü çözümlemeler bu terimlerle yapılmaya başlandığı anda ortaya çıkmışlardır.

O. A. : *Tribal toplumlarda böyle bir ayrımın bulunmadığını zaten biliyoruz.*

J.B. : Evet, terimin büyülü bir anlamda kullanılmasında bu tür bir ayrım yok. Gösterge neyse odur. Gücü de bu özelliğinden gelmektedir. Bir anlama ya da bir başka şeye göndermiyor. Bu engeli ortadan kaldırmaya çalışarak göstergenin saçmalığı içindeki gücünü de göstermek istedim. Acaba anlam iletiminin dışında örneğin, yine göstergeler aracılığıyla mı iletişim kuruyoruz? Söz konusu olan, anlam iletiminin ötesine geçebilmekti. Evet, iletişimin

bugünkü anlamından her yerde ve her şeyde iletişimi bulmak olası. Anlam yok ancak her yerde anlam üretiliyor. Böylelikle de anlamdan yola çıkmayan bir başka simgesel değiştokuş sayılabilecek bir iletişim biçimi de bütünüyle bir kenara itilmiş oldu. Olaya buradan baktığınızda anlam olduğu zaman, anlamı olmayan kalıntı özelliği kazanıyor. Bilinçaltına itilmiş oluyor, kendisiyle biraz uğraşılıyor hepsi bu. Anlamın ipoteğinden geçmeyen bir işleyiş biçimindeyse bir kalıntı olmuyor. Her şey geçiyor. Geçmesi gerektiğine inanıyorum. Bu belki de bir ideal, nostaljik bir ütopya, ancak en azından bir varsayımın yapılabileceğini düşünüyorum. Dil yetisini yalnızca bir iletişim aracı olarak düşünmeyle yetinmemek gerektiği kanısındayım.

O.A. : *"Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu" adlı yapıtınızda bir toplum biçiminin sonunu haber verirken aynı zamanda yeni bir toplumu ya da yeni bir toplum biçimini müjdelediğiniz söylenebilir mi ?*

J.B. : Burada söyleyecek bir şeyim yok. Bir başka toplum biçimi nasıl olabilir bilemiyorum...

O.A. : *Bu anlamak içinde ya da mecaz anlamda 'ölmüş' dediğimiz toplumdan çıkacak olan yeni bir toplum diyebiliriz belki ?*

J.B. : Bir başka toplum biçimi konusunda konuşmak istemiyorum. Kuşkusuz kimi perspektifler elde edilebilir, ancak bu daha önceden başka çözümleme yöntemlerine dayanıldığında yapılabilir. Örneğin Marksist bir yöntem başka bir toplum tipi düşletebiliyor. Bu konuda söyleyebilecekleri çok kısıtlı. Zaten temelde bana yöneltilen eleştiri de bu. Şeyler konusunda çok kötümser ve onların bir felaketle sonuçlanacağı (catastrophique) görüşüne sahip olduğum söylenir. Kesinlikle kötümser değilim, felaketle sonuçlanma görüşüneyse evet diyorum. Ancak bunu şu anlamda söylüyorum, bu devinimde ortaya çıkmaya başlayan bir eğrilik (courbure) var. Düz bir çizgi halinde sonuca gitme söz konusu olamaz. Zaten bu görüş bir şeylerin ortadan kesinlikle kalktığı, bir halı gibi kendi üstüne yuvarlanan bir şeye benziyor..

O.A. : *Ya da bu toplum artık 'kapalı' (halkalaşmış) bir toplum olmuştur diyebiliriz..*

J.B. : Evet, şu anda üretim değil, bir yok oluş sistemi içindeyiz.

O.A. : *Evet, terimin eski değil, ancak yeni anlamında bir "ge-*

leneksel" toplumla karşı karşıyayız.

J.B. : Yeni toplum tipine dönecek olursak, bu toplumun nasıl bir toplum olabileceğini söylemek, bu kayboluşun getireceği yeni şiddet biçimini belirleyebilmek oldukça güç. İyi bir radikal varsayımla kolay ideolojik bir peygamberce öngörüş öne sürme arasında bence büyük bir fark var ki bu sonuncu da insanı bir bilimkurgu kuramına doğru sürükler. Ben de zaten yeterince bilimkurgu yaptığımdan daha ileri gitmek istemiyorum. Sonuç olarak burada da sanat için söylediklerimizi yineleyebiliriz. Sanatın bir yok oluş süreci içinde bulunması ortaya çıkan şeyin olumsuz, niteliksiz olduğu anlamına gelmez. Bu, bir şeyin ortadan kalkması, kendi yok oluşunu yönetmesi anlamındadır. Bunun ötesinde neler söyleyebilceğimizi kestiremiyorum. Çünkü "kalıntılar" kuramına inanmıyorum. Eğer bu kurama inanmak gerekirse örneğin psikanalizde bilinçaltına itilenler konusunda hemen karşımıza bir yol çıkıyor ki bu da bilinçaltına itilenlerin özgürleşmesi anlamına geliyor. Geleceğin toplumu zaten daha şimdiden baskı altında tutulma ve karşı koyma (repousser) toplumu olarak görünüyor. Eğer bu göz önünde tutulmazsa geleceğin toplumu konusunda görüşler öne sürebilmek olanaksızlaşacaktır. Ancak her şeye karşın bu bir kötümserlik değildir.

O.A. : *Herşeye rağmen yabancılaşmanın bütünsel olamayacağı gibi, Batı'nın Ölümü'de bütünsel bir ölüm olamayacaktır, çünkü en azından "şiir" yaşayan bir şeydir.*

J.B. : Şiir için de az önce söylediklerimize benzer olan şeyler söylenebilir. Ben o yapıtta da Saussure'ün "anagramme"ları aracılığıyla şiiri incelemiştim. Gerçekte o da umurumda değil. Şu sıralarda şiir olarak yazılan her şeye duyarsızım.

O.A. : *Yapınızda (1976) şiir konusuyla birlikte düşüncenizde bir sapma görülüyor o yüzden bu konu üstünde duruyorum.*

J.B. : Bir tür oyun bu. Ya da ileşitim dilyetisinin parçalanması ve bu anlamda bir deney. Ancak kimi insanların ya da profesyonel anlamda şair olduğunu söyleyen kişilerin de aynı yanlışlığa düştüklerini sanıyorum.

O.A. : *"Yazınkuramı" (Poétique) adlı nesneye Freudo-Marksist bir açıdan yaklaşan Tel Quel'cileri acımasız bir şekilde eleştiriyorsunuz, neden ?*

J.B. : Şu anda neler yaptıklarını bilmiyorum, ancak o zamanlar her şeyi üretilebilirlik (productivité) terimi altına yerleştirmişlerdi. Dilyetisinin üretilebilirliği ki, bu da bana ideolojik bir biçimin biraz aşırı genelleştirilmesi gibi görünmüştü. Her şeyi üretim göstergesi altına sokmak gibi. Sanki dilyetisi, üretimden yola çıkıldığında bir devrime neden olabilirmiş gibi. Barthes bile birara bundan etkilenmiş ve bu alanda onlarla flört etmişti. Bakış açıları bana aşırı pişmiş ve doğmatik görünüyordu. Hepsi bu. Üstelik Artaud, Bataille gibi çok sevdiğim insanların üstüne çullanmalarını görmek canımı sıkıyordu. Kristeva'nın yaptığı şeyler iyi ancak oldukça ağır ve nesnesini ezip geçen bir yöntem. Ancak Tel Quel'in insanlarına karşı kesinlikle önyargılı değilim. Onlara karşı duyduğum duygular, o kendilerinden emin olmaları ve entelektüel küçüksemelerini sevmememden ileri geliyordu. Üstelik çok kurnaz bir şekilde rüzgâra uyarak yön değiştirmelerine kızıyordum. Onlarla özel bir ilişkim olmadı. Kristeva'nın yaptıklarını P. Sollers'in yaptıklarından daha çok seviyorum. Sollers'in üretim biçimini tatsız, tutsuz doğallıktan uzak ve yüksek sosyete işi gibi görüyorum. Bu konuda kişisel bir değerlendirmem yok.

O.A. : *İyi bir şiir (söz oyun gibi) kalıntı bırakmıyor. Öyleyse bu konuda semiyolojik bir çözümleme girişimi boşuna olacağına göre "kalıntı" bırakan şiirin, romanın, filmin semiyolojik çözümlemesi yapılabilir diyebilir miyiz?*

J.B. : Evet kalıntıların işlenmesi diyebiliriz buna. Böyle bir çözümleme yapılabilir. Bugün artık kalıntı bırakmayacak biçimler bulabilmenin giderek güçleştiğini sanıyorum. Söz oyunu bir tür ütopya ancak ondan yola çıkılarak şeyler çözümlenebilir. Örneğin sözünü ettiğim grafiklerin biçimi gibi. Onlar da kalıntı bırakmayan biçimler gibi görünüyorlar bana. Söz dizimleri, süreklilikleri olmadığı ölçüde kalıntı da bırakmadıkları söylenebilir. Geçici eylemler denebilir bunlara. Onlar için de bir oyun kuralı söz konusu doğal olarak.

O.A. : *Evet temizleniyorlar, siliniyorlar..*

J.B. : Evet, ancak hemen arkasından graffiti bir sanata dönüştü. Daha sonra birtakım insanlara bu sanatı yapmaları için para verilmeye başlandı. New York Çağdaş Sanat Müzesi'nin estetik zorunluluklar koymasıyla gerçekleştirilmeye başlandı bu iş. Her

biçim anında ele alınarak simüle ediliyor. Ancak bu sanatın orijinal olabildiği kısa bir an var doğal olarak. Bir anlamda bu ortaya çıkış anı oluyor. Bence ilginç olan iki an var: Biri şeylerin ortaya çıktığı ve bir anlamlarının bulunmadığı, çok güçlü, etkin oldukları, süreklilikleriniz olmadığı an ve bir de ortadan kayboldukları an. O an dramatik ve trajik bir an. Üretildikleri an benim daha az ilgimi çekmiyor. Ortaya çıkış ve yok oluş anları daha ilginç geliyor. Belki de şeyler o anda daha şiirsel bir niteliğe sahip oluyorlar. Yalnızca ortaya çıktıkları anda oluyor bu. Etkilerin coşkun oldukları ve nedenlerin henüz ortaya çıkmadığı bir an bu an. Belki de bir neden yok. Neden-sonuç tarafından düzenlenen bir anlam yok o sırada.

O.A. : *Bir anlamda Henri Lefèvre 'le birlikte Batı'lı insanda kalmış insancıl yanı ya da simgesel değiştokuşu kurtarmaya çalışıyorsunuz. Bunun tersi olduğu takdirde Batı'lı ve Batılılaşma yolunda bulunan toplumların ortadan kalkacağını söyleyebilir misiniz?*

J.B. : "L'Echance Symbolique et la Mort" da antropolojiden, Mauss'tan ve diğerlerinden yararlanmıştım. Burada da artık "simgesel değiştokuş" deyimini eskisi gibi kullanmayacağım, çünkü sözcüğün tam anlamında bir değiştokuş değil bu. Benim için, eğer bu terimlerle konuşmayı sürdürecek olursak, artık simgesel değiştokuş yok. Diğer toplumlara gelince bilemiyorum. Ancak şeylerin evrensel boyutlarda (aynı anda) gelişeceğine inanmıyorum. Şöyle ki, toplumların kaçınılmaz bir şekilde Batı örneğini yaşayacaklarını sanmıyorum. Örneğin, Meksika, Brezilya, Fas gibi ülkeleri biraz tanıyorum ve bana göre bu toplumlar hiçbir zaman Batılılaşamayacaklar. Batı değerler sistemine indirgenemeyecek birtakım şeyler var onlarda. Uzun bir süre yakından inceleyince bu açıkça görülüyor. Bir ara Batılılaşmanın gerçekleşeceğine inanılmıştı. Bu bir kapitalist düştü. Öte yandan belki de geri kalmışların inandığı bir düştü. Bana göre aradaki boşluğun doldurulamayacağı bir kesiklik vardı, iyi ki vardı. Bu da başka karşıt modellerin olabileceğini ve Batı örneğiyle karşılaştırılamayacağını gösteriyordu. Batı ile karşılaştırıldığı anda ise yitik örnekler olacaklardı. Bence başka bir şeyler gelişiyor. Örneğin İslam dünyası benim için Batı örneğine indirgenemez. Bu açık ve seçik olarak görülüyor. Orada olan bitenler kötü olabilir, bu konuda ahlaki bir

değerlendirme yapılabilir ancak bütün bu olaylar Batı'nın kandırma stratejisinin dışında kalıyorlar. Brezilya'da neler olup bittiğine baktığımızda doldurulamayacak gedikler açıldığını görüyoruz. İyi ki açılıyor. Eğer olaylarda (Batı'nın istediği anlamda bir gelişme olabilseydi) şimdiye kadar bir gelişme olabilseydi çoktan olurdu sanıyorum. Oysa beklenen gelişme kesinlikle olmadı. Ya da tam tersi anlamda oldu. Örneğin İslam dünyasında ortaçağdan kalma bir kalıntı ya da barbarlıktan gelen bir güçten söz edilemez. Başka şeyler var. Genellikle din ya da diğer eski kurumlar suçlanır oysa bunların hiçbiri söz konusu olamaz. Onun da stratejisi ve özgün bir gücü var. Bunlar kendi değerlerine sahiptir ve Batı'nın değerleri kesinlikle umurlarında bile değil. Bugün artık bir tarafın diğer taraftan daha güçlü olduğu söylenemez. Yirmi yıl önce söylenebilirdi. Batı konusunda. Ancak olanaksız bir şey bu. Örneğin Brezilya'da korkunç bir teknolojik ve ekonomik gelişme var. Diğerlerinin gerileyeceği sanılıyordu oysa yine tam tersi oldu. Ve müthiş bir şekilde gelişmeye başladılar. Bu bağlamda bir Kültür'ün diğerlerini etkisi altına alabileceğini söyleyebilmek oldukça güç. Son söz henüz söylenmiş değil. Üçüncü Dünya'nın ne olduğu belli değildi, başlangıçta esirleştirilmiş, baskı altıda tutulan ve sonuçta "beyaz"laşmaya çalışan, bunu isteyen insanlardan söz edilebilirdi, artık o da bitti. Şimdi başka şeyler oluyor.

O.A. : *Genel semiyoloji konusunda onun öldüğünü söyleyeceğinizi sanmıyorum ancak, belki de sınırları olduğunu ve onları aşmaması gerektiğini söyleyeceksiniz.*

J.B. : Ben daha çok kendi sınırlarını aşarak riskleri göze almasını öğütleyeceğim. Belki de bu riskleri göze aldığında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelecektir. Ben şeylerin ortadan kalkmasından yanayım ancak felaketle sonuçlanabilecek bir yok oluş değil bu. Kendi yok oluşlarını oynamalılar (bilimler), kendi varlıkları konusunda sorular sormalılar. Başarısızlığa uğramayı kabul etmeliler. Çünkü bence işte bu andan itibaren olay ilginçleşmeye başlamaktadır. Oysa bilim dallarının pek çoğu bu olanaklara sahip değildir. Örneğin psikanaliz bir bunalım içinde bulunmakla birlikte gerçek anlamda bir patlama yapamadı ve bu bunalımdan yararlanamadı ya da bunu ayıp örtercesine yaparak şeyleri dengelemeye çalıştı. Semiyolojiye gelince ona ne diyebileceğimi

bilmiyorum. Sosyoloji derseniz ortadan kalkmalıdır diyebilirim, çünkü daha uzun bir süre ortadan kaldırılamayacağını biliyorum.

Paris, Eylül 1982

II

O.A. : *İçinde yaşadığımız zaman diliminde Üçüncü Dünya ile Batı karşılaştırması hangi ölçüde sağlıklı bir karşılaştırmadır? Öte yandan Üçüncü Dünya'dan gelişmişliğe doğru giden yol üstünde bir geçiş döneminden söz edilebilir mi ?*

J.B. : Bu oldukça tehlikeli ve yanıtlanması güç olan bir soru. Öte yandan böyle bir yanıtlama yetkisine sahip olduğumu sanmıyorum. Ancak bireysel açıdan kendi düşüncelerimden söz edebilirim. Öyle sanıyorum ki Üçüncü Dünya'dan Batı'lı anlamda gelişmişliğe doğru epey yol alındı gibi görünmekle birlikte, gerçekte bunun her iki taraf için de başarısızlık olduğu söylenebilir. Öte yandan Batı'da iyi niyet diye bir şey yoktur. Allah'tan ki yok. Çünkü Batı, o kendine özgü saflığıyla kolonize etmiş olduğu ülkelerin iyi niyetini kullanmış ve çok büyük paralar kazanmıştır. Çok iyi sömürdüğü de saklanamaz. Bir başka anlamda Batı'da iyi niyet bulunduğundan söz edilebilir. Ancak öteki taraftaki kültürel kalıntılar unutularak, gelişmenin bu kalıntılara önem verilmeden gerçekleştirilebileceği sanılmıştır. Batı'nın saflığı da işte burada ortaya çıkmaktadır. Çünkü kültürel direnişlerle yerel kültürler unutulmuştur. Oysa bunları değiştirebilmek ya da dönüştürebilmek olanaksızdır. Bu konuda Fas, Brezilya ve Meksika'dan başka bir deneyimim olmamakla birlikte arada kapatılamayacak bir açığın bulunduğunu sanıyorum.

O.A. : *Üçüncü Dünya ile Batı arasındaki ilişkiler geliştirilmek istenirken gerek bilimsel, gerek kültürel, gerek ekonomik açıdan ne gibi organ nakil işlemleri denenmiştir ?*

J.B. : Gerçek anlamda bir nakil işlemi yapılamamıştır. Ya-

Not.- Bu söyleşiye katıldığı için Sayın Mustafa Altıntaş'a teşekkür ederiz.

pılabilenlerse tepeden inme bir şekilde fantomlaşmış burjuvaziler ya da askeri diktatörlükler aracılığıyla yapılmıştır. Batı'nın bugünkü durumu gelebilmesi için bir tarih anlayışı, burjuvazinin oluşması ve burjuva devrimi gerekmiştir. Onun geliştirmiş olduğu gelişme biçimi ise var olanlardan yalnızca biridir. Ve Batı bunu evrenselleştirmek istemektedir ki asıl yanıldığı nokta da burasıdır. Çünkü her iki tarafda olduğu yerde saymaktadır. Bence "gelişme" miti artık ortadan kaybolmuştur. Çünkü bunu gerçekleştirmeyi amaçlayan umutsuzca girişimler çökmekte, borçlar giderek artmakta ve hiçbir yere varılamamaktadır. Neler olabileceğini bilmiyorum. Ancak gerçek anlamda bir diyalog, bir işbirliği ya da gelişme hiçbir zaman için söz konusu olmamıştır. Ancak hiçbir zaman Üçüncü Dünya tarafında devrimci denebilecek bir karşı koyma da olmamıştır. Söylemek istediğim şey Marksist anlamda bir devrim değil, bir tür meydan okuma şeklinde bir şeyler olmamıştır. Bu anlamda yapılmış tek şeyin İran olayıyla diğer İslam ülkelerinde olup bitenler olduğu söylenebilir. Bence gerçek anlamda bir karşı koyma İran'la başladı ve yine bir bağımsızlık biçimini de onlar getirmeyi başardılar. Çünkü bu yeni biçimin Batı'ya özgü değer sistemiyle hiçbir ilişkisi olmadığı görülmektedir.

O.A. : *Bütün olan biterlere karşı Üçüncü Dünya'nın gelişmişlik adlı son treni kaçırmış olduğu söylenebilir mi ?*

J.B. : Hayır. Sanmıyorum. Eğer böyle bir şey varsa bu ancak bütün dünyanın treni kaçırmış olabileceği şeklinde söylenebilir. Üçüncü Dünya da bu dünyanın ya içindedir ya dışındadır. Ve eline oynayabileceği başka kartlar da geçebilir. Ancak bunların zorunlu olarak dünya boyutlarında olması gerekmez. Ayrıca Neo-Kapitalist ya da devrimci terimlerle oynaması zorunluğu da yoktur. Öyle sanıyorum ki bir karşılaştırma yapabilmek olanaksızdır. Belli bakış açılarından Batı, bütünüyle ve kesinlikle yadsınmıştır. Bu din aracılığıyla yapılmış olabilir ama o kadar önemli değildir. Çünkü bu ülkeler gerek yardım gerekse başka şekilde aşağılanmaktan bıkıp usanmışlardır. Gelişme düşüncesinden de bıkıp usanmışlardır. Artık oynanabilecek başka kartlar vardır. Bunun adına da kültür mü denir, yoksa başka bir şey mi bilemem. Böylelikle ortaya bu anlamda çok daha özerk bir meydan okuma biçiminin çıktığından

söz edilebilir. Bu konuda bir şeyler söyleyebilmek o kadar güç ki şu sıralarda bu konuyla ilgilenen herkesin kafası karmakarışık bir durumda. Neo-Kolonyalizm, yardımlar vs'den söz edilip duruluyor ama sonuçta ne bir taraf ne de diğeri bu işi bir sonuca vardıramıyorlar. Batı, kapitalin koloniler aracılığıyla oluşturulduğu ve yaşadığı düşüncesini yadsımaktadır. Çünkü bu unsurların yalnızca biridir, olayın bütünü değil. Her şeye karşın Batı'nın gelişmesinde bir özerklik söz konusudur. Öte yandan geleceğe dönük olarak aynı şeyleri Üçüncü Dünya için de söyleyebiliriz. Onları diyalektikleştirmeye ya da karıştırmaya kalkmak boşunadır. Bu hem Batı'nın hem de Üçüncü Dünya'nın içine düştüğü bir yanılgıdır. Çünkü pek çok az gelişmiş ülke bu işi hileli yollardan rasyonelleştirilmiş bir ekonomi ve bir ordu ile başarabileceklerini sanmışlar ancak başaramamışlardır. Oysa bu işin içinde öylesine değişik boyutlar var ki normal olarak buradan bir başka yere varılması gerekmektedir. Ancak bunun nasıl olacağını bilemem. Üstelik bunun bir Batılı tarafından söylenebilmesi olanaksızdır. Çünkü şimdiye kadar bu konuyla ilgili olarak o kadar çok saçma sapan şey söylenmiştir ki, daha fazlasını söylememek gerekir.

O.A. : *Bunun yanı sıra Üçüncü Dünya'nın, akıl sağlığı yüzünden geri kaldığını söyleyenlerin sayıları oldukça kabarık.*

J.B. : Üçüncü Dünya'yı yıpratma işinin Batı tarafından başlatıldığını hiç kimse yadsıyamaz. Bunun gerisinde neler olup bittiğini söyleyebilmek kimin harcı olabilir ki? Batı'nın "acculturation" (kültürsüzleştirme) girişimi bence hiçbir şeyi değiştirmemiştir. Fas gibi bir Neo-Kolonizasyon örneğini verecek olursak zengin bir yerel burjuvazi, Batılılaşmış aydınlar vs'nin gerisinde değişen hiçbir şey yoktur. Belki de, "Allah'tan ki yok" demek gerekir. Bence İslamiyet bütün gücüyle yaşıyor ve hiç de ölü bir hali yok. Yaşam biçiminde bir değişiklik yok. Batı'nın başını alıp gittiği günlerde diğer ülkelerin onun dümen suyuna girdikleri söylenebilir. Oysa bugün Batı bir durgunluk aşamasındadır. Amaçlarını yitirmiş durumdadır. Nereye doğru gittiğini bilememektedir. Belki de bu yavaşlama diğerlerinin işine yarayacaktır. Belki de bu dinginlik, bu hız kesilmesi bir avantaj? Belki de onun olumlu bir şey olduğunu söyleyebiliriz? Batı'nın başarısızlığı bir yerde kendine rağmen bir çıkış yolu olarak kabul

edilebilir. Bu da umut verici bir şeydir. Çünkü başarısızlık başka yolların varlığını haber verebilir. Belki de yeni modeller Batı kadar hırslı ve güçlü olamayacaklar. Çünkü Batı hâlâ güçlüdür. Ancak bir örnek olarak görülmesi sona ermiştir.

O.A. : *Günümüzün en önemli konularından biri ekonomik bunalım. Öğrenmek istediğim noktalardan biri eğer bu işte kaybeden biri varsa bir de kazanan taraf olmalı. Bu Üçüncü Dünya olmadığına göre kim?*

J.B. : Herkes aynı anda kaybedebilir. Herkesin aynı anda kaybettiği oyunlar da bulunabilir. Söz konusu para oyunu olduğunda muhakkak kazanan bir tarafla kaybeden bir taraf vardır. Ancak söz konusu olan şey değerler ise her iki taraf için de kayıplardan söz edilebilir. Bu anlamda herkes birbirine meydan okuyarak sonunda oyunu başladığı gibi bitirebilir. Komünistlerin kazandığını söyleyebilmek ise güçtür. Çünkü onlar oynamıyorlar bile.Ya da çok uzun vadeli oynadıklarından bize haber vermiyorlar. Ancak bunun adına devrim denemez. İleri gitmeler, geri kaymalar pek çok başarısızlıklar. Örneğin Çinliler bu işi az çok hallettiler. Japonya ise kendine özgü bir örnek. Batılı bir toplum değil ancak teknolojik organ nakli başarılı olmuş. Orada bir burjuvazi süreci söz konusu olmadı. Bu model ise uzaylı bir model gibi, ne olduğu anlaşılamıyor. Çünkü Batılılar bunu nasıl gerçekleştirilebildiğini anlayamıyorlar. Ucuz emek ve işçi çalıştırıldığı için Japonya'nın meydan okuyabildiğini düşünüyorlar. Oysa bunların hiçbir anlamı yoktur. Burada da rahatlatıcı bir şeyler var. Çünkü Japonya bambaşka bir model, teknolojiyi ritüelleştirmiş olan bir model. Bu yüzden kendi kültürlerini yitirmeden meydan okuyabilmektedirler.

O.A. : *Teknolojinin bu ritüelleştirilmesinde bilinçten hangi ölçüde söz edilebilir ?*

J.B. : Doğal olarak halkın bütünüyle bilinçli olduğu söylenemez. Ancak hem kültürlerine bağlı hem de teknolojik aşamayı yapabilecek nitelikte bir ülke olduklarını düşünüyorlar ki, bu doğru. Belli bir amaçları olduğunu sanmıyorum. Yalnızca kültürlerine güvenerek diğerlerinden daha iyi bir şey yapmak gibi bir sorunları yok. Belki de bunun bilincine vardıkları gün işler bu kadar iyi gitmeyecek? Belki de bu üst üste bindirme işi çok iyi bir

şekilde yapıldı. Teknolojiyle, kültürün birbirine yapıştırılması çok iyi başarıldı. İçinde bulunduğumuz durumda birinin diğerinden daha güçlü olabildiği bir strateji yoktur. Ne süper güçler ne de dünyayı paylaşanlar artık gerçekten oynamayı bıraktılar. Orijinal olan hiçbir şey yok. Bu oyunu herkes biliyor ve diğer bütün oyunları engelliyorlar, doğal olarak! Bence bu dengeyi bozan iki önemli olayın adı İslamiyetle, Japonya. Biri hiperteknolojik, diğeri ise anti-teknolojik olan bu birbirine zıt iki model egemen durumdadır. Bu meydan okuma ise Batı'ya karşı yapılan bir meydan okumadır. Bir yandan Batı'nın denetlemediği teknolojik üretim alanında meydan okumak çünkü artık her şey onun isteğinin dışında olup bitmekte ve bu işi yalnızca Japonya gerçekleştirebilmektedir. Ve onun bu işi nasıl başarabildiğini ise biz anlayamıyoruz. Öte yandan teknolojiyi bütünüyle yadsıyan bir İslamiyet karşısındayız. Bütün bunların yanı sıra kimi alanlarda süpek teknolojik aşamalar yapmış bulunan Brezilya gibi tuhaf ülkeler de var. Üstelik kültürleri de giderek yaygınlaşıyor. Oysa teknolojinin zamanla bu kültürü yok etmesi gerekirken tam tersi olmaktadır. Teknoloji geliştikçe arkaik kültür de giderek yaygınlaşmakta ve her şeyi içine almaktadır.

O.A. : *Bir çalışmanızda altyapının gelişmeyi belirlediği öyküsünün artık bir masal olduğunu ve bugün üstyapının gelişmenin altyapısı olarak algılanabileceğini söylüyorsunuz...*

J.B. : Ancak bu anlamda Japonya modelinin evrensel bir model olamayacağını sanıyorum. Batılı kapitalistlerin onun evrenselleşmesini isteyecekleri muhakkaktır ancak bu şimdilik imkânsız görünüyor. Şimdilik İslamiyet de evrensel bir model sayılamaz. Bu ikisinin özel ancak çok güçlü örnekler oldukları söylenebilir.

O.A. : *Bu düşüncenin sonuna kadar gidildiğinde her ülkenin kendi modelini gerçekleştirmesi gerektiği söylenemez mi?*

J.B. : Evet olabilir. Evrensel model yıkılmaya çalışılarak özgün model üretilebilir. Ve üstelik bütün bu modellerin birbirleriyle çarpışmaları için bir neden yoktur. Evrenselleşmeleri için de. Herkes emperyalist olmayacak bir özgün model oluşturmaya çalışabilir. Japonya güncel konumu içinde emperyalist bir ülke olarak gösterilemez. Bir zamanlar olmuştur. Ancak şimdi değil. Bugün ise diğerlerinden daha iyi yapacağını söyleyerek meydan okumaktadır.

Altyapı ile üstyapı arasındaki ilişkiye gelince bence üstyapı altyapının kendisidir. Japonda için teknolojik olan bir üstyapıdır. Burada altyapı, üstyapı tarafından özümsenmiştir. Yapı sözcüğünü pek sevmiyorum. Ancak belli bir kültür düzeyinde bunun çok önemli bir yeri vardır. Ekonomik altyapı olayı 19. yüzyıl Batı buluşudur. Bunun doğru olup olmadığı bile belli değildir. Çünkü modelle birlikte evrenselleşmiş olan altyapı kavramı da çökmektedir. Onun yerine ise üstyapılar, değerler düzeyinde, çok daha özgün ve güçlü olarak ortaya çıkmaktadır. Ve devrimler de bu düzeyde ortaya çıkmaya başlamaktadırlar. Yoksa altyapı düzeyinde değil. Arkaik bile olsa güçlü bir kültüre sahip olan ülkeler bu işten özgün birer modelle sıyrılma şansına sahip olacaklardır. Çünkü evrensel ekonomi olgusundan kaçabileceklerdir. Burada bir şanstan söz edilebilir. Nasıl gerçekleşebileceğini bilmiyorum ama olacaktır. Bir yerde altyapılar nötralize edilmişlerdir. Örneğin ekonomik krize bağlı olarak doların düşmesi gerekirken yükselmektedir. Büyük seçenekler geride kalanlardan çıkacaktır ve üstyapılara bağlı olacaktır.

O.A. : *Bir anlamda karşıtlıkların nötralize edilmesi ya da politik iktidarın nötralize edilmesi Üçüncü Dünya'nın içinde yaşadığı kısır döngüyü daraltmıyor mu? Ya da politikanın nötralize edilmesiyle Üçüncü Dünya'daki işçi sınıfı güdeceği strateji konusunda nasıl bir karar verebilecektir? Çünkü Üçüncü Dünya ekonomik açıdan bağımlıdır.*

J.B. : İktidar kitlelere verilemez. Verilmek istense de verilemez. Buna karşılık kitleler tarafından nötralize edilebilir. Çünkü kitlelerde yalnızca bu güç vardır. Ve Üçüncü Dünya'nın bu anlamda önemli bir rol oynadığını sanmıyorum. Çünkü bütün bu sömürülen ve kolonilize edilmiş olan ülkeler sonunda Batı'yı nötralize ettiler. Onun hızını keserek ağırlaştırdılar. Emdiler.

O.A. : *Bu şekilde nötralize edilebilmek için sizce Batı nerede, ne gibi yanlışlar yaptı ?*

J.B. : Önce şu nokta üzerinde durmada yarar var sanıyorum. Batılı ülkeler kendi toplumlarını gerçek anlamda ve herkesin katıldığı bir demokrasiye dönüştüremediler. Bu konuda çok başarılı oldukları söylenemez. Buna karşın Üçüncü Dünya'yı geliştirmeyi ve sosyalleştirmeyi başarması gerekirdi. Çünkü bu şekilde en azından bir şeyleri başarmış olacaktı. Kapitalistler bir ara bunu yapmayı

çok istediler. Ancak başarılı olabilmeleri olanaksızdı. Çünkü o sistemin işleyiş biçimi yapmak istediğinin tersi sayılabilecek bir doğrultuda gitmektedir. İyi bir dünya stratejisi güdebilmek için böyle bir şey yapmak istemeleri çok doğal. Bu ülkelerin gelişme ve ilerleme olayına katılmalarını istediler. Ancak başaramadılar. Bu, Batı için en büyük başarısızlık oldu. Neden başarılı olamadıkları sorusuna gelince, bunu olanaksızlık ya da akılsızlık yüzünden değil karşı taraftan gelen müthiş bir direnişle karşılaştıkları için başaramadılar. Bir yerde Üçüncü Dünya gelişmek istemedi, daha doğrusu Batı'nın istediği şekilde gelişmek istemedi. Bu tarihi davranış ise Batı'yı nötralize etti. Çünkü Batı, kendi değerlerini evrenselleştirmediği gün hapı yutmuş demektir. Çünkü Batı sistemi ancak evrenselleşmeyi kullanarak var olabilecektir. Bu yüzden eline bir güç geçtiğini söyleyebilmek şimdilik oldukça güç. Ancak her şeye karşın Batı'nın Üçüncü Dünya karşısında yenilgiye uğradığı söylenebilir. Bunun anlamı şudur: Kolonize edilmiş ülkeler o eski zihniyetleriyle, Batı'ya karşı edilgin bir şekilde karşı koymamışlardır. Tam tersine Batı'ya karşı, kendilerine göre, bu şekilde meydan okumuşlardır. Batı, avlanmaya giderken avlanan avcıya dönüşmüştür. Böylelikle "beyazlaştırılmaya" çalışılanlar ya da beyaz kültür başarısızlığa uğratılmıştır. Tutuşulan bahis kaybedilmiştir. Beyaz kültürün bütün dünyayı bembeyaz edebileceği düşünülürken bu iş giderek yavaşlamış ve giderek daha az başarılı olunmaya başlanmıştır. Üstelik Batı bunu başaramadığı gibi kendi toplumlarının da beyazlığı elden gitmeye başlamıştır. Batı için belli bir demokrasi ve sosyalleştirmeden söz edilebilir ancak onun hangi ölçüde sağlıklı çalışabildiğini söyleyebilmek güç. En azından dünyayı Batılılaştırma hırsı şimdilik sönmüştür. Durumu kurtarmaya çalışacaktır ancak şimdiden bir şeyler söyleyebilmek oldukça güç.

Olaya bir başka açıdan bakıldığındaysa Batı'nın "soft" (yumuşak) bir şekilde beyazlaştırmayı başaramadığı yerleri "hard" (diktatörlükler) aracılığıyla ele geçirmeye çalıştığı söylenebilir. Ancak böyle bir girişim onun daha başarılı olabileceği anlamına gelemez. Ancak bunun sonsuza dek böyle götürülebileceği de söylenemez. ABD bu konuda uzun bir süre başarılı olmuştur. Örneğin Latin Amerika'da askeri diktatörlükler yavaş yavaş sarsılmaya

başlamışlardır (Brezilya, Arjantin gibi). Bir gün bunlar sona erecektir çünkü ekonomik bakımdan askeri diktatörlükler ABD'ye oldukça pahalıya mal olmaktadırlar. Psikolojik ve politik bakımdan da aynı şekilde. Batılı ülkelerin ne aradıkları bellidir: Bir ortayol bularak sivil toplumu sivil bir şekilde yönetmek. Aksi halde iç savaş ve dağa çıkma olayları giderek büyüme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Batı'lı ABD, Üçüncü Dünya'yı sürekli gerilla savaşları ve dengesizliği düzen olarak benimseyerek idare etmek istemektedir. Bu durumu düzeltmeğe bile çalışmadığı görülmektedir. Baskı ve şiddetin sürüp gitmesini istemektedir. Çünkü Üçüncü Dünya ile artık başka türlü başa çıkamamaktadır. Bu arada aydınlar bütünüyle ortadan kaldırılabilse hiç de fena olmayacaktır. Bu kişisel bir görüştür, ancak bundan böyle demokratik yoldan birtakım değişikliklerin olabileceğine inanmıyorum. Yönetimi bir taraf ya da diğer taraf ani bir şekilde ele geçirecektir. Örneğin böyle bir değişikliğin olduğu İran'da Şah'ın bile böyle bir şeyin olabileceğini düşündüğünü sanmıyorum. Farkına vardığındaysa herhalde iş işten geçmişti. Brezilya'da da bir gün böyle bir değişikliğin olması beklenebilir. Küçük ülkeler kolaylıkla denetlenebilmektedir, ancak büyük ülkelerde ani tersine dönmelerin olabileceği düşünülebilir. Ve böyle bir tersine dönme anında da bütün toplum allak bullak olacak ve bu fırtınadan hiçbir toplumsal kurum kurtulamayacaktır.

Paris, Aralık 1982